

La **música** com a eina d'intervenció en l'àmbit de l'**educació social**

*Educació a través de la música, música comunitària
i altres funcions socioeducatives de la música*

Autora: **Mariona Vilar Bofill**

Tutor: **Cayetano Gómez Pérez**

Data de presentació: **11-06-10**

La música com a eina d'intervenció en l'àmbit de l'educació social

*Educació a través de la música, música comunitària
i altres funcions de la música*

Descriptors:

- Música
- Intervenció educativa
- Educació social

Autora: **Mariona Vilar Bofill**

Data de presentació: **11-06-10**

Tutor: **Cayetano Gomez Perez**

Vist-i-plau:

La función del arte

Diego no conocía la mar. El padre, Santiago Kouadloff, lo llevo a descubrirla.

Viajaron al sur.

Ella, la mar, estaba más allá de los altos médanos, esperando.

Cuando el niño y su padre alcanzaron por fin aquellas cumbres de arena, después de mucho caminar, la mar estalló ante sus ojos. Y fue tanta la inmensidad de la mar, y tanto su fulgor, que el niño quedó mudo de hermosura.

Y cunado por fin consiguió hablar, temblando, tartamudeando, pidió a su padre:

- Aydame a mirar!

(Eduardo Galeano - El libro de los abrazos)

INDEX

I PRELUDI

1 INTRODUCCIÓ	4
2 LA MÚSICA	8
2.1 QUÈ ÉS LA MÚSICA?	8
2.2 LA MÚSICA COM A ART FUNCIONAL	11
2.3 EVOLUCIÓ DE LA MÚSICA I DELS CANVIS EN LA SEVA FUNCIÓ SOCIAL	13

II CORAL

3 MÚSICA I SOCIETAT	22
3.1 MÚSICA I IDEOLOGIES	23
3.2 MÚSICA I IDENTITAT	28
3.3 MÚSICA I TRANSFORMACIÓ SOCIAL	32
3.4 MÚSICA I INTEGRACIÓ SOCIAL	35
3.5 MÚSICA I INTERCULTURALITAT	38
3.6 DESENVOLUPAMENT CULTURAL COMUNITARI	41
4 MÚSICA I EDUCACIÓ INTEGRAL	47
4.1 LA MÚSICA COM A EINA EDUCATIVA	48
4.2 MÚSICA I DESENVOLUPAMENT INTEGRAL DE L'INDIVIDU	50
4.2.1 DIMENSIÓ FISIOLÒGICA	54
4.2.2 DIMENSIÓ PSICOLÒGICA: COGNITIVA I EMOCIONAL	54
4.2.3 DIMENSIÓ SOCIAL	57
4.3 MUSICOTERÀPIA	58
4.4 MÚSICA, COMUNICACIÓ I CREIXAMENT PERSONAL	59

III FUGA

5 MÚSICA I EDUCACIÓ SOCIAL	66
5.1 LINIES ESTRATÈGQUES	68
5.1.1 LÍNIES ESTRATÈGIQUES TRANSVERSALS	69
5.1.2 LÍNIES ESTRATÈGIQUES SOBRE LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL	77
5.1.3 LÍNIES ESTRATÈGIQUES SOBRE EL DESENVOLUPAMENT INTEGRAL DE L'INDIVIDU.	79
5.2 CONCLUSIONS DEL BLOC	81
6 EXPERIÈNCIES	85
6.1 XAMFRÀ, UN CENTRE DE MÚSICA I ESCENA DEL RAVAL	86
6.2 ART-CREA; PROJECTE CULTURAL D'INTERVENCIÓ SOCIAL COMUNITÀRIA A GIRONA	93
6.3 AMÈRICA LLATINA, TERRITORI DE PROJECTES SOCIOEDUCATIUS A TRAVÉS DE L'ART	97

IV CODA

7 VALORACIÓ FINAL	103
8 AGRAÏMENTS	105
9 BIBLIOGRAFIA	107
9.1 LLIBRES	107
9.2 ARTÍCLES I TREBALLS	108
9.3 DICCIONARIS I ENCICLOPÈDIES	109
9.4 PÀGINES WEB	110
9.5 PEL·LÍCULES I DOCUMENTALS D'INTERÈS	110
9.6 ALTRES WEBS D'INTERÈS	110
10. ANNEXES	112

I PRELUDI

1 INTRODUCCIÓ

Motivacions:

M'agradaria començar aquest treball explicant la meua relació amb la música i les motivacions per les quals he escollit relacionar-la amb l'educació social. Per mi la música és una gran amiga, un joc, un recurs, una experiència catàrtica i terapèutica. De fet, estic vinculada al món de la música des de fa anys. Tot i que d'una forma més amateur que professional, formo part de diversos conjunts musicals i és un recurs que m'acompanya tant en la meua vida personal com en la professional dins l'àmbit socioeducatiu.

A l'iniciar la carrera d'Educació Social, se'm va despertar la inquietud de trobar connexions entre aquests dues disciplines apassionants. Personalment, la música m'ha estat molt útil i una gran ajuda en molts aspectes de la meua vida. M'ha aportat moltes satisfaccions i m'ha permès viure experiències molt enriquidores. El fet d'intentar connectar la música i l'educació social parteix de la meua convicció íntima i personal del seu poder terapèutic i transformador.

Davant doncs, del camp social i de la música, em plantejo el repte de relacionar aquets dos àmbits. Per fer-ho, partiré de la recerca sobre aquest camp i també, de la meua experiència personal amb aquesta disciplina artística i dels coneixements que m'ha aportat el fet d'estudiar i treballar en el món de l'educació social. En certa manera em proposo acostar-me a l'anàlisi del fenomen musical des dels ulls d'una educadora social.

Objectiu general:

- Crear una eina divulgativa per educadors socials interessats en utilitzar la música com a eina i/o estratègia d'intervenció.

Objectius específics:

- Facilitar informació sobre les possibles funcions socioeducatives de la música.
- Analitzar la pràctica socio-musical com una eina de desenvolupament i transformació individual i col·lectiva.
- Identificar possibles línies estratègies sobre l'ús de la música en la pràctica de l'educació social.
- Presentar experiències socio-musicals que puguin ampliar i/o contrastar la informació del treball.

Justificació:

Aquest treball intenta explorar un corrent innovador d'intervenció en problemàtiques socials prenent les arts, i més concretament, la música, com a eina de transformació social. Vol fer-nos reflexionar sobre altres maneres de treballar, de comunicar-se, de créixer com a persones, utilitzant recursos propis de la cultura i de la societat que ens envolta.

L'Art i la transformació social van lligats. Aquest treball es podria haver basat en l'art en general, i de fet, moltes coses que s'expliquen, tot i parlar de música en concret, es poden extrapolar al món de les arts. Tot i així he escollit la música com a disciplina artística per poder concretar i profunditzar un mica més i perquè a més de tenir-hi una relació estreta, crec que és l'art que, generalment, té més influència en l'ésser humà.

Crec que davant el panorama musical actual és important ressaltar la importància de tenir una certa consciència i sensibilitat al voltant del poder de la música i no quedar-nos només amb allò més superficial i comercial que l'envolta. Així doncs, m'agradaria reivindicar la democratització de la música com a element de participació, de cohesió i de transformació social.

Aquest treball intenta a través de la definició de la música, de l'exploració de les funcions socials que ha tingut al llarg de la història i de les propietats i les aplicacions que pot tenir a nivell socioeducatiu; explicar la importància de no entendre la música com un mer bé de consum sinó com una experiència i una disciplina de la qual tothom, tant a nivell individual com a nivell col·lectiu, pot beneficiar-se i de com els educadors socials podem entendre aquesta perspectiva per tal de crear estratègies per propiciar-la i portar-la a terme a través dels nostres projectes i /o acompanyaments socioeducatius.

Estructura:

El treball està estructurat en quatre parts molt diferenciades: **Preludi**, **Coral**, **Fuga** i **Coda**. Aquests títols formen part de la terminologia emprada per a l'anàlisi i l'estructuració d'obres musicals.

La primera part, el **Preludi**, correspon al marc conceptual i històric. En aquesta part s'hi encabeix la introducció del treball, la definició de la música i de la seva funcionalitat i es fa un recorregut històric per les funcions socials que anat desenvolupant.

L'apartat de **Coral** correspon al marc teòric del treball i consta de dos apartats prou diferenciats i extensos: Música i Societat i Música i Educació integral. En cada un d'aquets blocs es treballen diferents qüestions a partir d'apartats més específics relacionats amb cada uns d'aquets temes. Aquests bolcs ens permetran justificar i entendre moltes de les possibles aplicacions que des del món de l'educació social podem donar a la música.

La tercera part del treball, la **Fuga**, és la proposta pràctica del treball i consta de dos blocs: Música i Educació Social i Experiències. En el primer bloc es determinen una sèrie de línies estratègiques encarades a la pràctica de l'educació social i en el segon bloc, es complementa i s'amplia la informació donada a partir d'experiències pràctiques. Tant en un com en l'altre ja s'entreveuen moltes reflexions i conclusions de collita pròpia que aniran conduint el treball a la seva última part: la **Coda**. En aquesta darrera part s'hi pot trobar la valoració final del treball, els agraïments, la bibliografia i els annexes.

En certa manera, aquestes dues últimes parts: la **Fuga** i la **Coda**, formen un ampli apartat de conclusions en relació a tot el que s'ha anat parlat al llarg del marc teòric i aporten informació complementària encarada a la pràctica de l'educació social.

Limitacions:

Voldria anotar les limitacions o dificultats principals que m'he trobat a l'hora de cursar aquest treball ja que d'alguna manera també poden ajudar a entendre el seu to i format.

La dificultat de trobar bibliografia disponible ha estat un dels principals handicaps d'aquest treball. Existeix una manca de fonamentació teòrica bàsica de la dimensió emocional i social de la música a causa dels pocs estudis i investigacions teòriques sobre aquesta temàtica. Tanmateix, en aquest projecte, he pogut treure fruit de la recerca bibliogràfica que he fet i l'he complementat amb experiències pràctiques sobre el tema.

Sovint el treball es mou en conceptes abstractes i generalistes. Tinc present que en alguns moments m'ha estat difícil expressar amb paraules concises l'afectació que produeix la música tant a nivell individual com social i com aquesta es pot considerar un recurs per a la intervenció de l'educador social en el procés d'acompanyar a l'usuari en el seu desenvolupament i creixement integral. Tanmateix, he intentat crear un text pedagògic i entenedor que tot i que sovint dona voltes sobre les mateixes idees, aporta matisos i aclariments prou significatives.

Exposats els diferents punts d'aquesta introducció, podem començar a endinsar-nos en l'apassionant món del fenomen musical partint de la seva definició, funció i història.

2 LA MÚSICA

La música és una ànima sonora, un soroll que pensa.

(Alfred Colling, escriptor francès. 1849-1894.)

La definició de la música acostuma a estar relacionada amb la sensorialitat, amb el temps, amb els elements que la componen i no amb l'afectivitat, amb la intel·ligència, amb la relació que estableix amb l'ésser humà, etc.

En aquest apartat intentaré emmarcar aquest concepte des d'una perspectiva poc usual, però no per això menys important i probablement força més útil pels educadors socials com nosaltres. Així doncs, em proposo entendre la música com a un llenguatge funcional dins la societat, el qual pot moure'ns i commoure'ns.

2.1 QUÈ ÉS LA MÚSICA?

La música és la més noble certesa d'un món humà. (Pau Casals.)

No sembla una tasca difícil poder identificar la música en tant que tothom sap a què ens referim quan en parlem i és capaç tant de reconèixer-la com de posar-ne diversos exemples. No obstant, si se'ns planteja el repte de definir-ne el concepte sorgeixen força dubtes i dificultats.

Definir la música no és fàcil. A continuació veurem com diverses definicions intenten aproximar-se a aquest concepte des de diferents punts de vista i totes, a priori, semblen prou encertades.

- Segons el diccionari de la *Real Acadèmia de la Lengua Espanyola* la música és:
 1. “Melodía, ritmo y armonía, combinados”.
 2. “Sucesión de sonidos modulados para recrear el oído.”

3. *“Arte de combinar los sonidos de la voz humana o de los instrumentos, o de unos y otros a la vez, de suerte que produzcan deleite, conmoviendo la sensibilidad, ya sea alegre, ya tristemente.”*¹

- Segons la Gran Enciclopèdia Catalana la música pot ser:
 1. *“Art que s’expressa mitjançant l’ordenació dels sons en el temps.”*
 2. *“Série de sons que per llur harmonia o desharmonia afecten a l’orella d’una manera agradable.”*²
- Segons la Gran Enciclopèdia Larousse en català la música es defineix com: *“L’art que permet a l’home expressar-se mitjançant l’ordenació de sons en el temps.”*³
- Segons el Diccionari de la llengua catalana, música és: *“ Art que s’expressa mitjançant la combinació de sons, d’acord amb les lleis de la melodia, l’harmonia i el ritme.”*⁴
- Segons el reconegut compositor Claude Debussy, la música comprèn: *“Un total de forces disperses expressades en un procés sonor que inclou: l’instrument, d’instrumentista, el creador i la seva obra, un medi propagador i un medi receptor.”*
- Segons el cèlebre compositor Edgard Varèse: *“Música és so organitzat.”*

Totes aquestes definicions s’ajusten, amb més o menys detall, al concepte de música però per a mi i per a molts músics i autors en general, no totes contemplen grans propietats que aquest art conté en si mateix.

¹ *Música. (1992). Diccionario de la lengua española. (pàg. 1004). Madrid: Espasa-Calpe.*

² *Música. (1988). Gran enciclopèdia catalana. (vol. 16, pàg. 29). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.*

³ *Música. (1991). Gran Larousse Català. (vol. 7, pàg. 3432). Barcelona: Edicions 62.*

⁴ *Música. (2007). Diccionari de la llengua catalana, Institut d’Estudis Catalans. (pàg. 1152). Barcelona: Edicions 62.*

És cert que la música es regeix pels principis fonamentals de la melodia, l'harmonia i el ritme però també cal dir que, com qualsevol manifestació artística, és un producte cultural. La finalitat d'aquest producte cultural és provocar una experiència estètica a l'oient i expressar sentiments, circumstàncies, pensament o idees. La música és un estímul que afecta al camp perceptiu de l'individu; així, pot complir amb varietat de funcions: entreteniment, comunicació, ambientació, relaxació, etc.

Per a mi, la música no és ni una partitura, ni un concert, ni un intèrpret, sinó l'experiència que es produeix en escoltar el seu llenguatge. És quelcom abstracte que s'experimenta, pren vida, forma o significat en un medi social o cultural concret.

Segons Manel Valls, l'oient, independentment del propòsit de l'autor que ha creat una obra, del propòsit de qui ha seleccionat que sonés i fins i tot, independentment de la seva pròpia voluntat, que encara que no s'esforci a escoltar-la o entendre-la inevitablement la percep com a tal i vivència aquesta experiència que és el que fa que la música esdevingui música.⁵

Així doncs, l'art del so és una experiència viscuda en un determinat moment i és subjectiva de cada persona. És un estímul sonor que ens arriba al nostre cap i que, en rebre'l podem sentir diverses emocions, sentiments que varien segons el nostre estat d'ànim o segons les circumstàncies en les que ens trobem. Al meu entendre, aquestes emocions o sentiments no tenen perquè ser agradables o plaents. Així doncs, mentre que alguns poden gaudir amb gran plaer l'audició d'una determinada àrea d'òpera, d'altres s'hi poden posar francament nerviosos o sentir-se absolutament horroritzats.

La música doncs, és una experiència, una vivència, un endinsar-se en el món fantàstic del sentiment i l'emoció. El seu llenguatge es manifesta a través de sons, del ritme, del timbre, de les seves relacions consonants i dissonants (l'harmonia), dels seus *crescendos* i *diminuendos* (la interpretació), del seu tema o frase que acostuma a repetir-se i a patir variacions, etc.

⁵ Valls, Manuel. (1963). *Música i Societat: Notes per a un estudi de la funció social de la música* (1ª ed.). Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

Segons Joaquim Maideu, la música és un treball d'un alt nivell d'abstracció perquè juga amb els sons i amb els silencis, que s'escolten i que se senten i que es despleguen en el temps. La música no es veu, no es palpa, no té color visual o una grandària física, no ocupa espai ni té cap forma visible. És un art que penetra per l'oïda fins a la sensibilitat de la persona que l'escolta. És un llenguatge emotivament intel·ligent.⁶

D'aquestes reflexions se'n desprèn que les experiències són les que faciliten que una persona defineixi la música d'una forma o d'una altra i que, d'una manera o d'una altra, totes les definicions siguin encertades.

Segurament, per arribar a definir la música amb més exactitud hauríem d'explicar les seves característiques, és a dir, de què està feta. Estem parlant dels components bàsics del so (intensitat, to, contorn, ritme o duració, tempo, timbre, ubicació a l'espai, reverberació, etc.) i de com s'organitzen per crear la música. Tot i així, la finalitat d'aquest treball no es tant entendre la música en si, sinó divulgar el perquè ha esdevingut un art tant imprescindible en la nostra societat i quines funcions hi desenvolupa.

2.2 LA MÚSICA COM A ART FUNCIONAL

“La misión del arte es arrojar luz en lo más profundo del corazón humano”. (Robert Schumann, compositor Alemany. 1810- 1856.)

Quina vinculació hi ha entre la música i l'individu o la societat? La música exerceix algunes funcions en la nostra societat? Durant el llarg historial del fenomen musical, no només d'occident, sinó també de la majoria de les civilitzacions i cultures del món, la resposta afirmativa s'imposa: La música ha realitzat i realitza, encara avui, les més diverses funcions.

Segons Manel Valls, el terme *funcional* aplicat a les creacions de l'home podem definir-lo com allò que compleix una determinada funció o utilitat al marge del

⁶ Maideu, Joaquim. (1997). *Música Societat i educació: recull d'escrits i al·locucions sobre educació i música tradicional* (1ª ed.). Berga: Amalgama edicions.

moment o l'època en que es realitza la funció i amb independència de l'estil a què actualment s'assigna a la paraula.

Si admetem com a definició primària i provisional de música la que la defineix com a una ordenació de sons (ordenació rítmica, harmònica, d'altures, de valors o duracions, etc.), haurem d'arribar a la conclusió que la música va tenir als seus inicis, en les comunitats primitives, una finalitat únicament utilitària. La regular pulsació d'un tam-tam o d'un tronc buit (ordenació de sons) va servir de mitjà de comunicació a través de la selva o d'element de cohesió d'una comunitat a l'hora de dur a terme diferents rituals relacionats amb la vida social i mística. Si això és cert, no és menys veritat que per a un oient que ignora la funcionalitat de les vibracions del tronc, aquestes li apareixen com una forma de música, tan primitiva com es vulgui, però música tanmateix.⁷ Aquest simple exemple de l'aplicació pràctica de l'art dels so il·lustra de forma directa la condició d'art funcional atribuït a la música.

Molt sovint es parla de la música com al llenguatge universal. Aquest llenguatge, (un sistema de signes, en aquest cas sonors que permeten la comunicació entre emissor i receptor) sobrepassa totes les fronteres lingüístiques i geogràfiques, les edats, el sexe, la religió o la nacionalitat. D'aquesta reflexió podem extreure'n que la música té, clarament, un alt valor comunicatiu. El missatge musical o transmès mitjançant la música no és però una afirmació o una negació de la realitat, ni tan sols una pregunta o una ordre. El missatge és molt més abstracte i subjectiu, fins i tot, atès a diferents interpretacions, i és precisament això el que fa que la música sigui en si mateixa una comunicació molt profunda, íntima, màgica i poderosa a la vegada. Com deia, Pau Casals; Tot els homes del mon, vinguin don vinguin, entenen el llenguatge de la música que surt del cor.

És obvi que, si la música, entre d'altres incidències, pot afectar al camp perceptiu de l'individu, pot tenir moltes funcions per a l'home. Així doncs podem classificar la música segons la funció que compleix a l'hora d'influir a l'individu. Es pot parlar, per exemple, de la música comercial com la publicitària, la qual ha d'ajudar a vendre alguna cosa; la música ornamental, com la que s'escolta a les sales d'espera o locals públics i que té l'objectiu de decorar un espai; la música complementària a la

⁷ Valls, Manuel. (1963). *Música i Societat: Notes per a un estudi de la funció social de la música* (1ª ed.). Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

imatge, utilitzada al cine o a la televisió; la música religiosa; la de identificació social, com els himnes nacionals o esportius; la música d'oci, destinada a fer ballar i divertir a tot aquell que l'escolti; la música militar; la música per acompanyar el treball; la música terapèutica, etc.

A part d'aquestes funcions; destinades a influir en una conducta o en uns sentiments i emocions dels individus, existeixen altres funcions que impliquen una experiència més col·lectiva o social, aquestes però, les veurem més endavant.

Molts músics i autors, en llegir aquestes pàgines, reivindicarien l'art per l'art, és a dir, exempt de qualsevol funció. La música pot ser bella i prou? Una experiència purament estètica? Segurament, en la teoria, podem entendre la música com a una bella essència, un concepte abstracte, però en la pràctica, si entenem la música com a una experiència, aquesta sempre tindrà una repercussió, per petita que sigui. Així doncs, escoltar música esdevé una experiència intel·lectual, cultural, emocional, social, etc., però una experiència tanmateix.

2.3 EVOLUCIÓ DE LA MÚSICA I DELS CANVIS EN LA SEVA FUNCIO SOCIAL

L'evolució de la música està lligada a la humanitat. L'home creu trobar en la música el millor d'ell mateix". (André Cuvelier, músic belga del S.XX.)

En moltes societats i des de fa molt temps, en general, la música acompanya a l'individu al llarg de tota la seva vida. Forma part de nosaltres com a element essencial en el desenvolupament i l'evolució humana i té la qualitat d'exercitar les capacitats intel·lectuals al mateix temps que les emocions. La música ha tingut diverses definicions al llarg de la història. Molts escriptors, poetes, filòsofs, pensadors i músics estan d'acord en què la música és un fenomen únic per la seva naturalesa i que han estat les seves característiques especials i poderoses les que han fet que l'ésser humà la utilitzi des de temps remots.

La música és un fenomen comú a tots els pobles i ciutats, probablement perquè algunes impressions i emocions que sentim es comuniquen amb més precisió mitjançant la intuïció que no pas a través del llenguatge oral.

A continuació veurem com s'han anat desenvolupant els diferents usos de la música al llarg de tota la història de la humanitat. Per fer-ho ens servirem de treballs realitzats per diversos autors com; Manel Valls, Patxi del Campo, Joaquim Maideu, Graciela Agudelo, entre d'altres.

Com ja hem comentat anteriorment, la utilització de la música com a element funcional es remunta a les societats primitives. Per a aquestes societats, la música tenia un origen sobrenatural i podia ser, per una banda, un instrument de defensa davant del “mal”, és a dir; la destrucció, la malaltia o el fracàs i per l'altra, un element indispensable en els rituals que afavorien la bonança i la prosperitat.

Antigues civilitzacions creien que l'ús del so era la clau més poderosa per obrir les portes a estats superiors de consciència. La música era considerada la forma més directa i intensa de desenvolupament i en conseqüència el seu domini i coneixement es concebia com a una gran saviesa.

Des de antiga Mesopotàmia (6000aC) ja s'utilitzava la música com a mitjà d'expressió. Els pobles semites feien ús de la música per lloar als seus déus i per comunicar-se entre ells mateixos. En l'època sumèria, en el quart mil·lenni abans de crist, la música ja es relacionava amb l'astrologia i les matemàtiques considerant que l'univers i l'home estaven enllaçats per la música.

Tant a l'Orient Mitjà com a l'Antic Egipte, la música era un element inseparable del culte religiós. A més a més, en la construcció de les piràmides d'Egipte es van organitzar cors de 12.000 veus acompanyades de més de mig centenar d'instruments per tal de coordinar el treball, dirigir-lo i a conseqüència, fer-lo més productiu.

Així doncs, en molts d'aquets precedents veiem com s'assignava a la música tant una funció creadora de sensacions de naturalesa mística i màgica com una utilitat a l'hora de suggestionar, comunicar i crear estats d'ànim als homes.

Pitàgores (569-470aC) es referia a la música com “la medicina de l'ànima”. Volia demostrar la relació que existia entre les notes i els principis matemàtics de l'univers. Va entendre que la música era tot el que ens rodejava per l'harmonia implícita que en ella existia. Aquest pensador va concebre la música com a element

d'ajuda a la persona i com a element que afavoreix el benestar personal. De fet, recomanava cantar i tocar un instrument cada dia per eliminar les pors, les preocupacions i la ira de les persones.

Per els pitagòrics existia també l'anomenada “música de les esferes” produïda pel perfecte moviment dels cossos celestes i que si resultava inaudible era degut a la imperfecció de l'ésser humà.

Des de l'època dels grecs se sabia que la música podia facilitar la persuasió i la harmonia social o que certes composicions podien causar la relaxació o per contra, incitar a la gent a realitzar actes agressius i provocar al desordre.

A la Grècia clàssica, la música estava molt prestigiada i els grecs designaven a una persona educada i distingida l'etiqueta “d'home ”, i utilitzaven el terme “amúsic” per referir-se a les persones incultes. Varen ser els grecs els primers en ressaltar la importància de l'educació musical des de petits, ja que atribuïen a la música virtuts úniques i essencials, bàsiques en la formació dels individus. Per a ells, la música consistia en l'ensenyança de lo verdader, per tal d'arribar a equilibrar l'esperit dels homes. Les seves funcions principals eren formar la intel·ligència, el caràcter i propiciar la salut.

La Xina va associar la música a la moralitat: era un símbol d'allò que era bo en l'home. Els xinesos creien que la música era un element per governar el cor dels pobles.

Plató (429-347aC), en la seva obra: *La República*, afirma que la música pot tenir efectes positius i negatius als ciutadans i és per això que senyalava la necessitat de desterrar a alguns artistes de la seva societat ideal, afirmant que amb la seva obra s'estimulava la immoralitat. Plató definia la música com l'essència de l'ordre. Explicava que la música eleva les ànimes cap allò que és bo, just i bell. La música, per a ell, era la que donava l'ànima a l'univers, ales al pensament, vol a la imaginació, consol a la tristesa i vida a totes les coses. Aristòtil, es va referir a les capacitats de la música per facilitar la catarsis emocional.

Així doncs, i en resum, a les antigues civilitzacions la música era associada sobretot al ritus, al culte, a la bellesa, a l'adoració dels déus i a la saviesa. També cal

destacar la utilització de la música com a agent facilitador de la salut, de la comunicació i de l'organització humana.

Fent un gran salt en la història podem veure com el concepte de la música ha anat variant i canviant al llarg del temps.

El renaixement va ser un dels períodes més dinàmics i creatius de la història humana, la música va experimentar molts canvis ja que l'home s'estava descobrint a sí mateix i començava a gaudir de la bellesa i de l'harmonia com a experiències sensuais. Va ser a partir de llavors, quan la música va començar a ser un mitjà d'expressió individual important en el que els elements humans eren cada vegada més significatius. La música va desenvolupar una gran influència civilitzadora reunint a la gent, tant a les corts com en els pobles.

Durant molts segles la música va continuar sent una manifestació cultural col·lectiva fins que la comunitat va començar a delegar la seva pràctica a grups i persones especialitzades donant peu a la divisió entre músics actius y públic passiu. Tot i així, la música seguia sent accessible a la majoria de les persones ja que encara estava molt associada als rituals i a les tradicions socials i culturals de l'època.

Durant l'època del romanticisme, molt activa a nivell musical, va inventar-se una nova concepció de la música entesa com a la veu de la identitat, individual i col·lectiva. Aquest pensament es va contraposar amb l'arribada dels il·lustrats o de pensadors com Nietzsche, que concebien la música com a un mer reflex de la realitat social. Com un decorat sonor dels rituals cortesans, populars i religiosos.

Va ser també en aquesta època que es van estudiar per primera vegada els efectes de la música sobre el cos; la respiració, la pressió sanguínia, l'activitat muscular i la digestió. Des del segle XVIII fins els nostres dies aquests estudis sobre quins són els efectes de la música sobre el cos i la ment de les persones han augmentat de forma ràpida i significativa.

Amb el pas del temps, el públic va anar adquirint un comportament encara més passiu degut a les innovacions cada vegada més elaborades i especialitzades de la tècnica dels músics. L'activitat de la resta de la població va quedar reduïda a una activitat familiar més simplificada y accessible pels aficionats. Així doncs, la música

va convertir-se en patrimoni d'una minoria selecta. Els grans músics van anar guanyant prestigi dominant una tècnica elaborada i refinada i el poble va començar a apartar-se de la música més culta o acadèmica que només escoltava en esglésies.

A conseqüència, el públic més popular va començar a cultivar un altre tipus de música que es transmetia oralment y que estava adaptada a les seves capacitats i a les seves necessitats i inquietuds socials i culturals. Així doncs es va obrir una escletxa entre la música popular i la música culta que, en l'actualitat, encara no s'ha tancat.

Durant els segles XVIII i XIX, la música va deixar de ser patrimoni exclusiu de monestirs i de corts i es va democratitzar, relativament, gracies a la proliferació de teatres d'òpera i de concerts públics. No obstant, el ritual associat a aquests llocs continuava excloent o dissuadint a gran part del públic popular.

Al nostre país, les societats corals, els orfeons o altres entitats similars van tenir molta importància en el desenvolupament de la vida i social a principis del segle XX. La música va aglutinar gent de la més diversa mentalitat, cultura i posició social, pel comú propòsit de cantar, de fer música conjuntament. Un altre antecedent de la música com a agent socialitzador el podem trobar en les “goguettes” franceses que nasqueren poc abans de la Revolució Francesa i que en un començament, foren reunions per a menjar i beure que finalitzaven amb cançons a cor, les quals amb el temps passaren a ser la finalitat essencial de les reunions i també el punt de partida de la “cançó social”.

Coincidint amb el procés d'industrialització i la conseqüent massificació dels nuclis urbans de Catalunya, van aparèixer les primeres societats corals entre 1845 i el 1850 de la mà de Josep Anselm Clavé. El mecanisme de captació era molt senzill; només es demanava una mica d'amor per la música. Entre el 1856 i el 1864 es va produir una gran eclosió de les societats corals no només a Catalunya sinó també a Aragó i València formant una federació de més de 90 societats que agrupava a més de tres mil persones.

Els fonaments ideològics del cant coral estan clarament definits pel propi Clavé que entre d'altres coses, pretenien reduir els murs entre els més rics i les classes treballadores. Així doncs, la música va deixar de ser patrimoni exclusiu de les classes

poderoses a la vegada que incentivava l'amor per la música i aportava molts elements humans lligats però, a un caràcter polític i social. Les societats corals intentaven fomentar la moral pública, la pau, el respecte a les lleis, el progrés de l'art i el benestar psíquic i físic de les famílies, consolant, moralitzant i disciplinant als seus afiliats i ocupant el seu temps perquè no el gastessin a “perilloses” tabernes on es reunien els treballadors per parlar d'idees progressistes i revolucionaries. Intel·lectuals i burgesos catalans del moviment renaixentista, coincidien en la moralització de l'obrer mitjançant l'amor a la naturalesa i l'art, l'amor a la pàtria catalana, l'amor conjugal en la família proletària, la vida comunitària, la fraternitat i els bons costums.

En el marc del que podem anomenar cant col·lectiu, va néixer una de les més importants i més vives manifestacions musicals del segle XX. Ens referim als cants col·lectius dels negres recol·lectors de cotó en els estats del Sud dels EEUU. Aquestes col·lectivitats varen donar, d'una forma musical, ressò de la presència d'un món espiritual angoixat, que l'home blanc ignorava i que si primer el va mirar amb curiositat, més tard l'acceptà plenament degut a la intensa força expressiva que el caracteritzava. La cançó negra, o els espirituals negres, que varen començar sent cançons de treball i de reivindicació, varen experimentar un desenvolupament posterior que desembocà en l'extraordinària manifestació del jazz, gràcies a la qual, la música negra ha guanyat, amb la seva gran aportació (deguda a la força social de la música), un gran prestigi que altrament no hauria tingut. És important puntualitzar que el jazz, ha estat el bressol de tota la música moderna de l'actualitat.

Al segle XX va ser molt important musicalment parlant. La música moderna havia acabat de néixer i durant aquest segle va anar evolucionant en una gran varietat d'estils. Del *ragtime* al *punk* passant pel *blues*, *bebop*, *folk*, *soul*, *free jazz*, *rhythm'n'blues*, *country*, *rock'n'roll* o *el pop*, entre d'altres. Aquests estils varen estar representats pels grans ídols i per cançons fetes himnes, sovint de reivindicació social, que van marcar a diverses generacions de joves d'arreu del món i de totes les classes. La música popular es va convertir en un autèntic fenomen social i de masses a més de ser un gran negoci.

La música del segle XX va deixar de buscar la bellesa i l'entreteniment i va optar per l'experimentació, la ruptura, la denúncia i la provocació. Podríem dir que la música popular i/o folk és qualsevol dels gèneres i formes que van sorgir del poble de

manera espontània, carregades de significat i es van identificar amb una zona geogràfica o amb una societat o col·lectiu determinat.

Al nostre país, de forma coetània, va néixer la nova cançó, el precedent del rock català i de la qual parlarem més endavant.

Als anys 90, a més del rock català, varen néixer nous estils, molt vigents, com el *reggae*, el *heavy* o el *hip-hop*.⁸

La música clàssica durant aquest segle també va patir una gran transformació, alliberant-se de molts anacronismes i esdevenint molt més lliure en la seva composició. Tot i continuar en mans d'una minoria, la música clàssica ja fa temps que intenta deslligar-se de molts prejudicis i de ser més democràtica i accessible per tothom.

Al segle XX, la comercialització de la música va estimular la formació de diverses classes d'oients. Començà a compondre música de diferents estils segons el públic a qui estava dirigida i segons la demanda existent. A conseqüència d'aquesta demanda, la indústria va afavorir l'aparició d'un producte menys elaborat que resultava més rentable pels interessos comercials; la música comercial.

La vida, en l'actualitat, està controlada per negociants astuts per a qui, la música, a més de ser un art, és un bé de consum com qualsevol altre. Així doncs, i segons les lleis del mercat, el públic s'ha dividit entre la minoria aficionada a la música culta o independent i la massa que segueix, sense massa discerniment, la moda de la música comercial. Així doncs, aquest sector majoritari està cada vegada menys cultivat i més submís a la pressió dels mitjans de comunicació.

Actualment, la forma d'escoltar de la majoria del públic està condicionada per una apatia cultural. El que va començar sent un aliment per "l'ànima" de totes les societats, avui en dia s'ha limitat a un cercle un tant reduït d'audiència, m'entres que la música comercial s'ha convertit en una droga excitat que a més volum, millor impacte. La seva funció ha quedat limitada a sonoritzar ambients i a sobreestimar al públic per condicionar la seva resposta a un consumisme inconscient, immediat i frenètic.

⁸ Veure annex I

Tot i aquests aspectes més negatius, cal remarcar i de forma molt positiva, el creixement i el renom que han adquirit en les últimes dècades, disciplines com la musicoteràpia o processos de desenvolupament comunitari a través de la música i l'art en general. De fet, aquestes noves disciplines no s'allunyen tant de les funcions atribuïdes a la música que hem anat anomenant en aquest apartat, no obstant, aquestes, les han estudiat amb rigor i han aportat coneixements científics i metodologies per dur-les a terme d'una forma correcta i significativa. Més endavant, en parlarem.

Finalment remarcar l'objectiu comú de tota aquesta ràpida pinzellada història que ha utilitzat el poder de la música i la seva capacitat de crear un estat receptiu en l'oïen per, en la majoria dels casos, commoure'l i fer-lo gaudir.

II CORAL

3 MÚSICA I SOCIETAT

La música és a la civilització el que la flor és a la planta. Molt lluny de ser inútil i superflu, l'art respon a la necessitat misteriosa, més profunda i més essencial de l'ànima humana. Sense la música la vida perdria gran part de la seva noblesa i grandesa. (Constant Piron, escritor francès del S.XX.)

En aquest bloc intentaré aproximar-me, mitjançant una visió crítica i mínimament àmplia, a les repercussions i implicacions que la música té o ha tingut en la realitat social. Aquesta visió, un tant sociològica, descriu aquests fenòmens d'una forma molt abstracta, no obstant, intentarà donar algunes pinzellades d'allò que, tant social com musicalment parlant, pugui interessar a aquells educadors engrescats a entendre la música com a una possible eina de transformació social.

Tot i que la informació que s'exposarà en aquest bloc es pot enfocar des de múltiples apartats i està relacionada, generalment, amb tots els temes que s'hi tractaran, s'ha dividit aquest bloc entre els següents dualismes, relacionant la música amb: ideologies, identitat, transformació social, integració social, interculturalitat i desenvolupament cultural comunitari.

Així, en aquest apartat, s'indagarà sobre la relació entre la música i la societat, i més concretament, entre la música i tots aquests conceptes que acabo d'exposar. Es parlarà dels diferents usos socials que pot tenir la música, la relació entre el fet cultural i la realitat social i el que es pot entendre per; "poder de la música" des del vessant més polític i ideològic. També interessarà saber perquè la música és motiu de preocupació pels governs i perquè els joves d'avui dia s'identifiquen amb una música que marca el seu estil de vida, entre d'altres coses. Em preguntaré si la música pot ser una eina per la transformació social, per la integració o per fomentar la interculturalitat, etc.

3.1 MÚSICA I IDEOLOGIES

*La cançó està feta d'un material irrompible: paraules
i música. (Pete Seeger, cantautor nord-americà.)*

Es prou conegut que la música pot ser un bon vehicle a l'hora de transmetre idees i segur que tots en sabríem posar algun exemple, però quina transcendència pot tenir aquest fet? Pot contribuir a la transformació social? Podem entendre'l com un "poder" que té la música i que és utilitzat, fins i tot, per governs i institucions poderoses? En aquest apartat intentaré desvelar aquestes preguntes i aportar algunes reflexions al voltant de la relació entre la música i la ideologia.

Tots els fenòmens i estils musicals que apareixen en un context social determinat tenen elements que reflecteixen les categories, les idees i els valors apropiats a aquest context en qüestió.

Igual que el gènere o l'edat, totes les categories amb les quals ordenem el nostre entorn tenen un sentit i un camp de batalla en el terreny musical. Els sentiments de pertinença ètnica, les classes socials, els elements que cohesionen els grups d'edat, etc., són factors que configuren la nostra realitat, en siguem conscients o no. Entrar en els terrenys de la música, entesa com un part fonamental de la nostra cultura, ens pot proporcionar molta informació sobre el conjunt de l'ordenació social i, evidentment, de les diferents pràctiques musicals i de les idees i els valors que aquestes representen.

Segons Mercedes Arroyo, la música és un llenguatge significatiu i sobretot, un vehicle transmissor d'ideologia. Per arribar a aquesta conclusió ens explica que la música transmet imatges que són el reflex del conjunt de representacions socialment determinades. Aquests elements socials que reflecteix la música, formen part de l'enreixat de la consciència de les persones, (independentment del context social, polític, econòmic o tecnològic) sobre el qual elaborem de forma conscient o inconscient, les nostres categories i sistemes de valors, entre d'altres.

Tota ideologia i tot conjunt social de representacions serveix per justificar els interessos socioeconòmics de la classe dirigent en un moment històric puntual i la música, per la qualitat del llenguatge universal, superior en quant a comunicació al llenguatge verbal, resulta ser més eficient i fàcilment entesa per la col·lectivitat i per tant, ha estat i està sent utilitzada per legitimar un ordre social, que és, en definitiva, l'objectiu d'una ideologia.

Quan parlem d'ideologies, també estem parlant d'idees. El desenvolupament de les idees, en un grau determinat, correspon a la creació artística degut al doble caràcter de les obres d'art com a fet social i com a acte individual. Les obres musicals doncs, que són obres d'art, en certa manera reflecteixen el procés social en què es creen. Els esquemes de la percepció de les persones provenen de l'experiència estètica que tenen i en cada una d'aquestes experiències s'hi troba amagada tota la societat. D'aquest fet se'n desprèn que una determinada imatge del món correspon, tant a les valoracions produïdes per un sistema social que afecte a la percepció de l'individu, com a la pròpia consciència del subjecte pensant, que de fet, tampoc és aliena al sistema de valors i al sistema moral, determinats socialment.⁹

Així doncs, el desenvolupament de les idees, i evidentment, el desenvolupament de la producció cultural, responen a tot el que es pensa, es creu, se sent, es necessita o s'actua socialment.

D'aquestes reflexions podem extreure'n que la música pot actuar com la part del sistema cultural a partir de la qual es comuniquen pensament i atribucions simbòliques. La música demostra ser apta per penetrar en el subconscient humà i provocar-hi determinats efectes. La música, en tant que pot provocar estats d'ànims i pot transmetre imatges, idees i sentiments, pot ser un mitjà infalible de suggestió planejada i pot "pintar situacions" (allò que podria ser, allò que agradaria que fos, etc.).

Segons Carmen Paro Salgado, aquest poder de suggestió atribuït a la música consisteix en una conducció suau de l'oient i, majoritàriament inconscient, cap un estat de consciència "fora d'un mateix".¹⁰ Aquest estat de consciència, és el que

⁹Arroyo, Mercedes. (1991). La ciudad en la música dels siglo XIX: La difusión de imágenes e ideas especiales. *Ciencia e ideología en la ciudad*. Vol.2. págs. 139-150.

¹⁰ Bibliografía Carmen Salgado. Pardo, Carmen. *El poder de la música. La música del poder*.

s'exemplifica i es narra en el conte: "El flautista d'Hamelín", en el mite d'Orfeu i la seva musa o en el "Cant de les sirenes" de l'Odissea. En aquesta darrera història, per exemple, el cant de les sirenes enamora de tal forma als pescadors que l'escolten, que els acaba abduint i conduint, inevitablement, a la deriva i a la mort.

Tanmateix, aquesta suggestió, no té perquè ser tant negativa. Hi ha una cançó que exemplifica molt bé una possible suggestió positiva, tot dient: "-Qui canta els seus mals espanta, cantem una cançó." Així doncs, en una situació de por, hi ha músiques, (per exemple, una tornada repetitiva que ens sigui ben coneguda,) que ens poden ajudar a supera-la marcant un "territori" al nostre entorn que fa que ens sentim a nosaltres mateixos, que ens sentim al nostre lloc, en definitiva, que ens hi sentim més segurs. Un altre exemple positiu, poden ser els *mantres* que canten aquells que mediten per tal d'ajudar-se a assolir un estat de pau interior i de relaxació que els permeti evadir-se dels pensaments.

Evidentment, no tota la música tindrà al mateix poder o efecte per tothom. Dependrà bàsicament de les relacions que s'estableixin entre el tipus d'organització musical en qüestió, la pròpia cultura, les característiques particulars de l'oient, la relació del poder amb la pròpia música, etc.

Tot això ho explico per definir allò que anomenem: "el poder de la música"; aquest poder suggestiu del que estem parlant. És prou significatiu el fet que governs i institucions religioses de la majoria dels països del món, l'hagin utilitzat i l'utilitzin per transmetre els seus interessos a la societat. És coneguda, per exemple, la censura i la imposició musical exercida pel Tercer Reich per tal d'aconseguir la identificació de la població alemanya amb el nazisme. Segons Paul Valéry, escriptor francès, la música va ser utilitzada pels nazis alemanys com un element agitador i il·lusionista que mitjançant un sistema de excitacions al sistema nerviós, com si fos una corrent elèctrica que produeix un falç gust o color, va contribuir a il·luminar, accelerar i reemplaçar les idees i la concepció del món dels qui van aconseguir el poder. Un altre exemple, el va donar Bill Clinton a la campanya electoral del 1992 mostrant la seva absoluta disconformitat amb les idees de la cantant rapera Sister Souljah.

Un altre fenomen, diferent i molt més proper, que podria il·lustrar aquesta qüestió, és el que va protagonitzar el nacionalisme català a finals dels anys 80, impulsant i

recolzant el moviment del “rock català” com a estratègia de la política cultural catalanista d’aleshores.

Per explicar aquest fenomen ens hem de remuntar a l’època de la industrialització, on el cant coral va esdevenir un important vehicle difusor d’ideologia formant part d’una estratègia molt ben definida que podem situar en el projecte de la Renaixença. Aquest moviment es va proposar recuperar i redefinir una nova consciència catalana i en conseqüència, la recerca d’una identitat nacional pròpia a través de totes les manifestacions culturals; llengua, tradicions i costums, art, literatura i música. Més endavant, es va tornar a utilitzar una estratègia similar a l’hora de “fer país” amb la coneguda Nova Cançó i al cap d’uns anys amb el “rock català”.

Als anys 60, encara sota la dictadura franquista, el moviment conegut com el de la Nova Cançó va posar les bases d’una línia de discurs que plantejava la necessitat que la cultura catalana cantés en la seva pròpia llengua per tal de normalitzar-la i per anar fent estimar Catalunya. Segons Emili Boix, la Nova Cançó, amb el lema “necessitem cançons d’avui”, va pouar en moviments musicals contemporanis nord-americans i europeus relacionats amb la cançó de protesta i va donar lloc a un ampli repertori d’autors i de grups, convertits en icones i himnes de la catalanitat com Raimon, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet, etc. Tot ells tenien un fort compromís polític, social i reivindicatiu. La Nova Cançó va esdevenir el principal fenomen de la cultura de masses en llengua catalana.

A finals dels anys 80 i a principis dels 90, varen anar sorgint nous grups de diversos estils amb el denominador comú de l’edat jove i de la llengua catalana. Aquest nou fenomen va denominar-se: “Rock Català” i permetia unir modernitat (perquè els estils musicals eren internacionals) amb identitat (per la llengua catalana). El ressò i la rellevància mediàtica que va tenir aquest fenomen va permetre una significativa normalització de la llengua catalana a diverses capes de la població, aprofitant el camí que ja havia obert, en aquest sentit, el moviment de la Nova Cançó.¹¹

Aquesta reflexió no pretén jutjar aquests moviments ni qüestionar la seva vessant més artística. Tampoc nega les ganes d’expressar-se en català d’un poble oprimat i

¹¹Boix, Emili (2003). La legitimació de les tries lingüístiques en el camp musical juvenil a Catalunya. Universitat de Barcelona. *Segon Congrés Europeu sobre Política Lingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

d'uns artistes censurats, només vol evidenciar la utilització d'aquest fenomen per part de la lluita política d'aleshores, la qual, dins el marc d'una estratègia nacionalista, s'atribueix els resultats aconseguits per aquests moviments musicals.

És clar doncs, que la música popular als Països Catalans té un lligam molt especial amb les ideologies i polítiques nacionalistes i catalanistes.

La música, per si sola, genera una influència, sobretot emocional, però quant esdevé un fenomen cultural tan important, aquesta influència encara és més gran i pot abraçar, com en aquest cas, a més de la dimensió emocional, una dimensió ideològica, identitària i política, generadora de transformacions socials i culturals.

Aquest poder transformador de la música també està sent utilitzat per moviments socials d'arreu que conceben la música crítica i reivindicativa, com una peça clau i necessària en el trencaclosques de les transformacions socials. De fet, l'escena alternativa i independent del nostre país, cada dia és més important i es desmarca més del mercat comú, creixent com a nexa d'unió entre els col·lectius i els individus amb inquietuds socials. En els últims anys han crescut moltes alternatives culturals, tant a nivell de producció com de consum. Així doncs, actualment hi ha nombrosos centres culturals autogestionats, així com molts músics que s'autoediten o utilitzen segells independents per desmarcar-se de la indústria discogràfica permanentment en crisi i coneguda pels seus objectius econòmics i comercials.

Un altre enfocament ben diferent sobre aquestes qüestions podria ser l'aportació que va fer el compositor John Cage, el qual relacionava el tipus d'organització/composició musical amb les formes de govern. Així doncs, explicava que hi ha tipus de música menys anàrquiques en la seva composició que exemplifiquen estats de la societat com per exemple, les monarquies o les dictadures. La música militar és un bon exemple d'ordre i de disciplina, per exemple. Així mateix, hi ha músiques molt anarquistes en la seva composició, com podria ser el punk, que il·lustren molt bé el desacord amb allò establert, amb l'ordre i el control i les lletres de la qual acostumen a rebutjar el sistema imperant. Aquesta anarquia en la composició de la que parlem es podria mesurar en funció del tipus de ritmes, timbres, escales musicals i funcions dels silencis escollides per a una peça musical, etc.

Per acabar, és important remarcar el fet de tenir en compte el poder suggestiu de la música per tal d'identificar-lo i poder-lo utilitzar a favor dels drets culturals i per la lluita cap a una societat més justa i igualitària. En moltes ocasions la música ha estat protagonista en importants processos de revolta, solidaritat i consciència social, essent un motor de canvi molt accessible i entenedor per tothom. Així doncs, conèixer aquests usos socials de la música ens pot permetre, per un cantó; ser-ne més crítics i per l'altre, utilitzar-los o pensar-los a favor de la transformació social.

3.2 MUSICA I IDENTITAT

La vida imita al arte, es por así decirlo el espejo, siendo el arte realidad.

(Oscar Wilde.)

Tots coneixem l'estreta relació entre els joves o els adolescents i la música. Què és el que fa que aquest art es converteixi en quelcom tant important per a ells? Com és que la majoria s'identifiquen amb uns estils o uns altres els quals els determina molt sovint, l'estètica, la ideologia, i fins i tot, el tipus de drogues que prenen?

Segons Carles Viñes, en la prehistòria ja s'utilitzava la música (i també algunes drogues i el sexe) durant els ritus de pas de adolescència a l'edat adulta. La funció de la música en els col·lectius joves de la societat contemporània però, sembla un xic diferent: Simbolitzar la resistència a fer-se adult i marcar la voluntat de permanència en la cultura dels joves.

Les subcultures juvenils, i la seva música, la qual canalitza la seva visió de la vida i del món, teatralitza les pors dels adolescents i joves i dona rostre i veu als seus fantasmes.

La música sorgeix com el factor més important a l'hora d'atraure els joves als diferents moviments i subcultures juvenils. Així doncs, el ritme, s'imposa majoritàriament per sobre de l'estètica o d'altres elements d'identificació col·lectiva.¹²

¹²Viñes, Carles. (2001). *Música i skinheads a Catalunya: El so de la política*. (1^a ed.). Barcelona: Diputació de Barcelona.

No cal descobrir ara quins són els efectes que qualsevol manifestació musical produeix en els adolescents, per a molts constitueix el primer contacte amb un ideal que defuig la realitat, una virtualitat que, gràcies a les seves lletres i musiques, els transporta a “altres mons”. Ja siguin els càntics alliberadors del *gospel* o les metàfores místiques del *reggae rastafari*, la música els permet recrear un univers paral·lel on tots els somnis s'acompleixen. Així doncs, dins una subcultura, la música esdevé un element de realisme virtual que aconsegueix generar escenes desitjades per la majoria del públic potencial.

Segons Rossana Requillo, la música, la parla, l'aparença estètica i les relacions amb la tecnologia són eixos clau per entendre els processos de construcció del jo en l'actualitat. Es tracte d'aspectes d'alta densitat, tant simbòlica com estructural, que s'han constituït en modes, molt importants, d'identificació i de diferenciació en societats que assisteixen tant el canvi històric dels dispositius principals de socialització (la família i l'escola, principalment) com al debilitament dels espais d'incorporació i interacció social. En tant que pràctiques, la música i la parla, l'estètica i les relacions amb la tecnologia operen avui com a marcadors culturals de les identitats, especialment encara que no de manera exclusiva, en l'àmbit de les cultures juvenils. Al territori social d'aquestes pràctiques culturals i els seus codis, regles i simbologies fan que es teixeixen vincles fonamentals entre el jo i el nosaltres i es dinamitzen les identitats socials.¹³

La música és una experiència cultural els primers acords de la qual estan directament vinculats al grup familiar. No obstant això, l'autoritat dels pares en la definició dels consums musicals pateix un daltabaix a l'introduir-se gradualment la tecnologia de reproducció de música a la vida dels joves. La “consola”, la televisió, els discmans, ipods, internet, etc., permeten individualitzar el consum i facilitar l'exploració d'intèrprets, gèneres, ritmes i visions del món. La música representa llavors el primer “territori alliberat” respecte a la tutela dels adults i un lloc clau per a l'autonomia dels joves. Un procés fonamental s'operarà a partir d'aquest contacte “lliure” amb la música: la recerca de repertoris que “enganxin” amb la sensibilitat pròpia i que harmonitzin amb una identitat en procés de configuració.

¹³Feixa, Carles., Saura, Joan Ramon., Castro, Javier. (2003). *Música i ideologies: mentre la meua guitarra parla suaument* (1ª ed.). Barcelona: Secretaria General de Joventut, Universitat de Lleida.

Això succeeix, de dos formes bàsiques. D'una banda, els repertoris proporcionats per una indústria musical en expansió, els circuits de distribució de la qual són principalment la ràdio i la televisió. Per a molts joves, la recerca s'esgota en aquest moviment i és l'anomenat circuit comercial el que defineix la seva relació amb les músiques. Però, d'altra banda, les xarxes dels grups d'iguals i la situació social juguen un paper fonamental en la configuració dels "gustos". Així doncs, les identitats juvenils van a buscar i a trobar en els "altres" la possibilitat de reconèixer en un "nosaltres" que afirmi la identitat individual i al mateix temps operi com el nucli de les certeses compartides.

Per a la majoria dels joves, la música representa més que una tonada de fons; es tracta d'un teixit complex al qual vinculen les seves preocupacions polítiques, amoroses, sexuals, socials, etc. En aquest sentit, ha de respondre a l'experiència subjectiva del món, des del lloc social que s'ocupa.

La música es converteix en un element socialitzador i diferenciador de les posicions socials. Pot afectar en l'establiment de relacions i en la modificació dels valors propis. Així doncs, es pot convertir en un instrument de manipulació creant tendències, identitats i/o sectors. S'ha de dir que els joves són molt influenciables per la música i en creen ídols, formes de vida, ideals, etc.

La música pot permetre als joves ser protagonistes ja que troben en ella un mitjà d'expressió, d'identificació, entreteniment i evasió.

Segons Rossana Requillo, que la música "canti el que un està vivint" significa, per a aquests joves, la possibilitat de desmarcar-se respecte a certs circuits comercials que a partir de la dècada dels vuitanta van demostrar ser un negoci rodó en apostar per una recepta simple: La conjunció de certs prototips de bellesa juvenil, un espectacle coreogràfic fàcil d'imitar, tonades sobresimplificades i unes lletres que no destaquen per la seva elaboració. Però, per a molts joves, aquestes músiques no expliquen el que realment ells estant vivint i cada vegada més, aquestes exitoses formes de "creació cultural" s'han desplaçat dels públics joves als més adolescents i infantils.

La música és el territori en el qual les tensions, el conflicte, l'angoixa que es deriva del complex procés d'incorporació social s'alleugereix i dona pas a les primeres experiències solidàries, empàtiques i de cohesió.

La música és el llenguatge que vehicula els sentiments del que és social-identitari per als joves. És el llenguatge que permet explorar el món i al mateix temps expressar les pròpies valoracions sobre aquest món. La música és llavors el lloc d'interacció entre l'interior i l'exterior i opera com a organització col·lectiva de les trajectòries individuals.¹⁴

Podem dir que el *reggae* o el *punk*, per exemple, a més de ser estils de música i aglutinar uns determinats moviments juvenils amb unes determinades idees, intenten anar cap a una superació col·lectiva i social, un desfogament i una catarsi col·lectiva pels qui l'escoltin. Intenten denunciar el sistema imperant que rebutgen i al mateix temps, evadir-se'n.

Hi ha però una certa dificultat a l'hora de donar reconeixement a "altres" expressions musicals que no siguin la pròpia, fet que col·loca els consums culturals en una relació directa amb la dimensió política dels projectes juvenils. Dit d'una altra manera, si discuteixes sobre diferents expressions musicals, discuteixes de les lletres, els estils, la proposta musical, el projecte social i polític, etc., i per tant, generalment, en defensaràs a uns i en rebutjaràs a uns altres.

La música en el seu vincle amb la identitat no és només una manera d'explicar i definir el món i a conseqüència, de generar processos de transformació. És també, una manera d'afrontar la incertesa i els dilemes sobre la pròpia identitat.

Aquest apartat de Música i Identitat podria haver anat al bloc de Música i Educació on s'explica la influència de la música en totes les dimensions de l'individu, entre elles, la social. En aquest apartat però, també hi qualla bé i ens aporta elements interessants en relació als altres apartats d'aquest bloc ja que com acabem de veure, la influència de la música en les identitats té molt a veure amb tot allò més social.

¹⁴ Feixa, Carles., Saura, Joan Ramon., Castro, Javier. (2003). *Música i ideologies: mentre la meua guitarra parla suaument* (1^a ed.). Barcelona: Secretaria General de Joventut, Universitat de Lleida.

3.3 MÚSICA I TRANSFORMACIÓ SOCIAL

La música és l'art amb més influència sobre l'home i que més el commou. Crear-la és donar forma a l'home, executar-la és influir al que l'escolta i comprendre-la significa créixer com a ésser humà. (Hermann Scherchen, músic alemany. 1891 – 1966.)

Si la música pot ser vista com una metàfora del canvi social és perquè retrata, sovint de manera deformada, allò que es mou a la societat i també allò que es resisteix al canvi. Així doncs, hi ha una estreta relació entre el reflex cultural (allò que crea la cultura influenciada en el context on es troba) i la realitat social.

En els apartats anteriors sobre música i ideologies i identitats ja hem pogut avançar algunes reflexions que s'apropen a diversos objectius de la transformació social. Així doncs, hem vist que la música té la capacitat de transmetre idees i valors i de generar sentiments de pertinença, els quals poden fer reafirmar la pròpia identitat i autoestima i poden promoure la implicació en processos de transformació social i d'evolució i creixement personal. Així mateix, he esmentat l'existència de la cançó de protesta, la qual pot ser un bon element per tirar endavant processos de transformació social a partir de la denúncia i la consciència social. De fet, aquest apartat té molt a veure amb tots els altres apartats d'aquest bloc que d'una manera o una altra intenten explicar diferents processos de transformació social on la música i és present.

Segons Enrique Gil Calvo, la música és quelcom més que el reflex de la societat. La música no és un reflex passiu sinó una activa reflexivitat transformadora, entenent per reflexivitat, la capacitat de modificar la realitat i manipular les representacions que en fem.

Si la música representa en certa manera la realitat, ja que la reflecteix i la reproduïx, què passarà amb aquesta realitat si canviem la representació (musical) que en fem? O dit d'una altra manera, si la música és la veu de la identitat, perquè no canviem o elevem la veu i esperem que així canviï també (i s'elevi) la pròpia identitat?

És en aquest sentit transformador de la realitat, mitjançant la manipulació de les representacions culturals, que s'utilitza el concepte de reflexivitat o estratègia. Hem de tenir molt present que impulsar determinades representacions culturals pot tenir conseqüències en la realitat social.

Posar-se a cantar és aixecar la veu i elevar la veu referma la pròpia identitat. I si a més a més aquesta veu que aixequem és de protesta, i la protesta s'estén i triomfa, llavors haurem canviat d'identitat i haurem transformat la realitat. Per aquest motiu, cantants com Pete Seeger o Woody Guthrie cantaven tot afirmant que la seva guitarra matava feixistes. Això és estratègia, evidentment, i també reflexivitat, ja que amb una simple representació de la realitat (la cançó de protesta), aconseguim transformar i modificar la pròpia realitat.¹⁵ Altres autors, com Lluís Llach, també varen enviar consignes antifeixistes mitjançant metàfores i símbols en les cançons de protesta. Comparant la dictadura amb un estaca, per exemple, aquest autor va sobrepassar els murs de la censura i la repressió i va fer encara més fort el seu missatge.

Segons revela el seu origen etimològic, la paraula estratègia es refereix a la lluita que oposa dos adversaris. Així doncs, la música pot utilitzar-se com una forma de lluita contra l'enemic: així succeeix amb les marxes militars o els himnes revolucionaris, posem per cas. Però la sociologia utilitza el concepte d'estratègia en un sentit molt més ampli, que abraça qualsevol interacció personal o col·lectiva, ja sigui amb aliats, amb enemics o amb espectadors neutrals. Per això la lluita no és més que un cas particular dins un arc molt ampli d'interaccions o relacions estratègiques que et vinculen amb els altres. El pol oposat de la lluita és l'amistat, la cooperació, la solidaritat, l'amor, la fraternitat. Doncs bé, totes aquestes relacions interactives poden ser estratègicament activades o transformades mitjançant la música.

En definitiva, la música és un mitjà de relació estratègica amb els altres que et permet tant unir-t'hi com distanciar-te'n, establir-hi relacions d'aliança i aparellament o de desafiament i rivalitat. I això ho fa la música tant en termes personals, com succeeix quan recorrem a la música de ball o a la cançó amorosa per seduir o enamorar, com en termes col·lectius, per unir-nos, per exemple, als altres

¹⁵ Feixa, Carles., Saura, Joan Ramon., Castro, Javier. (coord) (2003). *Música i ideologies: mentre la meua guitarra parla suaument* (1^a ed.). Barcelona: Secretaria General de Joventut, Universitat de Lleida.

aficionats i cantar a plena veu un himne esportiu. I és que la música és el millor instrument que hi ha tant per fer amics o buscar parella, com per plantar cara als altres tot marcant les distàncies i “cridant”; aquí sóc jo, què passa, aquests són els meus, aquí estem nosaltres.

Segons Carles Viñes, l'estratègia musical que utilitzen els joves sempre es posa al servei de la seva voluntat de poder. Es tracta, sense dubte, d'un micropoder relacional que defineix el rang que ocupem en l'estructura jeràrquica de la societat adolescent, dispersa per xarxes complexes de grups d'iguals i bandes d'amics que presenten unes relacions d'amor i odi, d'amistat i rivalitat, de conflicte i cooperació, que es fan o es desfan a cada moment, després de la successió de les múltiples trobades reiterades o ocasionals que els enfronten cara a cara. Doncs bé, la música regula i puntua aquestes interaccions estratègiques.¹⁶

Però aquest ús de la música (tocar-la, contar-la, escoltar-la, seguir-la i parlar-ne, participar en la seva celebració pública), considerada com una estratègia de micropoder, no té per què ser agressiva, prepotent, masclista o feixista, com succeeix en determinades formes de rock o de hip hop que usen els skins. Al contrari, acostuma a ser un micropoder residencial, exercit en legítima defensa i que només busca guanyar-se el respecte aliè. I en qualsevol cas, el que sempre es dona és un exercici solidari i fraternal d'aquest micropoder, que abans de tot genera reconeixement mutu i compartit entre la comunitat, empatia, i si és possible, busca adquirir, a més, un mínim d'orgull, autoestima, pertinença i dignitat personal.

Un fenomen curiós i força generalitzat és el que es pot exemplificar de forma molt clara en el món de la música i l'estètica (sovint, lligades una amb l'altra). Es tracta de l'absorció per part del sistema, d'aquells moviments que en un principi apareixen com a crítics, trencadors, transformadors, alternatius i/o diferents a aquest i acaben dins el circuit comercial conservant poc més que la imatge i amb la conseqüent banalització de les idees que l'havien originat i el feien crític i diferent. Així doncs, sembla com si el sistema fes ús dels nous moviments musicals que sorgeixen; recolzant-los, transformant-los, absorbint-los o dificultant la seva expansió segons si s'adeqüen o no als seus interessos. Així, un grup musical que en els seus inicis podia semblar massa crític amb el sistema, acaba per generalitzar-se de tal forma dins el

¹⁶ Viñes, Carles. (2001). *Música i skinheads a Catalunya: El so de la política*. (1ª ed.). Barcelona: Diputació de Barcelona.

marcat comú que perd tot element reivindicatiu. De fet, l'estratègia més habitual de la indústria cultural és que, quan un producte té èxit, se l'ha de fer créixer de forma artificial i exprimir-lo per treure'n el màxim rendiment de la forma més ràpida.

3.4 MÚSICA I INTEGRACIÓ SOCIAL

Les cançons potser no et solucionin moltes coses, però et donen coratge per viure.

(Gianni Rodari, pedagog italià.)

En aquest bolc de Música i Societat, hi ha moltes reflexions que també s'haguessin pogut desenvolupar dins d'aquest petit apartat, explicant-les des de l'òptica de la integració social ja que aquest concepte és força transversal en aquest treball i està implícit en moltes de les idees i arguments exposat. Així doncs, en aquest apartat s'exposaran aquells que encara no han estat esmentats i que es poden considerar propis del tema.

Albert Mercadé, crític i historiador de l'art, ens proposa deixar de concebre l'art per l'art o l'art com a experiència estètica que busca la contemporaneïtat, el prestigi i el reconeixement. Segons ell, podem agafar un compromís més gran, adoptar una visió més pragmàtica i cohesionada de l'art i de la creativitat, entenent- com a ens d'integració social i de millora de la qualitat de vida de les persones.

Hi ha moltes experiències arreu del món que converteixen l'expressió artística (sigui musical o no) en una poderosa eina d'inclusió i de transformació social. Aquestes experiències donen a les persones oportunitats per desenvolupar les seves capacitats de creació, la seva autonomia, per construir llaços de pertinença que vinculen a la comunitat i construeixen projectes de vida. Entenen l'art com a eina per a la inclusió, la regeneració dels vincles comunitaris i com un dret humà per a tots i totes.

L'art pot ser vist com un mecanisme per generar noves formes de participació i organització comunitària que possibilitin exigir i promoure canvis en el present de les persones que formen part d'aquestes experiències. Quant es crea un grup de percussió, per exemple, el que s'està fent és generar una organització comunitària, on les decisions es prenen d'una altra manera, on es busquen consensos i on es

treballa en conjunt, on cadascú té els seus rols i progressa tant individualment com en grup. També es crea un sentiment de pertinença que afavoreix indiscutiblement al desenvolupament de la identitat i el treball de l'autoestima, l'autoconcepte i la integració social, entre molts d'altres valors.

Pensar l'art i en aquest cas, la música, des d'aquestes múltiples concepcions implica, a més, un reconeixement de la cultura com un factor estratègic per al desenvolupament humà, en peus d'igualtat amb tots els altres aspectes de la vida. Així doncs, desenvolupament humà i cultura ban estretament agafats de la mà.

Segons el Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) el desenvolupament humà és el procés d'expansió de les capacitats de les persones que amplien les seves opcions i oportunitats. Aquesta definició associa el desenvolupament directament amb el progrés de la vida i el benestar humà, amb l'enfortiment de les capacitats relacionades amb totes les coses que una persona pot ser i fer en la seva vida en forma plena i en tots els terrenys, amb la llibertat de poder viure com ens agradaria fer-ho i amb la possibilitat que tots els individus siguin subjectes i beneficiaris del desenvolupament.

Crear implica treure allò que tenim guardat, demostrar que podem ser diferents, que mes enllà de viure en un poble o de treballar en una feina, podem fer moltes més coses. L'art ajuda a imaginar, a superar amargors o provocar alegries, a desfogar-se, a contagiar el "bon rotllo", a compartir bons moments, etc.

La cultura és quelcom primari que ens afecta a tots i la idea és poder-hi participar i accionar d'alguna manera en aquest imaginari cultural que ens envolta. Per poder ser protagonistes de l'art i de la cultural calen polítiques que incrementin l'accés de la gent a les arts, difondre i educar la creativitat entre els infants i els joves, fomentar la participació de la ciutadania a les arts, incidir en el creixement creatiu i benestar de les comunitats i celebrar la diversitat a traves de l'art i la cultura. Aquest ideari implica que el món social treballi interdisciplinàriament amb el món educatiu, cultural, de les arts, etc.

Crec que la importància de la música dins d'una cultura o societat concreta, determina significativament la influència social que pot arribar a tenir-hi. És per això que en determinades regions de Sud-Amèrica (com el Brasil) o de l'Àfrica, la música

constitueix un pilar central en el desenvolupament social i cultural de les persones i hi ha desenes d'experiències musicals que hi funcionen la mar de bé. En l'apartat d'experiències farem esment d'algunes d'elles.

John Blaking, etnomusicòleg, defineix la música com l'ordenació humana dels sons. Creu que no hi ha formes musicals superiors ni inferiors, si no societats que permeten una major participació en la música o en la que la música juga un paper prioritari dins de l'organització social. Segons aquest autor, que va estudiar molt profundament el fenomen musical a una tribu indígena de l'Àfrica, la música és una característica de la naturalesa humana i és inalienable del context social on es troba ja que és aquest context el que dona significat a la música.

La funció de la música per John Blaking és cohesionar, reafirmar o relacionar amb més proximitat als integrants d'una comunitat mitjançant certes experiències que prenen significat a la vida social de les persones i donen sentit a la seva experiència cultural i comunitària.

Com ja hem vist anteriorment, la música serveix per exposar postures polítiques, inconformitats, conflictes, desacords, reconciliacions, generar complicitats, etc., les quals són molt més complicades d'explicar mitjançant el llenguatge quotidià i en les relacions socials. Dins del context musical totes aquestes idees i posicionaments no són tant fàcilment jutjades, criticades, castigades, etc.

La dimensió musical permet recrear un temps que no forma part del temps quotidià, és diferent i especial. Si hom és capaç d'entrar en el seu llenguatge i entendre'l, aquest podrà ser molt més significatiu i beneficiós tant per allò social com per allò més íntim i personal. Així, si volem que realment la música sigui un ens d'integració social, hem de saber-li donar una importància des de tots els agents socials i sobretot des de l'educació i des de les polítiques socials i culturals.

Podríem dir que la música és capaç de construir metàfores sobre la realitat que abracen des d'allò més pròxim fins allò més intuïtiu, subjectiu o inexplicable que sovint ens costa assimilar per la seva complexitat i magnitud. El llenguatge de la música, en tant que participa i es crea en el context social que l'envolta, penja ponts entre allò privat i públic, entre lo personal i lo col·lectiu, entre la ciutat i els ciutadans, fent de l'actitud un nou procés de creació i integració.

Abans es cantava a casa, a la fàbrica, a la taverna, de forma organitzada, amb cançons didàctiques, mentre es caminava, al carrer, a les celebracions populars, paganes i religioses, en societats corals o amb cors parroquials, etc. En canvi ara, amb prou feines es canta, no es canta pel plaer de cantar i de compartir, no obstant, sentim música per tot arreu.

3.5 MÚSICA I INTERCULTURALITAT

Creure en la música és creure en l'harmonia entre els homes. (Anònim.)

La Música és una eina indispensable pel coneixement d'altres cultures i perquè entre les diferents cultures puguem passar-nos-ho bé, ja sigui cantant, ballant o escoltant música. També pot ser una eina molt útil a l'hora de comunicar-nos uns i altres ja que és un llenguatge universal.

Segons Andrea Giraldez, una educació musical oberta a totes les cultures contribuiria molt en la comprensió, coneixement i entesa mútua.¹⁷

D'uns anys ençà, ha crescut molt el interès per la música d'altres cultures i perquè no dir-ho, per les altres cultures en general; el seu menjar tradicional, els balls, les teràpies, etc. Si observem atentament el panorama musical dels últims anys ens adonarem de la forta presència d'un nou estil denominat: El mestissatge. El mestissatge, com el seu nom indica, és fruit de la mescla actual de cultures i del seu intercanvi musical intercultural. Cal dir que aquest fenomen té molt bona acceptació i l'embranchida que està agafant de segur que marcarà una trajectòria en la història de la música. A més d'haver-hi músiques actuals amb sons i colors de tot el món, hi ha artistes que es poden considerar internacionals a tots els nivells degut a les llengües i temàtiques de les seves cançons, als sons, melodies i instruments musicals que fan servir, la repercussió social i els concerts que fan arreu, etc. Un bon exemple podria ser el conegut músic Manu Chao.

¹⁷ Giraldez, Andrea. (1997). Educación musical desde una perspectiva multicultural: Diversas aproximaciones. *Revista Transcultural de Música*.

Tot i aquest fenomen positiu, a occident, tenim la tendència a creure que la nostra música és la pròpia, la més natural, normal, complexa, expressiva o significativa, en comparació a d'altres músiques del món, les quals veiem com a estranyes. Aquests pensaments, fruits de l'etnocentrisme cultural, són un problema moral ja que suposen que la música occidental és “superior” a la resta.

Actualment comencem a entendre que les diferents músiques, com les societats, es basen en diferents sistemes i filosofies. Conseqüentment, les manifestacions musicals de totes les cultures comencen a sortir a la llum dels escenaris internacionals, en l'educació musical, etc. Així doncs, i tenint en compte els canvis profunds actuals, no podem limitar-nos la imaginació, la creativitat i en definitiva, l'enriquiment mutu entre totes les cultures i la pluralitat de concepcions i de tipus de música que formen part del nostre món musical i quedar-nos, tan sols, en certes formes de coneixement i pràctiques socials.

Evidentment que hem de legitimar la nostra pròpia cultura i ensenyar les pròpies tradicions, així, és cert que hem de conèixer el gran patrimoni musical d'occident, però també és cert que com més música diferent estiguem acostumats a escoltar, més capaços serem d'entendre la nostra pròpia música i més crítics serem amb totes les músiques del món.

Segons Andrea Giraldez, des del punt de vista social, diversos investigadors i educadors han suggerit que un aprenentatge basat en un repertori musical “plural” contribueix al desenvolupament d'una consciència intercultural, augmentant la comprensió mútua i la tolerància. També promou la entesa i acceptació entre les persones de diferents cultures, afavoreix una mentalitat més oberta i ajuda a eradicar prejudicis racials i generacionals. Aquestes funcions socials han estat reiterades per filòsofs, etnomusicòlegs i educadors musicals.

A més a més, l'estudi o l'audició de música de diverses cultures ajuda a tenir una perspectiva més àmplia i reforçada del coneixement dels elements musicals, així com, aguditza les habilitats auditives, el pensament crític i el desenvolupament motor; augmenta la tolerància de les músiques menys familiars i profunditza la sensibilitat davant de les més pròximes.¹⁸

¹⁸ Giraldez, Andrea. (1997). Educación musical desde una perspectiva multicultural: Diversas aproximaciones. *Revista Transcultural de Música*.

Hem de tenir present que tot i que estiguem davant de cultures ben diferenciades, les seves músiques tindran moltes semblances. La música és un fenomen global, no hi ha cultura sense música i totes tenen aquest denominador comú. Com ja hem dit anteriorment, és un mitjà d'expressió universal dels sentiments i aspiracions més profundes que pertanyen a tota la humanitat. No cal que ens dediquem a subratllar les diferències que ens impedeixen veure les grans similituds d'aquest llenguatge universal.

Les noves tecnologies de la comunicació i les possibilitats de mobilitat, han facilitat que aquest intercanvi global creixi de forma substancial. Així, les manifestacions de cada comunitat cultural han de considerar-se com a una més de les moltes que integren la comunitat humana, amb necessitats bàsiques i aspiracions similars.

Tot i això, hem de tenir en compte altres fets relacionats amb la música i les cultures. Estem parlant de la anomenada “world music”, altrament dit, músiques del món, les quals han irromput de forma espectacular en la indústria discogràfica. Les músiques locals (associades a un territori o grup cultural específic) de molts indrets del món han patit una transformació degut al sentit estètic que dona la globalització a allò que és designat com a local i exòtic. Aquesta transformació també s'ha acusat degut a la nova significació dels sons que ha comportat l'era digital, a les noves relacions entre lloc, subjecte i producció i a d'altres fenòmens complexos que comporta, avui dia, la globalització.

Així doncs, en l'actualitat podem sentir com al mig de la Plaça de Catalunya de Barcelona, per posar un exemple, sonen flautes de canya típiques d'algunes regions indígenes situades als Andes, entonant la banda sonora de la pel·lícula de Titànic, amb una base electrònica de fons i interpretada per persones de diferents nacionalitats sud-americanes.

Aquest fenomen provoca una polèmica enfront d'allò que és autèntic, originari, tradicional, popular, indígena o local, d'allò que no ho és i ens adverteix que allò que considerem “exòtic” acaba “prostituint-se”.

3.6 DESENVOLUPAMENT CULTURAL COMUNITARI

L'art és alguna cosa més que la producció d'objectes o productes bells i expressius destinats a que altres els contemplin, escoltin i admirin. L'art és, essencialment, un procés mitjançant el qual explorem el nostre medi, interior i exterior, i aprenem a viure amb ell. (Christopher Small.)

Molts dels usos socials de la música que s'han anat descrivint en els anteriors apartats es poden concretar de forma més pràctica amb l'anomenat Desenvolupament Cultural Comunitari (DCC) o Art comunitari.

Abans de descriure aquesta metodologia però, es parlarà un mica sobre què és la cultura i que pot aportar en el desenvolupament de la comunitat:

A l'hora de definir la cultura ens trobem amb definicions poc àmplies, per una banda, pot entendre's com un conjunt de valors compartits per un grup o societat i per una altre, pot definir-se com un producte.

Segons Jaume Trilla, hem d'entendre la cultura com un procés dinàmic i canviant que parteix del diàleg entre diferents agents i que es construeix a partir de la comunicació. L'autor manifesta la necessitat de crear noves formes d'entendre els processos culturals que s'allunyin de les nocions estàtiques, minoritàries i elitistes de la "cultura" com a elaboració, representació o apreciació d'objectius artístics especials o únics.¹⁹

En els últims anys, han sorgit moltes propostes culturals que tenen com a objectiu la participació de la comunitat. Aquests projectes sovint plantegen una democratització cultural a favor d'un apropament de les persones als béns culturals. Tanmateix,

¹⁹ Ruiz, Sara (2008). Art i Part. La figura del/la professional de l'educació social en processos de desenvolupament cultural comunitari. *Treball de Pràcticum d'Educació Social. Universitat de Girona*.

trobo més interessant el concepte de democràcia cultural, entenent la cultura com un procés dinàmic i no com quelcom representat pels béns culturals.

La democràcia cultural implica qüestionar la noció patrimonial de la cultura per substituir-la per un concepte que confia la definició de la cultura a la mateixa comunitat. El mateix autor, parla de la democràcia cultural com una forma de catalitzar la potencialitat de les comunitats per generar cultura. A més, relaciona aquest terme amb l'Animació Sociocultural i el configura com a eix important d'aquesta metodologia.

Com hem vist en l'apartat de Música i Ideologies, mitjançant la difusió de determinats béns o productes culturals, la cultura pot legitimar determinats models ideològics.

Segons Carme Mayugo, Xevi Pérez i Marta Ricard, la majoria dels estímuls culturals que ens envolten responen als efectes d'una cultura de la satisfacció que, podent ser dinàmica i transformadora, esdevé conservadora i consumista; una cultura que construeix un marc de falsa llibertat dins el qual ser lliure significa escollir el producte que volem consumir. En aquest context on el mercat de consum ofereix un determinat model de cultura, podem comprendre les desigualtats socials i culturals en termes de representació.

La cultura, i més concretament, la música; ens aporten eines que ens permeten comprendre'ns com a subjectes en una estructura social més connectada amb l'entorn. Així doncs, té un clar paper pedagògic a l'hora d'ajudar a definir qui som i quines son les nostres relacions.

Si considerem que les persones han de tenir les eines per construir els seus significats, si entenem que la cultura és una construcció col·lectiva, necessitem una democràcia cultural que ens proporcioni els elements necessaris per treballar amb les diferents comunitats i grups socials exclosos del sistema de representació.²⁰

²⁰ Mayugo, Carme. Pérez, Xevi. Ricard, Marta. (Coord). (2004). Joves, Creació i Comunitat. *Finestra Oberta* n° 41. Fundació Jaume Bofill.

Els processos de desenvolupament cultural comunitari són, segons la web del DCC de l'Ajuntament de Granollers: "Un conjunt d'iniciatives portades a terme a partir de la col·laboració entre artistes i comunitats locals amb l'objectiu d'expressar, a través de l'art, identitats, preocupacions i idees, mentre es construeixen capacitats culturals i es contribueix al canvi social". El DCC contempla la cultura com a eix vertebrador de processos col·laboratius, com el camí per vincular nous projectes de base social, com a vehicle per dinamitzar, transformar i dialogar, com a canalitzador d'iniciatives de transformació que impliquen al conjunt d'una societat que necessita denunciar, canviar debat i fer sentir la seva veu a través d'altres llenguatges expressius, sempre amb la finalitat de provocar canvis en positiu i donar un paper actiu i decisiu a la gent en els temes que fan referència a la seva pròpia comunitat.

En altres paraules, el concepte DCC, descriu una pràctica artística comunitària que involucra artistes i comunitats en processos creatius col·laboratius amb l'objectiu de transformar una realitat concreta.

Així doncs, aquestes definicions parlen de l'ús de l'art, (com prou bé podria ser l'ús de la música), com a vehicle d'expressió per a les preocupacions comunitàries.

Els projectes de DCC es basen exclusivament en les necessitats de la comunitat i el projecte s'estructura a partir d'aquestes. És important remarcar, que, a diferència d'altres metodologies, el DCC para més atenció i dona més importància al procés que al resultat. Aquesta metodologia passa per generar en la comunitat on s'ubica relacions empàtiques i properes, una mena d'entramat solidari, per tal d'afavorir la motivació de les persones que hi participen i estimular el procés de creació i canvi social.

En resum, els projectes de DCC passen per l'elecció de la comunitat d'un tema que la preocupa, una decisió que és el fruit del diàleg i el consens; que guia el/la artista-mediador/a mitjançant l'apoderament de la comunitat a través de la transmissió de diferents disciplines artístiques; que posa l'accent en el procés de reflexió i creació; que s'exposa públicament d'alguna forma que decideix la mateixa comunitat i que, finalment, provoca l'inici d'una transformació social. Amb tot aquest procés s'afavoreix el pensament crític de les experiències pròpies individuals i de la comunitat, es canvien els hàbits de pensament i actuació, es genera debat, s'afavoreix que la comunitat participi, es crea coneixement i s'il·luminen

divergències, subratllant el consens al voltant de significats, propòsits i valors compartits etc.

Com ja he dit més d'una vegada, crec que per plantejar aquets tipus de projectes hem d'entendre la creativitat i la producció artística i cultural com una activitat que pot realitzar tothom, no només els artistes. La lliure expressió en el camp artístic aporta eines importants pel coneixement individual i col·lectiu. Cal reprendre la idea de creativitat com a eina de transformació social, ja que té la capacitat de crear nous imaginaris i construir significats alternatius als que se'ns han donat.

Els anys 70, per exemple, la creativitat i l'expressió artística, sobretot a mans de la comunitat hippy, va esdevenir una eina mitjançant la qual es va poder manifestar un ideal i un desig de llibertat.

La creativitat implica una actitud i no pas un do a disposició d'uns quants artistes il·luminats. EL procés de creació artística pot propiciar la presa de consciència d'un mateix i de l'entorn. Una manera de fer i de ser que té relació amb un treball personal i col·lectiu que permet plantejar canvis o millores en la qualitat de vida de les persones. La creativitat parteix de la participació i la implicació i transcendeix la simple reacció. Així doncs, l'home no és creatiu quan es limita a afirmar, repetir, imitar si no quan dona quelcom si mateix.

Si considerem la cultura com la construcció col·lectiva de significats, la creativitat hi juga un paper clau ja que ens fa partícips en el procés de construcció cultural i ens allunya del paper de consumidors per esdevenir participants actius. A diferència del que ens ofereix el mercat de consum, el valor de la creativitat rau en el procés i no en el producte final perquè el propi procés esdevé el camí d'aprenentatge.

En els processos de DCC, a banda del fet que l'artista treballi conjuntament amb la comunitat, hem de tenir present la figura de l'educador social que, amb inquietuds artístiques, a més de poder fer d'intermediari i mediador, pot desenvolupar propostes creatives. Així, enlloc d'artistes ens podem convertir en activistes culturals fent ús dels mitjans culturals per tractar de promoure canvis socials.

La col·laboració de l'artista amb la comunitat pot contribuir a fer que aquests disposin de les eines per autorepresentar-se i acabin construint un ordre simbòlic

propí, adequat a les seves necessitats i construeixin llaços i vincles que generin noves relacions, moviments i/o polítiques.

Dins els projectes de desenvolupament cultural comunitari, podem trobar els projectes d'art comunitari, i més concretament, de música comunitària. Des del projecte de Comunitària ²¹, sobre música comunitària, es defineixen aquests projectes com un model alternatiu que pot donar resposta a les noves problemàtiques socials.

L'àmbit d'acció de la música comunitària va més enllà de la pròpia disciplina musical. Procura educar no només des d'un punt de vista tècnic instrumental o del llenguatge artístic sinó que a més engloba el desenvolupament d'habilitats socials.

També vol proporcionar experiències estètiques i vetllar per la formació global de la persona: crear criteris, fer-los participants de la vida política i cultural de l'entorn del participants i, en definitiva, acompanyar el creixement personal i la cohesió social des d'una pràctica col·lectiva. La música comunitària vol trencar visions retrògrades i posar de manifest que tothom és capaç de fer música.

Les relacions que es creen a partir dels projectes de música comunitària, com en els processos de desenvolupament cultural comunitari, són horitzontals i des de la comprensió de la demanda de les persones o comunitats. Desapareixen les relacions de poder i s'inicia un vincle des de sota cap a sobre, és a dir, la comunitat té poder de decisió.

Des de la pedagogia de l'Alliberació de Pablo Freire, els processos comunitaris dels que estem parlant són una doctrina d'apoderament per aquelles classes oprimides que, socialment, políticament o culturalment han estat desposseïdes del seu dret al diàleg.

Pablo Freire, va investigar molt en el teatre com a mètode estètic per analitzar el present i la realitat de les persones per tal de poder inventar nous futurs. Les arts,

²¹ Rubio, Noemí., Serra, Laia. (2009). De Community music a música comunitària. Ruta de recerca de Comunitària.

per a Pablo Freire, ajuden a recuperar un llenguatge que tothom pot posseir i possibilita el fet d'aprendre a sentir, sentint, pensar, pensant i actuar, actuant.

Les arts prenen protagonisme en el sentit més ampli a través de projectes comunitaris presents en diferents contextos i aconseguixin així, propòsits en resposta a les necessitats socials: Desenvolupament d'habilitats personals, creació d'oportunitats i de noves relacions, establiment de llaços de cooperació a partir de la creació de nous reptes, implicació i crítica social, afirmació i qüestionament de la identitats, compromís amb l'entorn, construcció de ponts culturals, creació d'habilitats socials i creatives, i en definitiva, l'apoderament de la comunitat.

A més, la participació en les arts permet que s'esdevinguin aquests fets a dos nivells: Per una banda es desenvolupen competències individuals i socials i per l'altre es construeix la creença de la possibilitat real del canvi.

4 MÚSICA I EDUCACIÓ INTEGRAL

No hi ha res al intel·lecte que no hagi passat abans pels sentits. (Aristòtil.)

Aquest bolc sobre música i educació integral està dividit en quatre apartats. El primer: La música com a eina educativa, explica breument l'estat actual de l'educació musical i el significat d'educar a través de l'art. El segon apartat es centre en els efectes i beneficis que la música pot produir a totes les dimensions de l'esser humà i les relacions que prenen els elements musicals més importants amb la vida i el desenvolupament de les persones. El tercer apartat descriu molt breument el concepte de musicoteràpia i el relaciona amb els continguts exposats anteriorment. Per últim, es reflexionarà sobre la comunicació i l'expressió del llenguatge musical i s'intentarà explicar perquè és important a l'hora d'expressar les emocions. En aquest darrer apartat també s'intentarà descriure com la música pot esdevenir una eina d'ajuda per l'autoconeixement i pel creixement personal, així com un possible recurs en la relació d'ajuda entre educador i educand.

Amb tot plegat s'intentarà posar de manifest les necessitats personals que pot cobrir la música com a eina educativa, i a conseqüència, es provarà de reivindicar la importància de la música en l'educació integral dels individus. També s'intentarà aportar algunes reflexions i coneixements que poden ser útils a l'hora de pensar la música com a una possible eina d'intervenció educativa en la pràctica dels educadors socials.

Aquest bolc hagués pogut ser molt més extens del que és. De fet, hagués pogut ser un treball sencer. No obstant, hem intentat explicar allò més important tenint en compte que està dirigit a aquells educadors socials interessats a utilitzar la música en la seva pràctica educativa i que per tant, ja tenen certs coneixements sobre la pràctica de la seva professió. Així doncs, és important aportar arguments i idees que puguin fer entrar la música dins de la seva praxi d'una forma més útil i significativa. No obstant, no ens interessa tant abordar qüestions estrictament psicològiques i musicals que no corresponen a la branca d'estudi d'aquesta població d'educadors, ni tampoc centrar-nos en aquells coneixements que, com a educadors socials, ja tenen assolits.

4.1 LA MÚSICA COM A EINA EDUCATIVA

La música és l'art del sentiment, el llenguatge del cor.

(George Hegel, filòsof alemany. 1770- 1831).

Actualment, en l'educació formal del nostre país, l'educació musical, tot i ser continuada al llarg de l'escolarització obligatòria, té un rellevància simbòlica dins els programes curriculars que prioritzen els coneixements lingüístics, matemàtics i tecnològics. Generalment es tracta com a una assignatura “de segona”, la qual cosa repercuteix negativament en el nivell i interès musical dels alumnes.

Pedagogs i teòrics de l'educació com Dewy, Piaget o Krishnamurti contemplen en les seves obres, les propietats educatives de l'art i de la música. Altres pedagogs musicals com Kodaly, Dalcroze o Willems, a més a més, reivindiquen un reconeixement molt més plausible de l'educació musical en el món de l'educació i aporten diverses i interessants reflexions sobre la pràctica de l'educació musical aplicada a la globalitat de la persona.

A nosaltres però, no ens interessa tant conèixer les metodologies de l'educació musical si no aquelles que utilitzin la música com a via o canal per a l'educació, i en consonància, els beneficis i les eines que ens brinda la música per tal d'aconseguir els nostres objectius socioeducatius.

Quant parlo d'educació entenc que educar no només significa transmetre coneixements sinó comunicar actituds, valors, habilitats, interessos, sentiments, percepcions i fins i tot; creences, idees i intuïcions. L'educació a través de la música ens pot ajudar molt a l'hora de treballar, expressar i interioritzar aquests aspectes i per tant, a contribuir en el desenvolupament integral de l'individu.

Segons Mónica Pérez Muñoz, des de la investigació educativa hi ha una perspectiva comunicativa, model interpretatiu o paradigma interactiu que reafirma la idea que tot i que hi ha aspectes objectius en els processos d'aprenentatge que es poden

quantificar, ni ha d'altres que són impossibles d'objectivar. Com per exemple: els valors, actituds, interessos, etc.²²

Educar és quelcom complex, en el sentit que el veritable educador no només és el que domina els coneixements que ha de transmetre, sinó, sobretot, aquell que domina i facilita els processos d'aprenentatge per tal de que els educands vivencin o interioritzin tant les idees com les actituds i els valors. Això significa implicar, motivar, fer partícips i comprometre als alumnes.

Els educadors que dominen aquestes processos, saben que, més que una ciència, l'educació també és un art. Les competències i les habilitats que els educadors mostren han d'aconseguir que les persones s'involucrin satisfactòriament i sense imposicions en aquelles estratègies educatives que els permetin aprendre, millorar la comprensió, augmentar la seva autoestima, dominar les tècniques en qüestió, interpretar la seva vida i el seu entorn i en definitiva i en resum: créixer.

Segons Mònica Pérez, parlar de **l'educació com un art** significa que en les tasques de disseny, planificació, implementació, realització i orientació de la tasca educativa, hi ha un lloc per allò personal, pels valors, pels conflictes, per la comunicació i els sentiments.

Parlar de **l'educació a través de l'art**, en canvi, és una expressió més concreta que significa fer servir les arts per educar amb una finalitat útil. Així doncs, podríem utilitzar la música per augmentar l'autoestima, reflexionar o conèixer una cultura, expressar emocions que no troben un medi on canalitzar-se, tocar un instrument amb la intenció de reorientar o redreçar una situació nova o difícil, etc.

Però educar a través de l'art, no és el mateix que educar en l'art o educar per l'art, tot i que les tres formes es podem complementar perfectament. **Educar en l'art** significa, per exemple, en el cas de la música; conèixer la seva història, els principals autors, moviments i escoles, etc. Així doncs, la música és converteix en el contingut de l'educació. **Educar per l'art**, en canvi, té l'objectiu que l'educand domini una

²² Pérez, Monica. (2002). La educación a través del arte en la Educación Social. Los espacios laborales y la investigación en educación a través del arte. *Revista interuniversitaria: Pedagogía Social*. (nº 9). pàgs. 287-298.

tècnica concreta, per exemple; aprengui a tocar el violí.²³ És el que també podríem anomenar, en el cas de la música, l'educació musical.

Educar a través de l'art (en aquest cas, mitjançant la música) significa utilitzar l'art en les estratègies educatives per tal d'intentar aconseguir objectius relacionats amb la millora de la qualitat de vida de les persones i indirectament, aprendre a dominar les tècniques de l'art en qüestió. En aquest territori anomenat: Educació a través de l'art; l'art és el contingut, el medi i el fi per tal de satisfer les necessitats associades a la vida personal dels individus.

Aquesta educació ens pot permetre gaudir, entrar en estats mentals positius i resistir-nos als negatius, generar confiança, fomentar l'autoconeixament, promoure expectatives, generar autoestima, adquirir habilitats socials, etc.

4.2 MÚSICA I DESENVOLUPAMENT INTEGRAL DE L'INDIVIDU

La música és el més elevat missatge del sentiment; és l'art que converteix la tècnica en regal a l'esperit per contribuir a que els éssers humans, al admirar la bellesa, siguin progressivament millors. (Pau Casals.)

En aquest apartat es descobriran algunes qüestions que ens ajudaran a entendre com afecta la música a les persones. També s'analitzarà la relació dels diferents elements musicals (ritme, melodia i harmonia) amb aspectes fisiològics, emocionals i intel·lectuals de l'individu. Per últim, s'explicaran els beneficis que poden aportar aquets elements i la música en general, en totes dimensions de l'ésser humà per tal de incidir favorablement en el seu desenvolupament integral.

Sovint, les persones busquem músiques que ens acompanyin en el que estem sentint o vivint o directament, taral·legem cançons molt diverses segons el nostre estat d'ànim. Cada persona viu i experimenta la música de diferent manera i és per això que tothom té les seves preferències, les seves músiques que el fan moure i sentir.

²³ Pérez, Monica. (2002). La educación a través del arte en la Educación Social. Los espacios laborales y la investigación en educación a través del arte. *Revista interuniversitaria: Pedagogía Social*. (nº 9). pàgs. 287-298.

El fenomen musical ens afecta a tots; a totes les cultures i generacions i a més a més, ens motiva i ens agrada. Fins i tot les cançons tristes ens consolen i acompanyen. Qui no ha sentit a dir mai allò de - “sense música no podria viure”?

A més de ser un fenomen comú i atractiu per tota la humanitat, investigacions científiques han demostrat que la música té efectes beneficiosos per l'esser humà ja que pot produir canvis fisiològics en el seu organisme. Dins dels més importants trobem que: accelera o retarda les principals funcions orgàniques (ritme cerebral, circulació, respiració, digestió i el metabolisme), incrementa o disminueix el to i l'energia muscular, modifica el sistema immunitari, altera la activitat neuronal en les zones del cervell on hi ha implicades les emocions, incrementa la resistència a la feina i a les activitats d'alt rendiment, etc.

Edgar Willems, en el seu llibre: *El valor humano de la educacion musical*, ens explica que existeix un paral·lelisme entre els elements estructurals de la música; el ritme, la melodia i l'harmonia i els aspectes de la vida d'una persona. Així, relaciona la dimensió fisiològica amb el ritme, la dimensió emocional amb la melodia i la dimensió intel·lectual i de relació amb l'harmonia.

Seguidament, analitzarem una mica més detalladament aquets tres elements musicals i els afectes que poden provocar a les persones. Abans però, concretar que aquets elements no són els únics que componen la música i que ens produeixen reaccions, n'hi ha d'altres com el timbre, l'altura, la tonalitat, la lletra, la interpretació, la posada en escena, i alguns altres que tot i ser importants no són tant bàsics, generalitzats ni elementals.

EL RITME ~ L'audició del ritme a nivell sensorial es percep a nivell bulbar que és on resideixen les reaccions físiques al cervell²⁴. El ritme és un element poc musical però d'altra banda és imprescindible, dinàmic i molt potent. És com una forma d'energia, un factor principal i bàsic de l'organització de les relacions en el temps i un regulador de les relacions físico-intel·lectuals. El ritme està relacionat amb la vida fisiològica, l'acció i el fet de sentir, experimentar i/o entendre la música com un contacte.

²⁴ Veure annex II

El ritme és un estímul orientador dels processos psicomotors que promouen l'execució de moviments controlats i de desplaçaments tenint consciència de l'espai i del propi cos. És important ressaltar que no és necessari escoltar una música per sentir el seu ritme. De fet, s'intervé amb persones hipoacústiques o amb problemes de sordesa a través de vibracions i de ones sonores.

El ritme és considerat un element integrador de la personalitat ja que dona seguretat a un mateix i permet desenvolupar el sentit estètic del moviment i de la sensibilitat aportant simetria i equilibri. De fet, al ventre matern ja integrem i sentim el ritme de la pulsació cardíaca.

També ajuda a sincronitzar moviments i estimula la vida fisiològica. Els ritmes lents, en general, són els que disminueixen la freqüència cardíaca, tranquil·litzen, adormen, etc., mentre que els ràpids tenen una reacció contrària; eleven el pols i la respiració, entre d'altres efectes biològics.

Per últim, el ritme, com a patró base d'una peça musical, és el que pot activar o desactiva el moviment que facilitarà la coordinació.

LA MELODIA ~ L'audició de la melodia transmet el missatge afectiu que es percep al diencèfal, lloc del cervell on s'ubiquen les emocions. Així, la melodia està relacionada amb la vida afectiva, amb la sensibilitat i permet entendre la música com una imatge.

La melodia influeix de forma directa a la vida emocional i a la sensibilitat de la persona, enriquint la vida afectiva en totes les seves manifestacions anímiques. Dels tres components, és el que té més riquesa musical i conseqüentment, el que acostumem a retenir amb més facilitat.

Des del punt de vista psicològic, l'audició musical amb finalitats educatives i d'ajuda ha de tenir components melòdics. La melodia està fonamentada amb la tonalitat. L'altura tonal i la intensitat del so, tenen una gran importància psicològica. Estem parlant d'elements interpretatius. Per exemple, qualsevol melodia pot perdre tota la seva bellesa si s'interpreta a un volum massa alt.

La melodia permet a les persones aprofundir en les emocions, a part d'altres aspectes relacionats. Pot causar diverses sensacions i estats anímics, com per exemple; consol, melangia, tristesa, reflexió, ràbia, empatia, etc.

L'HARMONIA ~ Aquesta s'organitza amb intervals harmònics, acords, enllaços, cadències i modulacions. L'audició harmònica és més intel·lectual i requereix la participació de l'escorça del cervell. És més complexa i evolucionada i implica una major activitat psíquica i mental. L'harmonia, tot i ser un element immensament ric, musicalment parlant, és un element difícil de diferenciar per aquells oients sense cap coneixement musical.

Aquest element musical està més relacionat amb la activitat intel·lectual i amb la capacitat de simbolització, abstracció, estructuració, anàlisi i síntesi.

En funció dels elements musicals que acabem de comentar i també en funció del gust musical, l'estat d'ànim, el ritme biològic, preferències, expectatives, etc., els efectes de la música en l'individu variaran.

Com ja s'ha comentat, s'ha demostrat que la música exerceix una influència directa sobre l'organisme de qui l'escolta i fins i tot pot modificar-ne algunes funcions. Tant és així, que en moltes ocasions s'ha utilitzat la música per a la millora i el benestar de l'organisme i per la regulació d'alguns òrgans.

S'han establert diferents classificacions de la influència de la música sobre les persones segons els autors que en parlen, no obstant, en aquest treball i tenint en compte els seus propòsits, he cregut que la que diferencia els nivells fisiològics, psicològic i social, era la més indicada. Per desenvolupar-la m'he basat en diversos autors, els més destacats dels quals són: Edgar Willems, Patxi del Campo, David Hargreaves, Josefa Lacárcel, Graciela Aguedo, entre altres. També cal destacar la referència del treball de Mar Valls sobre la música com a eina pedagògica.

4.2.1 Dimensió fisiològica

Els aspectes fisiològics més importants sobre els quals la música pot produir canvis i variacions són: El ritme respiratori, el ritme cardíac, la pressió sanguínia i arterial, les funcions cerebrals, les contraccions estomacals, els nivells hormonals, les funcions endocrines i del metabolisme, la secreció d'hormones, el sistema immunitari, el to muscular, l'activitat neuronal (sobretot en zones del cervell implicades en l'emoció), les biosíntesis enzimàtiques que actuen en totes les reaccions químiques pròpies en les cèl·lules, la producció d'endorfines, etc.

Com que la música actua sobre el sistema nerviós central, augmenta els nivells d'endorfines, els opiacis propis del cervell, així com els de altres neurotransmissors com la dopamina, la acetilcolina i la oxitocina. Aquestes endorfines són molt beneficioses pel fet de provocar sentiments de satisfacció, emoció, motivació, alegria, seguretat, energia i força davant la vida, etc.

La modificació dels batecs cardíacs es produeix una modificació del to muscular, és a dir, una modificació de l'estat de vigília, de manera que augmenta la capacitat d'atenció creant-se, depenent del cas i de la música, estats favorables per a la relaxació, el son, l'activitat física o la concentració mental.

A través del ritme, la música estimula l'activitat voluntària i els reflexes musculars. D'aquesta manera, i sense pensar-ho, davant d'una audició rítmica comencem a marcar la pulsació amb el peu o a moure el cos. Per als més petits, aquest fet els pot ajudar a adquirir autonomia en els desplaçaments ja que els estimula el fet de moure's, ballar o saltar.

4.2.2 Dimensió psicològica: cognitiva i emocional

Els efectes psicològics de la música són més complicats d'explicar. La música té un gran poder a l'hora de mobilitzar emocions i evocar sensacions. Pot portar a la memòria olors, colors i també modificar l'estat d'ànim d'un individu com ja hem comentat altres vegades en aquest treball.

La música ajuda a l'expressió d'emocions profundes, estimula l'atenció, la capacitat de concentració, la memòria a curt i a llarg termini, acompanya la reflexió, facilita la comunicació verbal, estimula l'ús del llenguatge i provoca plaer, entre d'altres coses.

La música, en general, fa possible oblidar-se d'allò real durant un període de temps i deixar volar la ment cap a un món imaginari, introspectiu i oníric. Així doncs, a dins d'aquesta dimensió màgica on ens transporta la música podem crear fantasies, ens podem emocionar, viure experiències estètiques, treure allò que està dins el nostre inconscient, etc. Tot això afavoreix l'autoconeixement i la maduració interna.

Els estats emocionals i sentiments expressats per la música, ens transporta a un terreny d'emocions que pot provocar canvis en l'estat d'ànim. Si volem expressar-nos mitjançant la música, ja sigui a partir del cos, la veu o un instrument, aquesta, per les característiques del seu llenguatge, ens facilita l'expressió de les emocions i els sentiments més profunds i és una molt bona eina per aquelles persones que tenen alguna dificultat per comunicar-se mitjançant el llenguatge oral o escrit. La música és un recurs de comunicació que permet que aflorin els sentiments d'una manera senzilla, sincera i expressiva i d'una forma espontània i natural que trenca la barrera dels prejudicis i la vergonya a l'hora de comunicar els sentiments. També es pot entendre com una màscara per poder dir allò que no sabem dir amb paraules.

La música afecta també a nivell cognitiu i intel·lectual. De fet, quan escoltem aquest llenguatge de les emocions hi ha una activació important d'algunes zones del cervell. La música estimula la creativitat, la imaginació, la voluntat, la capacitat d'atenció, evoca imatge i records i millora la memòria i la orientació a la realitat. També ajuda a recordar informacions i facilita l'aprenentatge al mantenir en actiu les neurones cerebrals.

Evidentment, fer o escoltar música també és indispensable per aquells que vulguin millorar la seva sensibilitat, el coneixement i la pràctica d'aquest art. Així doncs, la música desenvolupa la capacitat de memòria auditiva, la crítica, la percepció i anàlisi musical, la sensibilitat sonora, la capacitat de diferenciar els seus elements, etc.

L'experiència estètica derivada de l'experiència d'escoltar, compondre o interpretar música, enriqueix a l'individu a partir de valors i elements relacionats amb l'ordre, l'harmonia, l'equilibri, el ritme, el balanç, la reconducció, l'anàlisi, la intuïció, la regularitat, la constància, la puresa, la autenticitat o la perennitat. Així, hi ha autors que atribueixen a la música efectes “humanitzadors” o “civilitzadors” d'acord amb aquets valors.

Segons Graciela Agudelo, l'audició i la pràctica de la música afavoreixen les connexions neuronals o sinapsis dels primers anys de vida d'un infant, que augmenten la concentració, desenvolupen les habilitats matemàtiques i faciliten l'aprenentatge d'idiomes i el desenvolupament del llenguatge.

És molt comú, per exemple, l'ús de cançons amb infants per tal d'aprendre nous conceptes. La cançó és un llenguatge que fàcilment s'interioritza i es recorda.

Des de ben petits, els nens mostren interès pel món dels sons i reconeixen diferències entre l'altura, la intensitat i el timbre. Howard Gardener, en la seva teoria de les intel·ligències múltiples, reconeix la intel·ligència musical com la primera que es distingeix en els individus ja que abans de aprendre un llenguatge parlat, els nens emeten sons, reproduïen i responen a estructures rítmiques i fins i tot, poden emetre senzills dissenys melòdics. Els nadons de dos mesos d'edat poden igualar el to, volum i contorns melòdics de les cançons de les seves mares i als quatre mesos, poden igualar-ne l'estructura rítmica.²⁵

No existeix una zona cerebral exclusiva i específica encarregada de processar la informació musical, sinó que l'apreciació i l'exercici de la música comprometen, i per tant, afavoreixen, a l'activitat cerebral completa. És per aquest motiu que podem dir que la música és integradora de les facultats i les intel·ligències.

Queda demostrat que els nadons tenen a la seva disposició habilitats musicals innates que han de ser estimulades i que l'ésser humà, és creatiu per naturalesa. Desgraciadament, la influència familiar, social, escolar, i en definitiva, tot l'entorn

²⁵ Agudelo, Graciela. Consejo de la Música en México. (CIM/UNESCO). Forum Panamericano y Coloquio sobre Educación Musical. *La música: un factor de evolución social y humana*.

social i cultural, condicionen a favor d'absorbir i aprendre les manifestacions musicals de la cultura imperant en detriment de la pròpia creativitat.

Fa temps que se sap que l'ésser humà no té una cognició unitària, sinó que cada persona posseeix de forma innata habilitats diferents i que en la mesura que les pugui desenvolupar i posar en pràctica, podrà viure plenament i participar dins la societat desenvolupant-se amb els seus talents propis.

4.2.3 Dimensió social

La música pot considerar-se un agent de socialització molt important. Generalment en activitats i dinàmiques musicals que es realitzin en grup. El fet de desenvolupar aquest tipus d'activitats contribueix i ajuda a la persona a desenvolupar habilitats socials, afavoreix la relació amb els altres, la comunicació verbal i no verbal i facilita la cohesió i el sentiment de pertinença al grup.

També afavoreix el treball en equip, en el qual cada individu és primordial i imprescindible per aconseguir l'objectiu final. L'activitat musical en grup és una activitat perfeccionista que involucra la competència sense rivalitat en la que cada un és responsable dels resultats aconseguits tant a nivell individual com a nivell grupal, la qual cosa afavoreix l'autocrítica i l'autovaloració sense conflicte i la superació personal i col·lectiva. Tot plegat, entrenant el compliment responsable del compromís comunitari dins un marc generalment d'alegria i plaer compartit.

El fet de compartir un espai, una música i en definitiva, una vivència engrescadora fa que l'aprenentatge, tant a nivell individual com col·lectiu, s'adquireixi i s'interioritzi "inconscientment" mitjançant la pròpia experiència. Aquest aprenentatge conté molts valors i actituds que difícilment poden aprendre's amb una altra metodologia menys participativa i són significativament positius per a la vida en societat.

La música agrupa a les persones en grups i col·lectius. En el cas dels joves es pot veure d'una forma ben clara quan per estètica, ideologia i música, entre d'altres elements, es distingeixen uns dels altres. Per exemple entre *hippis*, *punks*, *skins*, *heavis*, etc. Cada grup té una música que d'alguna manera fa que s'identifiquin com a grup.

La música també incideix en la integració social de les persones ja que ajuda a establir nous vincles afectius i enforteix les relacions socials que s'hi estableixen.

A l'apartat anterior de Música i Societat, aprofundirem una mica més en aquests dos darrers fenòmens exposats. En l'apartat de les experiències, també podrem veure casos més pràctics en què és donen aquets beneficis.

4.3 MUSICOTERÀPIA

*“En verdad, si no fuera por la música habría mas razones para volver-se loco”
(Tchaikouski, compositor rus.)*

La utilització de la música amb finalitats terapèutiques s'anomena musicoteràpia. Aquesta teràpia s'ocupa del manteniment, la restauració i l'augment de la salut, tant física com mental, mitjançant la música. A través de tècniques específiques estimula els neurotransmissors endògens del cervell de manera que provoquin reaccions químiques que millorin, accelerin o afavoreixin l'aprenentatge i el benestar.

Terapèuticament la música s'utilitza amb usuaris de totes les edats en una gran diversitat de situacions i circumstàncies, que inclouen desordres de caràcter psiquiàtric, problemes mèdics, limitacions físiques, abús de substàncies, desordres comunicacionals, problemes de relació interpersonal, etc. També emprada per millorar l'aprenentatge, per incrementar l'autoestima, reduir l'estrès, suportar l'esforç físic, fer front a estats d'ansietat, depressió i alteracions del son. En molts casos també s'usa en el tractament de dolències com la hipertensió arterial, la rehabilitació de pacients psicòtics, autistes, amb trastorns de conducta, demències senils, etc.

Des de la musicoteràpia s'entén que la música és un element d'estimulació molt significatiu. El fet que produeixi drogues endògenes té efectes sedants o excitants, serveix de teràpia o de tècnica de relaxació i exercita els sentits i la mobilitat corporal.

La musicoteràpia, a part d'estar en el camp de la psicologia també està molt associada en el món de la pedagogia i de la logopèdia. Al llarg d'aquest bloc sobre música i educació he exposat molts elements d'aquesta pedagogia a través de la música i per això crec que no és necessari aprofundir més en aquest tema.

Com a educadors socials, ens interessa saber tot allò que puguem considerar pedagògic o social de la música, la part més psicològica no ens pertoca tant ja que, d'entrada, no tenim els coneixements suficients per comprendre-la i aplicar-la amb els mateixos criteris. Tot i així, hem de tenir clar que de la mateixa manera que la música relaxa i estimula els sentits durant una teràpia amb un col·lectiu molt determinat, també incita al consumisme durant la compra en el supermercat o excita al jovent en un concert multitudinari.

Amb això vull dir que l'educació a través de la música, comparteix molts objectius i coneixements amb la musicoteràpia, tot i que treballen a diferents nivells. La musicoteràpia, o millor dit, el musicoterapeuta, també utilitza totes les facetes de la música: física, emocional i social.

4.4 MÚSICA, COMUNICACIÓ I CREIXAMENT PERSONAL

“La música puede ser un medio para tomar posesión del yo, del esquema espiritual, mediante la audición interior”. (Anònim)

Podríem considerar la música com un tipus de llenguatge no verbal que utilitza el ritme, la melodia, l'harmonia, el timbre dels instruments, la veu, etc., enlloc del llenguatge dels mots. Així doncs, a través d'aquests elements musicals, que són el canal o el mitjà que utilitza la música per comunicar-se, ens arriba un missatge que descodificarem d'una forma més agradable o menys en funció, també, de la interpretació i del gust musical.

La capacitat comunicativa de la música és més subtil que la de les paraules, és un llenguatge no verbal que permet que l'oient es projecti en ella donant-li un significat personal i subjectiu fruit d'aquesta projecció individual. Personalment, sempre he cregut que quelcom molt bonic i màgic de les cançons és que estant subjectes a

múltiples i variades interpretacions que, de fet, són les que fan que cada persona les pugui viure de forma especial i única.

Generalment, el que comunica la música són emocions. La major part de vegades que ens deixem endur per l'experiència musical ens trobem dins d'un món emocional i afectiu poc habitual. Ens ajuda a submergir-nos en el nostre món interior i ens facilita la connexió amb un mateix. La música doncs, suggereix i evoca emocions.

Una emoció és un estat afectiu que experimentem, és una reacció subjectiva a l'ambient que va acompanyada de canvis orgànics (fisiològics i endocrins) d'origen innat, influïts per l'experiència. Les emocions tenen una funció adaptativa del nostre organisme al món que ens envolta.

Les emocions i els sentiments, que no són més que les emocions racionalitzades, donen sentit a la nostra vida, són la causa de que sentim, de que ens emocionem i en conseqüència de que puguem tenir la necessitat d'expressar el que portem dins.

La música en certa manera ens acompanya i ens reflexa les nostres pròpies emocions i aquest fet, ens fa viure-les d'una forma més reflexiva i menys impulsiva que pot ajudar-nos, o no, a gestionar-les amb més facilitat. Els sons musicals tenen una repercussió en les emocions en tant que poden modificar-les, expressar-les i vivenciar-les.

Sovint els mots desvirtuen o treuen sentit a les emocions que volem comunicar. De fet, és molt més fàcil mostrar els sentiments que no pas explicar-los. En aquest sentit, existeix una distància evident entre el que pot arribar a dir l'expressió (sigui musical o no) i el que pot dir el llenguatge respecte a l'emoció.

Com hem començat a avançar abans, el fet que la música pugui expressar emocions pot ajudar a aquell que les viu a prendre'n consciència i a partir d'aquí, iniciar un camí de descoberta d'un mateix i en definitiva, un camí d'aprenentatge i creixement personal.

La música i els sentiments són dos mons que s'uneixen per conformar un tot en el que expressar-se, comunicar-se, deixar-se anar i experimentar, són la prova de que

l'experiència musical arriba i compleix el seu objectiu. L'afectivitat i la música s'uneixen perquè una porta a l'altra.

S'han realitzat moltes investigacions sobre l'efecte de la música en les emocions humanes. Des d'un punt de vista psicològic, per exemple, es destaca l'evidència de la música com a catarsi d'emocions no expressades verbalment i com una influència que pot produir canvis en la personalitat.

També es pot donar el cas que el món musical esdevingui un medi en el que una persona pugui conèixer aspectes del món interior d'una altra ajudant-la a descobrir el que sent.

Amb persones que presenten malalties o patologies greus, s'utilitza la música com a mitjà de comunicació, ja sigui tant per evocar emocions i sentiments, com perquè elles s'expressin a partir d'instruments musicals o a partir de l'expressió corporal.

L'educador utilitza la comunicació no verbal en la seva intervenció educativa, per facilitar una connexió amb l'altra persona, per transmetre unes actituds i sentiments d'acompanyament a l'altre, etc. A més a més, la comunicació no verbal permet al professional veure el que transmet l'usuari a nivell corporal i ens dona pistes sobre el seu estat d'ànim, sobre el que sent a nivell emocional. La música és una eina que ens pot ajudar a connectar amb les persones sense necessitat d'utilitzar la paraula. Tots hem sentit a dir alguna vegada que una imatge val més que mil paraules. En aquest cas podríem afirmar que quant toquem instruments, cantem, ballem, etc., ens comuniquem amb un llenguatge màgic que facilita un diàleg i una interacció a un nivell més emocional, íntim i proper que també val més que mil paraules.

La música pot ser un recurs molt interessant en la intervenció directa de l'educador social, que com sabem, és molt complexa i diversificada. En aquesta intervenció educativa hi ha un element metodològic força comú que és la relació d'ajuda, mitjançant la qual s'incideix de forma positiva en l'educand i es treballa per un vincle afectiu basat en la confiança mútua. La relació d'ajuda és una eina fonamental facilitadora de l'acció educativa.

En aquest sentit, la música pot participar en aquesta relació, sobretot des d'una perspectiva d'autoconeixament i de creixement personal ja que com hem explicat

darrerament, és un llenguatge de comunicació no verbal molt important amb influències i propietats beneficioses a tots els nivells de la persona. Evidentment, una relació d'ajuda significativa també ha d'atendre a la globalitat de la persona.

La diversitat del camp socioeducatiu fa que els educadors precisin de molts recursos diferents. La música pot ser-ne un més a l'hora de generar aprenentatges i contribuir al desenvolupament integral de l'individu.

La música pot ser útil tant per a l'educador com per l'educand ja que ambdós pensen, s'emocionen, tenen motivacions i necessitats pròpies i interactuen en un sistema obert lligat a l'experiència i el desenvolupament personal. L'educador precisa d'una intel·ligència emocional, d'un coneixement dels seus límits i d'una reflexió sobre la relació d'ajuda per tal de poder-hi interactuar de forma comunicativa, assertiva i empàtica des del seu rol. Així doncs, en el recurs de la música tots hi tenim coses a descobrir experimentant emocions, sensacions amagades, connectant amb nosaltres mateixos i explorant el nostre món intern.

Algunes de les propietats importants que utilitza la música com a eina d'ajuda són:

- La música ajuda connecta amb nosaltres mateixos a nivell emocional i afectiu.
- La varietat de ritmes, melodia, harmonia fa que cada persona pugui identificar-se i agradar-li un tipus de música per a cada moment.
- La majoria de vegades ens provoca un estat de plaer, serenitat i de passar-ho bé, gràcies al que ens suggereix a nivell de emocions i sentiments.
- Té moltes possibilitats en quant a instruments musicals que es poden utilitzar. Activitats, dinàmiques, jocs....
- Té facilitat per entrar al món més sensible de cada persona, més íntim.
- És una forma comunicació no verbal que permet l'expressió de la persona en tots els nivells i de forma integral; corporal, anímic, sentimental...

L'autoconeixement, com molt bé diu la paraula significa conèixer la nostra personalitat i el nostre caràcter. Els nostres límits, els punts forts i febles, les preferències, etc. Com més ens coneguem més conscients serem del que fem i sentim i això ens obrirà la porta a possibles canvis.

A vegades és fàcil deixar-se endur per la inèrcia de la quotidianitat, per les influències externes i no exaltar la veu interna dels sentiments. Tot i així, els protagonistes de la nostra vida som nosaltres i cal ser-ne conscients per poder viure intensament i amb coherència cap a la pròpia persona. Sovint, els rols que assumim les persones estan relacionats amb el concepte que tenim de nosaltres mateixos (que no és el mateix que tenen els altres ni és el que som realment) i l'experiència individual de l'entorn familiar, social i cultural. L'autoconeixement ajuda a no deixar-se influir per factors externs tant fàcilment i a portar les rendes de la pròpia vida.

L'autoconeixement està relacionat amb l'autoconcepte i aquest, amb l'autoimatge i l'autoestima. Una bona autoimatge i autoestima és primordial per afavorir el creixement personal, la pròpia confiança, l'autocrítica, la fortalesa, etc.

Considero que l'autoconeixement és un procés personal molt important tal de prendre consciència de qui som i com som. L'autoconeixement consisteix en descobrir aspectes que formen part de nosaltres, ja sigui de la personalitat, com del caràcter de cada un. Viure més el present, l'aquí i l'ara. Actuar tal i com un és i no com li agradaria ser o com el veuen els altres. Conèixer-se a un mateix de forma global, tenint present els aspectes que considerem més hàbils o bons de nosaltres i aquells que potser no ens agraden tant. Introduir petits canvis en la nostra manera de ser i de comportar-nos que ens ajudin a viure millor i d'una forma més positiva i saludable. Viure millor amb un mateix i amb les persones de l'entorn. Tenir o millorar les nostres relacions interpersonals, amb les amistats, en la feina, amb la família, etc.

L'autoconeixement busca la maduresa personal, l'autorealització, la satisfacció personal i el desenvolupament integral.

La música ens pot ajudar molt en aquest moviment intern, en aquest mirar cap endins sense presses ni prejudicis. Ens ajuda a entrar en un terreny íntim on ningú hi

pot accedir, en una dimensió reflexiva que ens ajuda a parar i allunyar-nos per uns moments de la quotidianitat que ens envolta.

Les activitats musicals afavoreixen que les persones s'adonin de les seves possibilitats i capacitats, que es fixin en el seu propi cos, que sentin, vivencin i experimentin allò que passa a dins a nivell emocional. D'aquesta manera poden adonar-se de quines són les pròpies limitacions, fer-se conscients de les dificultats, les inseguretats, angoixes, pors que senten, així com els sentiments de plaer i benestar que els brinda la música.

Crec que una de les tasques més importants de l'educador és ajudar a la persona a adquirir les habilitats i destreses necessàries per al seu desenvolupament, ajudant-la a la consecució del seu benestar, el creixement, l'adaptabilitat i la motivació adequades, amb les quals podrà superar les seves inseguretats i desenvolupar les seves capacitats no explotades. És doncs, a partir de la facilitació d'una experiència emocional amb la música, que com a educadors podrem treballar amb la persona aquells aspectes que són necessaris per a un bon autoconeixement i desenvolupament, facilitant un aprenentatge significatiu.

En aquest apartat ja s'han començat a perfilar alguns elements que poden ajudar a pensar, planificar i executar la pràctica de l'educador mitjançant l'educació a través de la música. A continuació, seguirem amb aquest treball i intentarem aportar aquells elements que encara no han sorgit al llarg d'aquest projecte.

FUGA

5 MÚSICA I EDUCACIÓ SOCIAL

Davant del repte de crear una eina de suport per a educadors socials interessats en utilitzar la música com a eina i/o estratègia d'intervenció en la seva pràctica, en aquest apartat, s'aportaran idees, coneixements i reflexions que ens ajudin a apropar-nos una mica més al terreny que ens pertoca: la pràctica educativa.

Fins ara s'ha descrit la visió, que des del món de l'educació social, s'hauria de tenir envers la música i s'han aportat elements importants sobre les funcions socioeducatives que pot desenvolupar l'educació a través de l'art i de la música. No obstant, falta concretar i donar orientacions en relació a l'aplicació d'aquesta eina d'intervenció en el camp de l'educació social.

En aquest apartat es definiran algunes línies estratègiques sobre les possibilitats d'aplicació, els àmbits d'intervenció, els recursos necessaris, les eines metodològiques, etc, que s'haurien de tenir en compte en projectes d'educació a través de l'art i de música comunitària.

Així doncs, a partir d'ara, s'intentarà crear una proposta pràctica per poder acotar una mica més i concretar possibles orientacions enfocades a la pràctica de l'educador social. A més, se seguirà fent un treball de reflexió sobre les possibilitats i els límits de la música en aquest camp i es començaran a aportar algunes conclusions de tot plegat.

Aquest apartat i els següents; les experiències i la valoració final, ens han de servir per acabar de recollir tota aquella informació relacionada amb la música i l'educació social i per tancar en forma de reflexions i conclusions les idees amb les quals s'ha anat treballant al llarg de tot el treball.

Com que l'educació social té molts àmbits d'actuació, centrarem aquest apartat en aportar línies estratègiques per a dos objectius molt transversals d'aquesta disciplina: La transformació social i el desenvolupament integral de l'individu. Durant el treball, s'ha parlat d'ambdós objectius, la qual cosa permetrà seguir aprofundint en les possibilitats de treballar a través de la música per tal d'assolir-los.

Cal dir que existeix una manca de bibliografia especialitzada sobre la relació i la pràctica de la música i l'educació social. Tot i que hi ha nombrosos autors que atribueixen propietats educatives i terapèutiques a la música, n'hi ha molt pocs que ho facin des d'una perspectiva marcadament social i comunitària. Tots hem sentit a parlar de la musicoteràpia, per exemple. En el camp de l'educació social, tot i que no està generalitzada, s'utilitza, sobretot en el camp de les discapacitats intel·lectuals i en aquelles poblacions amb problemes de salut mental, com per exemple; els autistes.

Aquest treball però, intenta anar una mica més enllà d'aquesta teràpia i vol atorgar a l'educació a través de la música, una capacitat socioeducativa i transformadora de la realitat. Al llarg del treball s'ha parlat de com la música pot tenir una vinculació significativa amb la comunitat ajudant a apoderar-la i contribuir, així, en la transformació i la cohesió social. S'han analitzat els elements més propis de la musicoteràpia en l'apartat de música i educació integral però també s'han analitzat aquelles elements més socioeducatius que pot desenvolupar la intervenció a través de la música i que tenen molt a veure amb els objectius que perseguim els educadors socials.

Dins el món de l'educació social també hem sentit a parlar molt de l'art comunitari, el qual té molt en compte tota aquesta vessant més social. Així doncs, aquest treball ha intentat nodrir-se d'ambdós conceptes; la musicoteràpia i l'art comunitari, entre d'altres, per tal de reivindicar una altra manera d'entendre la música i una metodologia diferent a l'hora d'utilitzar-la des del camp de l'educació social.

Tot i que en el nostre país encara és molt incipient, darrerament també es parla del concepte de música comunitària, el qual té una relació directa amb la proposta d'aquest treball que, com hem dit, intenta donar a la música una utilitat més social. Cal dir que en altres països europeus ja fa temps que creixen moviments i corrents per intervenir en problemàtiques socials, culturals i econòmiques prenent les arts com a eina de transformació social.

Per tal d'ampliar i contrarestar la informació d'aquest apartat i degut a la manca d'informació que s'ha comentat, en el següent apartat es desenvoluparà un petit treball de camp sobre diferents experiències socioeducatives que ja treballen a

partir d'aquest llenguatge artístic. S'analitzaran experiències pioneres del país i es veuran experiències internacionals considerades com a referents arreu del món.

5.1 LINIES ESTRATÈGQUES

Al fet d'emmarcar aquest treball des d'una perspectiva genèrica pel que fa a l'ús socioeducatiu de la música, no permet concretar una proposta d'intervenció a través de la música ni un projecte de música comunitària. Tanmateix, permet extreure conclusions i crear unes línies estratègiques generals per aquells educadors que estiguin interessats en aquesta metodologia.

Així doncs, s'intentarà analitzar la practica sociomusical com una eina de desenvolupament i transformació i s'introduiran petits elements i conclusions que ens puguin ajudar a dur-la a terme. Aquesta tasca continuarà en l'apartat numero sis dedicat a descriure i analitzar experiències concretes d'aquesta pràctica.

A continuació, i partint de les conclusions i reflexions que han anat sorgint al llarg del desenvolupament del treball, perfilarem algunes orientacions més pràctiques al voltant d'aquests dos grans eixos de l'educació social: La transformació social i el desenvolupament integral de l'individu. Crec que aquests dos eixos són molt importants dins el món de l'educació social i que, d'una manera o d'una altra, són implícits a qualsevol projecte socioeducatiu.

Les línies estratègiques d'aquest aparat estan classificades en tres parts. La primera part recull aquelles línies estratègiques transversals i més genèriques sobre l'aplicació de projectes de música comunitària i educació a través de l'art. Aquesta primera part, divideix les orientacions segons si tenen a veure amb objectius, metodologia o recursos.

La segona part, engloba les línies estratègiques enfocades a aportar elements importants a l'hora de treballar per la transformació social a través de la música i la darrera part, aquelles que tenen a veure amb el desenvolupament integral de l'individu. D'aquesta manera queden recollits i emmarcats els dos grans objectius de l'educació social que es vol desenvolupar.

5.1.1 Línies estratègiques transversals

Comencem doncs a recollir aquelles idees més genèriques que hauríem de tenir en compte els educadors socials per plantejar-nos l'ús de la música en la nostra pràctica.

- **Objectius**

Com hem vist al llarg d'aquest treball, la capacitat transformadora de la música pot incidir favorablement tant en els individus com en les comunitats. Sovint, aquesta incidència no està impulsada ni estructurada a través de projectes educatius per a col·lectius específics si no que sorgeix, d'una forma menys focalitzada i més espontània, a través de produccions musicals diverses. Aquest fet també ocorre amb el llenguatge narratiu o cinematogràfic que crea productes que afecten de forma significativa en l'educació, en els valors o en la transmissió d'idees, sense que hi hagi un projecte educatiu sòlid al darrere.

Amb això vull dir que per utilitzar la música com a eina en la nostra intervenció hem de voler ser els impulsors d'aquesta incidència que pot provocar el llenguatge musical a partir de projectes socioeducatius concrets. Per tal d'impulsar aquesta incidència, hem de conèixer el llenguatge musical, “apoderar-nos-en” i treballar-lo amb rigor i qualitat per tal de poder aconseguir els objectius que ens proposem.

Per poder especificar objectius realistes podem treballar a partir de l'acció d'agents educatius, polítics, culturals, artístics i/o socials que desenvolupin projectes locals per les necessitats concretes dels individus i les comunitats. D'aquesta manera tindrem un terreny ben delimitat que ens ajudarà a crear estratègies educatives adequades a les necessitats dels usuaris.

Com a educadors socials, en la nostra tasca d'atenció directa amb les persones, podem utilitzar la música com a recurs comunicatiu, engrescador, estimulador, per crear un determinat ambient, per treballar aspectes concrets de les diverses dimensions de la persona descrites en l'apartat de música i educació, etc. No

obstant, en el mateix context, si disposem de músics o d'instruments les possibilitats de treball creixeran substancialment. No és el mateix treballar la memòria d'un col·lectiu de gent gran a partir de recordar i escoltar cançons de la seva època que poder comptar amb guitarres o d'altres instruments perquè siguin ells mateixos els que les interpretin. S'han de tenir molt en compte els recursos de què es disposen i per a qui treballem quan es plantegen els objectius d'un projecte o d'una intervenció.

La música pels educadors socials pot ser un recurs molt útil, l'excusa per a moltes coses, però per això, s'ha de deixar de tractar-la com un ornament, quedant-nos tan sols amb allò més superficial i banal. Si es treballa a partir de la música s'ha de canviar-ne l'enfocament més consumista o elitista. Com ja s'ha comentat més d'un cop en aquest treball, la música no és una disciplina per aquells que dominen la seva tècnica si no un ens d'integració i una experiència, tant individual com social, accessible a tothom i amb beneficis a totes les dimensions de la persona.

Treballar amb l'educació a través de l'art implica que, davant les necessitats d'un col·lectiu o individu, es reflexioni sobre tots els possibles beneficis que pot oferir l'art i planificar la intervenció tenint-los en compte. Tenir en compte tots els possibles beneficis implica pensar-los, estructurar-los, desenvolupar metodologies per poder assolir-los, etc., però sobretot, implica creure que es poden donar i tenir una actitud que ho faciliti. Si no ens creiem realment que l'art en general o la música en concret ens poden ajudar a assolir els objectius establerts, difícilment podrem identificar els beneficis que aporta i difícilment estarem treballant amb el convenciment, la persistència, el rigor i la sensibilitat necessària que requereix qualsevol procés o metodologia educativa.

Treballar a partir de l'art comunitari, i més concretament, a partir de la música comunitària implica treballar per la cohesió i la participació social, la creació d'oportunitats dins la comunitat, l'equitat i la democràcia cultural i en definitiva, treballar pel canvi i la transformació social. Aquests són els grans objectius que han de moure els projectes comunitaris, es desenvolupin a través de la música o de qualsevol altre disciplina artística i és important tenir-los en compte durant tot el procés de realització d'un projecte.

En darrera instància, aquest tipus de projectes han de ser una eina per unir-nos i donar més sentit a l'experiència cultural i comunitària creant oportunitats per conèixer, participar, sentir-se partícip, etc.

- **Metodologia**

Per poder dur a terme transformacions reals en processos comunitaris és necessari que hi hagi un treball en xarxa entre els diferents agents i que es treballi de forma interdisciplinària per tal d'articular estratègies educatives, aproximar objectius, aprofitar i oferir recursos i coneixements, etc. El treball en xarxa té més garantia de profunditat ja que tots els agents, recursos, població treballen en una lògica comuna i a partir dels consens. En els projectes de música comunitària, per exemple, és molt important la implicació de tota la comunitat i dels agents pertinents, com per exemple; els artistes, les organitzacions implicades, els patrocinadors i associats del projecte, les institucions socioculturals i/o educatives, els participants i el seu entorn, etc.

També és important treballar des d'una estructura horitzontal per tal de comprendre la demanda de les persones i de la comunitat i relacionar-se a partir dels interessos de tothom. En aquesta línia, també és important promoure la presa de responsabilitats per part de tots els implicats en aquests tipus de processos per tal que creixi el compromís social i la integració en la vida social, cultural i política.

S'ha de trencar amb la idea del professional (artístic o educatiu) expert en el seu camp. La pràctica és un espai per aprendre i gestionar la quotidianitat des de la creativitat. Actualment, no hi ha gaire informació sobre la intervenció socioeducativa basada en l'ús de plantejaments artística i creatius.

Com ja s'ha destacat en aquest treball, els educadors socials no som, a priori, ni músics ni terapeutes, com tampoc els músics són educadors ni psicòlegs només pel fet de participar en experiències sociomusicals o en sessions de musicoteràpia. Des de cada disciplina o entitat es poden aportar punts de vista i enfocaments diferents que ens poden ajudar a construir, entre tots, projectes i idees significatives d'educació i transformació social a través de la música.

En processos comunitaris és necessari que tots els professionals i agents que intervenen, prenguin part en la metodologia emprada, la coneguin i la considerin vàlida.

A nivell metodològic també s'ha de puntualitzar que quan treballem a partir de l'educació a través de l'art l'objectiu rau en el procés i no tant en el resultat. S'ha de tenir clar si la funció que es dona a la música és d'eina o de finalitat, si es vol aprendre música o es vol educar mitjançant les seves propietats. Així doncs, i dit d'una altra manera, és important delimitar bé la ideologia i la filosofia que emmarcarà l'activitat segons si la música pren el protagonisme o pren la funció de vehicle. A l'hora de muntar un espectacle, per exemple, podem prioritzar el fet de generar una sèrie d'aprenentatges durant tot el seu procés o ens pot interessar més assolir coneixements musicals i rebre el màxim reconeixement per part del públic. És evident, que una cosa no treu l'altra, però massa sovint es prima aquest darrer objectiu i es passen per alt altres elements, al meu entendre, fonamentals en el procés d'aprenentatge, que és el que, en última instància, marcarà significativament la vida de les persones.

No obstant, tot i que posem l'èmfasi en el fet que l'objectiu primordial d'un projecte de música comunitària o d'educació a través de la música rau en una vessant social i educativa, el treball pròpiament musical no es pot descuidar gens i s'ha de treballar amb la màxima excel·lència, rigor i nivell possible durant tot el procés. És important no desvaloritzar la música en aquest sentit ja que si ens pot aportar tants beneficis també és gràcies a la seva complexitat i grandesa com a disciplina artística. Acostar l'art a tothom no és sinònim de simplificar-lo, banalitzar-lo o convertir-lo en quelcom fàcil i manejable.

També vull puntualitzar que el resultat final d'un procés sociomusical pot ser molt important. En processos de música comunitària, per exemple, el producte final pot esdevenir un altaveu excel·lent de les problemàtiques socials de la comunitat i pot ajudar a crear un sentiment de superació, autorealització i de noves expectatives. Es tracta de fer so i fer ressò ja que donar a conèixer la feina feta pot ser imprescindible per involucrar l'entorn en el repte i fer evident el poder transformador de la música.

Si analitzem activitats socio-musicals o processos de música comunitària, podem dir que es nodreixen de dues activitats diferenciades: la música i l'acció social o comunitària, i les posen l'una al servei de l'altra. Per tal de treballar a partir d'aquests conceptes, hem d'entendre que cada una d'aquestes línies de treball (la música, per una banda, i l'acció social per l'altra) té prioritats i aspectes bàsics que s'han de conèixer. El següent quadre, extret de comunitària ²⁶, recull aquests elements importants de cada disciplina i els posa en contraposició. El fet de diferenciar-los i posar-los en contraposició ens pot ser molt útil a l'hora de definir els projectes i les metodologies a seguir per tal de no entrar en discussions i camins absurds.

ARTÍSTIC	vs	SOCIAL
Experiència estètica		Dinamització cultural
Producte		Procés
Disciplina artística		Activitat creativa
Procés guiat		Participació
Música com a fi		Música com a eina
Tothom		Comunitat(en risc d'exclusió social)
Sistema formal		Sistema no formal
Autoria artística		Comunitat coautora
Predissenyar		En construcció
Impactar		Transformar
Líder		Dinamitzador
Habilitats tècniques		Habilitats socials

És important que tot projecte educatiu, utilitzi o no l'educació a través de l'art, sàpiga lligar-se i quallar amb el gresol social que l'envolta. Per fer-ho, cal un diagnòstic i un coneixement d'aquest entorn i cal treballar en xarxa entre els diferents agents que en formen part.

²⁶ Rubio, Noemí., Serra, Laia. (2009). De Community music a música comunitària. Ruta de recerca de Comunitària.

Per tal de comunicar-nos amb aquest entorn i per col·laborar amb la seva cohesió social, la música també ens pot ajudar. Com hem vist al bloc de Música i Societat, la música pot ser el nexa d'unió entre diferents persones, pot ajudar a reflectir problemàtiques de la pròpia comunitat, expressar inquietuds que puguin tenir, entre d'altres coses.

A nivell metodològic també és important ressaltar l'aspecte participatiu. La implicació activa, la participació en la presa de decisions i en l'elaboració i dinamització del projecte per part dels participants és imprescindible per involucrar-se de forma significativa en un procés comunitari. Per fer-ho s'han de crear estratègies de participació en totes les fases d'elaboració dels projectes i utilitzar, per exemple, recursos de dinamització i cohesió de grups. En aquest sentit, també és important crear un entorn segur i cordial en el que es pugui aportar, practicar i preguntar sense témer al ridícul.

Segons el nivell dels usuaris, es poden crear diferents espais musicals organitzats en bandes, orquestres, grups musicals, de percussió, cors, amb audiovisuals, mitjançant la dansa, amb sortides i tallers, a partir de dj's, etc. És important estar obert a tots els nivells, totes els gèneres musicals, i també a totes les arts, per tal de poder-se adequar més a les necessitats i interessos específics de cada col·lectiu.

L'educació a través de l'art, en la seva perspectiva més professional, ha estat contemplada per a la pedagogia social dins de les tres tradicions que conformen l'Educació Social: L'animació sociocultural, l'educació d'adults i l'educació especialitzada. Així doncs, essent conegudes les àmplies possibilitats i aplicacions de la música, cal fixar-nos en l'ús que se'n fa i en com es duen a terme des de cada àmbit per intentar millorar-ne els resultats.

En el terreny de l'animació sociocultural, el llenguatge musical sempre ha estat força utilitzat, en canvi, en l'àmbit de l'educació d'adults i l'educació especialitzada costa una mica més trobar experiències d'educació a través de l'art. Tot i així, són moltes les experiències que han anat agafant embranzida. En l'educació d'adults, per exemple, s'han desenvolupat projectes de dinamització i desenvolupament cultural comunitari i de participació comunitària.

L'educació a través de l'art, en l'educació d'adults, desenvolupa i pot desenvolupar actuacions dirigides al desenvolupament de processos de motivació, capacitació i organització de grups i comunitats d'aprenentatge amb l'objectiu d'aconseguir una societat civil més articulada, crítica, viva, dinàmica i potent en la presa d'opcions pel canvi social.

Els destinataris d'aquets projectes poden ser totes aquelles persones que no varen poder completar l'educació bàsica, aquelles que es troben en una situació de risc o exclusió social, aquelles que tenen necessitats educatives especials, aquell sector de població que està a l'atur, etc. Tots ells poden ser receptors i actius constructors de programes i projectes en els que l'educació a través de l'art es perfili com el mitjà fonamental per objectius tant importants i pragmàtics com l'adquisició d'autoestima, la participació ciutadana, el coneixement del propi cos i la seva acceptació, l'adquisició d'habilitats socials, el coneixement de tradicions i de la cultura popular, el domini de noves formes de pensar per obrir nous horitzons vitals i professionals, el gaudir del plaer de viure, el despertar noves sensibilitats, fomentar el creixement personal, desenvolupar la capacitat crítica, canalitzar malestars, interioritzar valors de cooperació, esforç, concentració, escolta etc.

Evidentment, en el camp de l'educació especialitzada, l'educació a través de l'art també pot donar fruits. Les arts, aquest territori que ajuda a les persones a construir no només llenguatges discursius (lògiques racionals: la gramàtica, la matemàtica) sinó fonamentalment no discursius (afectius, simbòlics, emocionals) representen uns valuosos recursos que amb els procediments educatius adequats s'han demostrat plenament satisfactoris per a les expectatives i necessitats personals i social dels col·lectius amb necessitats educatives especials.

Més enllà d'aquets tres grans àmbits, l'educació a través de l'art pot expandir les possibilitats professionals dels educadors i trobar vies de professionalització específiques en aquest terreny. Sovint, els educadors no en saben prou de música i els músics, o els artistes en general, no tenen prou formació en pedagogia social. Aquest fet fa que uns i altres ens haguem

d'ajudar treballant conjuntament o que sectors d'aquest dos móns, s'especialitzin en aquesta eina metodològica creant un nou perfil professional com pot ser el de músic comunitari.

- **Recursos**

Seguint en aquesta possibilitat, es defineix aquesta nova figura en els projectes de música comunitària com aquell facilitador que sense moure's en relacions jeràrquiques ni de poder, intenta guiar el procés sense imposar-lo. Aquest perfil professional ha d'entendre molt bé el llenguatge artístic per tal de comunicar-lo d'una forma comprensible però també ha de tenir habilitats per gestionar i mediar els conflictes que puguin anar sorgint al llarg del procés.

Actualment la figura del músic comunitari no està gaire extesa al nostre país. Com ja he comentat més d'una vegada en aquest treball, crec que un educador que formi part d'un projecte que utilitzi l'educació a través de la música no necessàriament ha de desenvolupar tasques que tinguin a veure pròpiament amb aquest llenguatge artístic. Així, en els processos de DCC o en algunes de les experiències que descriurem en el pròxim apartat, observem que els educadors socials, treballant conjuntament amb artistes o professionals de l'educació d'aquestes disciplines, desenvolupen tasques pròpies de la seva formació, essent intermediaris entre els professionals artístics i la comunitat, vetllant i supervisant els objectius socioeducatius del projecte, analitzant la situació social de la comunitat i els individus, gestionant conflictes que puguin sorgir, aportant els seus coneixements per tal de millorar el benestar d'aquells usuaris que hi participen i els de les seves família, etc.

La utilització de la música com a eina socioeducativa es pot enfocar de diverses maneres i en diferents nivells segons els objectius que vulguem aconseguir, l'entorn en el que treballem i els recursos dels que disposem. Així doncs, segons aquests factors, podrem utilitzar la música per objectius molt concrets i esporàdics o podrem treballar a partir d'una implicació més gran amb aquesta eina metodològica i proposar-nos obrir el seu ventall de possibilitats a l'hora de cobrir necessitats, aportar beneficis, generar processos d'aprenentatge i transformació, etc.

5.1.2 Línies estratègiques sobre la transformació social

Entrant en el terreny de la transformació social i referint-nos a l'apartat de música i societat, intentarem aportar algunes reflexions que ens ajudin a pensar i planejar aquest gran objectiu de l'educació social mitjançant els possibles usos transformadors de la música que ja hem descrit en aquest apartat.

És evident que només amb la música no podrem canviar la societat i fer-la més justa i igualitària, però podem intentar, com a mínim, no reproduir, reflectir ni legitimar la desigualtat, l'ordre i les jerarquies existents, si no fer tot el contrari.

Per exemple, podem treballar per dissenyar polítiques que afavoreixin escenaris interculturals que permetin que les diferents comunitats gaudeixin de les seves músiques d'origen, al mateix temps que es donen a conèixer per la resta de comunitats i que també es reflecteixi, musicalment parlant, la convivència intercultural. Quant parlem d'escenaris interculturals entenem que han de poder mostrar la diversitat d'origens que hi ha, però de forma normalitzada, no com quelcom exòtic i estrany que apropi les diferències entre uns i altres, sinó com un escenari musical actual i representatiu de la realitat.

Un exemple negatiu de reproduir i legitimitzar les jerarquies existents a partir de la música, seria, per exemple, la lletra d'algun tipus de *reggaeton* o *cumbia villera*, molt popular a Sud-Amèrica, que parla indiscriminadament de violència i de la dona com a objecte sexual, entre d'altres temes.

Podem utilitzar la música per a transmetre idees i crear consciència social. Podem utilitzar la música per explicar i/o denunciar la realitat social d'una forma diferent, creativa, participativa i sens dubte, més divertida i entenedora per a la col·lectivitat diversa. Explicar el món significa ser més coneixedors de la realitat i, en conseqüència, poder ser més crítics. Explicar el món consisteix en conscienciar-nos i sentir-nos més propers i protagonistes del que es cou en la nostra societat i així, augmentar la capacitat i la voluntat d'implicació i transformació.

Democratitzar la música i apropar-la a tothom crec que pot contribuir a que creixi la capacitat d'expressar-se de les comunitats i a que es facin noves representacions de la societat, contribuint, així, al canvi social. Sovint, l'art ha pogut explicar allò que les paraules silenciaven. Recordem que la música, com s'ha explicat en aquest treball, pot ser un reflex de la realitat social i un element important de suggestió.

Sens dubte, tot això passa per una implicació diferent i molt més compromesa de les polítiques culturals que permetin créixer a la música com a fenomen social i cultural i no com a simple bé de consum, per tal que el seu missatge i la seva petjada, sigui més rellevant i significativa.

En l'apartat de Música i Identitats, hem vist l'estreta relació entre els joves i la música. Aquest fenomen crec que és molt important que el tinguem en compte a l'hora de crear polítiques i estratègies en aquest àmbit. Hem d'aprofitar el potencial creatiu i energètic dels joves en el món de la música que com hem explicat, té la capacitat d'organitzar col·lectivament les trajectòries individuals essent un element d'unió i un element que permet crear i somiar mitjançant el realisme virtual.

El tema de la identitat i els joves o adolescents també es pot treballar d'una forma més específica, utilitzant la música com a eina de reflexió en el creixement personal i davant les incerteses i els problemes de l'adolescència. Així, podem buscar músiques que puguin expressar el que passa en el món íntim dels adolescents per tal que puguin identificar els seus sentiments i gestionar-los millor. La música, en ocasions, pot entrar més fàcilment en la intimitat d'una persona que no pas una conversa amb un professional de l'educació. Amb la música podem fer un treball per experimentar en el món de les emocions, jugar-hi, poder-les gestionar, desdramatitzar-les, expressar-les, etc. També ens pot ajudar a crear ambients i territoris una mica més alliberats de les tensions i els conflictes propis d'aquesta etapa de la vida, crear unes bones circumstàncies per poder treballar el sentiment d'integració i pertinença i establir relacions empàtiques i solidàries entre uns i altres.

Com ja hem dit en aquest treball, la música pot ser una mitjà de relació estratègica que ens pot ajudar a acostar-nos i a comunicar-nos d'una forma diferent amb aquelles relacions d'ajuda que, pels motius que sigui, el llenguatge convencional no aconsegueix satisfer.

En l'apartat de Música i Societat hem vist exemples de fins a quin punt la música ha estat determinant en diferents processos socials reivindicatius i de construcció i transmissió d'identitats, ideologies i consciència social. Hem esmentat el protagonisme que, en ocasions, ha tingut en la vida política i social. També hem parlat de la música com a ens d'integració social per a la millora de la qualitat de vida de les persones i com un element que ens uneix, dona sentit a l'experiència cultural i comunitària i en definitiva, ens fa més forts, tant individualment com col·lectivament. Així doncs, queda mínimament provada i acotada, la influència i l'ús social de la música que com a educadors podem conèixer, reconèixer i/o propiciar en diferents processos socials als quals estiguem vinculats.

A l'actualitat, les administracions intenten crear estratègies de participació per tal de que la gent es mobilitzi i s'impliqui en la vida política i social ja que a nivell de ciutadania es demostra passivitat, resignació i falta de participació. Sembla com si haguéssim perdut la pròpia capacitat d'organitzar-nos col·lectivament, informal i formalment i ens haguem acostumat a esperar a que les coses ens vinguin donades i organitzades des de l'administració i les institucions.

Curiosament, abans la gent tenia per costum cantar. Cantaven quan caminaven, quan treballaven, quan es trobaven en reunions i tabernes, etc. Avui dia però, aquesta tradició s'ha anat perdent i es destina el temps d'oci a consumir productes i serveis que no propicien gens el fet de ser més creatius, participatius ni a crear vincles i teixits socials de base.

5.1.3 Línies estratègiques sobre el desenvolupament integral de l'individu.

Com ja hem apuntat en l'apartat: "La música com a eina educativa", l'educació, o l'art d'educar, no és una tasca fàcil en tant que ha de facilitar processos en els quals les persones es transmetin coneixements, actituds, habilitats i valors en metodologies diverses segons els educands i el seu entorn. Aquest fet mostra la necessitat que els educadors tinguin una sèrie de tècniques, recursos i habilitats destacables, no només per educar d'una forma significativa, sinó també, per poder-ho fer amb més facilitats.

Educar a través de l'art pressuposa entendre l'educació com a substantiu i l'art com a adjectiu. És a dir, l'educació senyala els processos i l'art, en aquest cas, la música, és el recurs o part dels recursos que l'educació utilitza per construir-se. Així doncs, educació i música convergeixen per tal d'aconseguir objectius que els mateixos usuaris desitgen aconseguir.

Veure la música com un fenomen humà, en tots els sentits de la paraula, ens obre moltes possibilitats des de l'educació social. Hem d'entendre la música com quelcom màgic i accessible a tothom. Hem de despertar la nostra sensibilitat davant d'aquesta possible eina metodològica per poder endinsar-nos en el seu llenguatge i fer de l'experiència musical una experiència integral, humana, commovedora i transformadora.

Com a educadors socials, en la nostra pràctica d'atenció directa, podem utilitzar música per un munt de coses que ja s'han anat introduint en l'apartat de música i educació. Així, la música ens pot facilitar una connexió amb l'altre i ens pot ajudar a crear un vincle afectiu, entre el professional i l'usuari, partint de les oportunitats que té la música: ballar, tocar instruments, cantar, escolar música, entre moltes altres experiències i activitats.

També sabem que és una eina de comunicació no verbal que ajuda a expressar-se sense ús de les paraules, mitjançant l'expressió corporal, el cant, els instruments, la dansa, etc. Incita i motiva a la persona a explorar i a descobrir-se a ella mateixa, a fer un procés de reflexió personal i d'autoconeixement. Pot evocar diverses emocions i sentiments ajudant a la persona a connectar-se amb ella mateixa i a escoltar tot allò que duu a dins seu a nivell emocional.

En definitiva, pot beneficiar de forma integral a les persones atenent a totes les seves dimensions i afavorint a desenvolupar cada una d'elles a partir d'objectius específics que podran millorar la seva situació personal.

Per utilitzar la música com a recurs socioeducatiu no és necessari que creem activitats concretes només a partir d'aquesta eina metodològica, tot i que això també pot ser molt interessant. Senzillament, pot ser un recurs que portem a la butxaca i que anem integrant i aplicant dins aquells aspectes, conflictes, processos i espais que creiem oportuns. En funció del que ens convingui, la música podrà ser un

recurs per l'animació, la distracció, la relaxació, la reflexió, la catarsi, la participació o per propiciar un canvi en l'ambient.

Per exemple, davant del malestar quotidià existent a l'interior de les escoles, en la mesura que obstaculitza la tasca educativa, es pot treballar a partir de projectes musicals que ajudin a explorar les necessitats i inquietuds dels infants i els permetin experimentar formes de descarregar les emocions de forma pacífica i més reflexiva així com, el treball en equip, entre d'altres aspectes.

Com ja hem comentat en aquest treball, existeix una tendència a treballar només unes parts del cervell i unes disciplines determinades, i en aquest sentit, és important ampliar els recursos dels que disposem i ampliar, per tant, la capacitat d'incidir favorablement en la globalitat de la persona.

5.2 CONCLUSIONS DEL BLOC

Per tancar aquest bloc de Música i Educació Social, exposaré aquelles conclusions que crec importants i que pel seu caràcter més genèric, no s'han pogut integrar dins de les línies estratègiques treballades fins ara. Així doncs, seguidament, ens distanciem una mica dels elements més concrets que han sorgit en aquests darrers apartats per aterrir en aquelles reflexions més genèriques sobre el tema.

Crec que des de tots els agents socioeducatius i culturals s'hauria d'apropar l'art a la gent per tal que, de mica en mica, s'anés democratitzant. L'art i la cultura, com l'educació o la sanitat, són per a tothom, i tothom, a més de tenir-hi accés, hi hauria de poder participar; accionar-hi des de la seva pròpia creativitat i potencialitat.

Crec, que fer arribar la cultura i l'art a la gent i atorgar-los el poder de crear-la, viure-la, experimentar-la, i en definitiva, participar-hi d'una forma activa, pot incidir favorablement en les potencialitats dels individus i les comunitats, apoderant-los a nivell personal i social i augmentat la seva capacitat per créixer i transformar-se socialment.

Aquestes reflexions poden semblar molt genèriques o abstractes però s'apropen força a diversos elements exposats en aquest treball, entre ells els descrits en l'apartat

sobre el desenvolupament cultural comunitari. Així doncs, no s'allunyen del que s'ha anat treballant i justificant al llarg d'aquest treball.

L'animació sociocultural, molt relacionada en el món de l'oci i el temps lliure, s'ha relacionat fàcilment amb l'ús de la música, la qual ha tingut un paper important en els seus programes. Tot i així, no sempre s'han contemplat tots els beneficis que hagués pogut aportar aquesta experiència musical. Són recurrents, per exemple; tallers de música, espectacles, concerts, etc. que tot i que poden complir funcions socioculturals i educatives no sempre giren al voltant d'aquets objectius.

Pels educadors socials, la música pot contribuir a enriquir els recursos i les habilitats i en definitiva, les possibilitats educatives. No existeix una manera única d'educar. Existeixen diversos i diferents maneres d'entendre què significa educar i també com recrear aquesta pràctica, dia a dia. Aquest treball també vol fer-nos reflexionar sobre la necessitat de pensar en altres formes d'educar, altres maneres de treballar, de comunicar-nos, de participar i de créixer com a persones, que puguin obrir noves portes i crear més ponts entre educadors i educands.

Aquest darrer apartat continua definint subtilment allò que entenem per educar a través de la música i intenta aportar alguns elements que, des dels ulls dels educadors socials, siguin útils a l'hora de pensar la seva pràctica. Hem de tenir molt present que no tots els usos de la música encara que es desenvolupin en un context educatiu són educatius. Segurament hi ha usos molt comuns de la música que de forma implícita treballen molts aspectes dels que hem anat descrivint en aquest treball però no tots ho fan de forma conscient i planificada. Treballar mitjançant la música comporta entendre de forma global aquest llenguatge, conèixer els beneficis que pot oferir-nos, despertar la sensibilitat necessària per poder ser intermediaris de totes les seves possibles aportacions, planificar tota la intervenció tenint en compte aquesta eina metodològica, etc.

És evident que aquell educador que disposi de coneixements musicals, no només a nivell teòric o a l'hora de tocar un instrument, si no també a l'hora de conèixer diversos estils, repertoris, experiències musicals, etc. i hagi tingut certa relació amb la música se sentirà més pròxim a aquest treball i també li serà més fàcil plantejar-se la música com a un possible recurs en la seva pràctica professional. Amb això no vull dir que aquesta possible aplicació sigui exclusiva d'aquelles persones relacionades

amb el món de la música, però sí que entenc que han de tenir una certa sensibilitat sobre el tema. Com a educadors socials, podem recórrer a l'experiència de músics per a dur a terme algunes activitats però hem de saber treballar-hi conjuntament i entendre els corresponents llenguatges.

Tanmateix, per poder fer efectives totes aquestes idees fa falta recórrer un llarg camí per transformar polítiques culturals, per canviar certes relacions entre els ciutadans les institucions que es representen, per treballar en una veritable xarxa entre els diferents agents del sector cultural, educatiu i social. La inexistència d'una política en aquest sentit suposa deixar que sigui el mercat el que reguli "espontàniament" la relació de la ciutadania amb la música en detriment de la pròpia creativitat.

Fa falta una major participació dels moviments socials i del teixit social de base en la política i la societat i la creació de noves línies de finançament per projectes artístics de caire social que en possibilitin la promoció i l'acompanyament.

Els anys vuitanta van suposar un canvi cap a la institucionalització de les lluites i cap a una disminució considerable de la participació ciutadana que s'ha d'anar recuperant.

Avui dia, ja es comença a reconèixer que les arts, no només reflecteixen i interpreten la societat a través de productes artístics. A través de la participació, les arts també tenen poder per desenvolupar la creativitat de les persones, entre d'altres coses, i contribuir a la transformació social.

Segons Carme Mayugo, Xevi Pérez i Marta Ricard, hi ha una relació directa entre una ciutadania activa i haver pogut desenvolupar la capacitat creadora que tots portem dins. En el currículum escolar en canvi, els ensenyaments artístics cada vegada tenen menys presència i les assignatures d'expressió com la plàstica i la música s'han acabat instrumentalitzant a través de llibres de text.

Hem de ser capaços de reivindicar i justificar el valor de la creació i l'expressió artística com a instruments de l'acció sociocultural en el territori i recuperar el sentit més humà de la música, donant-li un valor en consonància amb el temps i les

necessitats actuals. Hem de ser capaços de crear un discurs transformador que ens ajudi a canviar la relació que tenim avui dia amb les arts.

Com a educadors hem d'aprofitar allò que ens brinda la societat, la cultura i l'art, allò que ja coneixem i que ja existeix i aprofitar-ho i integrar-ho dins les nostres intervencions mitjançant dispositius que ho possibilitin.

Cal dir que degut el desenvolupament tecnològic, avui dia, podem ser productors i oients de música amb facilitat. La tecnologia ens apropa la tècnica i un munt de recursos i possibilitats. Així doncs es dilueix l'elitisme i s'obre un escenari on tothom pot crear i interactuar. La música que va ser un art de minories per a minories, amb al temps s'ha convertit en un art de minories per a majories i té la possibilitat de convertir-se en un art de majories per a majories, entenent per majoria la possibilitat de tenir accés a una música de qualitat i no a consumir un producte barat i mediocre.

La globalització amenaça les identitats i la singularitat cultural. La música pot contribuir en l'objectiu de que els individus i les comunitats tinguin un paper actiu en la presa de decisions que afecten a les seves vides.

En definitiva, crec que cada vegada més les arts i la cultura tenen el compromís d'aportar les seves eines de transformació social per fer front a les circumstàncies adverses i incertes del nostre present i per fer-ho, cal que el sector educatiu, artístic i social uneixin esforços, prenguin responsabilitats en la transformació social per tal que els estaments polítics prenguin consciència i vegin la música i les arts com un instrument real i eficaç pel canvi.

La música té la capacitat per poder vivenciar i expressar cada fet, cada situació, cada moment. Podem explicar el que vulguem. Crear llaços entre uns i altres. Donar-nos confiança i dir les coses sense por. La música és una forma de comunicació sovint molt abstracta i metafísica però sense cap dubte; afectiva, emocional, real i molt eficaç per explicar tot allò més subjectiu que també ens envolta.

6 EXPERIÈNCIES

Aquest bloc recull quatre projectes relacionats amb la música i l'educació social. A partir de la descripció i l'anàlisi d'aquestes experiències s'intentarà seguir aportant elements que ens puguin ser útils per a la pràctica sociomusical. Així doncs, des d'experiències reals i seleccionades per aconseguir aquest propòsit, se seguirà treballant en els conceptes i les idees que han anat sorgint al llarg d'aquest treball per tal de justificar i veure la part més pràctica de el que s'ha anat dient. Precisament, s'ha decidit ubicar aquest apartat al final del treball perquè pot mostrar, en certa manera, la realitat pràctica d'algunes de les idees que han anat sorgint, sobretot, en el bloc de música i educació social.

Així doncs, mitjançant les experiències seleccionades, s'intentarà complementar i ampliar la informació ja descrita i aportar més conclusions que ens permetin anar sintetitzant i tancant el recorregut fet fins ara en aquest treball.

S'han escollit experiències diverses, tant del país com de internacionals, la qual cosa permet donar una visió una mica més global de la realitat sociomusical actual. La primera, descriu la feina feta al Xamfrà, un centre de música i escena del Raval que vaig poder anar a conèixer personalment. La segona experiència és gironina i contempla un projecte socioeducatiu a través de diferents disciplines artístiques, entre elles la música. La tercera i la quarta experiències, ubicades dins d'un mateix apartat, descriuen dos ambiciosos projectes llatinoamericans prou reconeguts a nivell internacional: El projecte de percussió del Candeal, al Brasil, i el Sistema Nacional d'Orquestres Juvenils i Infantils de Veneçuela.

Tot i que es podrien incloure altres experiències en aquest bloc, considero que les escollides són prou representatives i poden ajudar a complementar, justificar i concloure aquest treball.

6.1 XAMFRÀ, UN CENTRE DE MÚSICA I ESCENA DEL RAVAL

A través de la Fundació ARC Música; El Xamfrà, a més de definir-se com un centre de música i escena del Raval, també és defineix com un projecte socioeducatiu que treballa a través de la música, la dansa i el teatre. Així doncs, he considerat molt oportú i interessant exposar la seva experiència en aquest apartat del treball ja que s'adiu força als continguts i reflexions exposats en l'apartat de Música i Educació Social i pot ajudar a contrastar-les, completar-les i/o reafirmar-les.

Per tal de descriure aquesta experiència amb més fidelitat, a més de llegir un article sobre el seu projecte²⁷, visitar la pàgina web i d'altres referències que té, vaig anar a fer una visita i vaig entrevistar a una de les professionals que hi treballa des dels seus orígens; L'Àngles Roger.

El barri del Raval, situat al centre històric de Barcelona, acull a molts nousvinguts de la ciutat. Xamfrà pretén, dins aquest gresol social, ser un punt de trobada a través de la música i les arts escèniques que troba la seva raó de ser en alguns precedents i experiències dutes a terme en el context del barri i dels joves que hi viuen.

Així doncs, per contextualitzar l'origen del Xamfrà exposarem aquests precedents. Per una banda, alguns instituts del barri, al assumir més d'un 90% d'alumnat provinent de països extracomunitaris amb una diversitat que abraça unes trenta nacionalitats diferents, varen trobar la possibilitat de treballar amb la música com a eina de comunicació entre els nois i noies. Les especialistes en música d'aquests centres varen concretar projectes que permetien la participació de tots els usuaris de l'institut.

Per altra banda, la fundació l'ARC Música, que actualment té al seu càrrec una escola de música i el centre de música Xamfrà, amb diverses entitats culturals, educatives i d'assistència i recolzament a d'infància varen treballar conjuntament amb el Casal

²⁷ Fernández, María del Carmen. (2006): El papel de la música en la sociedad y la educación. *Revista digital de investigación educativa*. Sevilla.

d'Infants del Raval i varen organitzar dos concerts, els intèrprets del qual eren infants del Casal i del barri.

L'experiència amb els educadors i els infants, des dels assaigs fins al concert, va esdevenir molt enriquidora i positiva per tots i va donar peu a que uns i altres es plantejessin la necessitat de continuar amb aquest encontre entre infants d'edats, nacionalitats i context socioeconòmic diferent, amb tot el que això suposa a nivell de coneixements, aprenentatges, valoració i acceptació mútua, etc.

Més endavant, en un dels instituts del barri també es va organitzar un espectacle musical titulat "Digues a algú que existeixo" a base de cançons, jocs i danses infantils, amb el propòsit de provocar una reflexió sobre tots aquells nens que, pel motiu que sigui, estan exclosos de viure la seva infància. Els diners que es varen recaptar de les cinc funcions de l'espectacle es varen destinar als infants del carrer de Moçambic.

El context social del Raval és força heterogeni, per un cantó hi ha famílies que viuen al barri des de fa moltes generacions. Als anys setanta el barri va rebre a moltes famílies d'arreu d'Espanya i des de fa uns anys, de tot el món. Al mateix temps, la situació del barri dins la ciutat fa que s'hi concentrin moltes entitats turístiques, culturals, lúdiques, etc. A més a més, les últimes remodelacions urbanístiques afegeixen a la tipologia dels seus habitants la de gent jove, sovint de famílies de classe mitja catalana, que lloguen o compren vivendes per la zona. Aquestes diferents realitats del barri conformen un mapa social, cultural i humà molt diversificat i massa sovint, impermeable entre els seus diversos estrats.

A part dels serveis socials de l'administració pública, al barri hi ha diverses entitats, casals i associacions on s'hi concentren grups de persones segons les seves necessitats, llocs d'origen, interessos, edat, etc. Entre totes elles, el Xamfrà aporta un espai calidoscòpic de convivència al barri.

Vist des de fora i amb poca perspectiva, el Xamfrà podria semblar una escola de música com qualsevol altra, però si ens hi endinsem una mica més, veurem que el seu ideari, metodologia, organització, etc., és força diferents i amb molta personalitat. Seguidament n'explicaré els detalls.

Aquest projecte es va engegar al 2005, després de dos anys de buscar finançament. Actualment ofereix als seus serveis a 160 joves d'entre 5 a 20 anys, a més de tenir un taller específic per a les mares dels usuaris.

El Xamfrà imparteix tallers extraescolars que formen part de diversos projectes, els quals es van reestructurant, segons els usuaris que hi ha i el seu entorn. Els tallers que s'imparteixen actualment són: d'acordió, guitarra, conjunt instrumental Orff, coral infantil, coral de mares, percussió per a tres franges d'edat diferents, break dance, teatre musical, teatre per a dos franges d'edat diferents, dansa, música i moviment i percussió corporal.

L'únic requisit per poder inscriure's en aquets tallers és que els infants i joves de 8 a 16 anys estiguin escolaritzats. Tots els usuaris paguen una quota trimestral simbòlica de 20€ que els permet participar en tots els tallers, també trimestrals, que vulguin. L'única premissa que es té en compte és el fet de comprometre's a participar i assistir en els tallers escollits. Per tal de acompanyar aquest procés, es fa un seguiment de tots els nois i noies que participen en el centre.

Setmanalment, l'equip de treball de Xamfrà es reuneix per tractar temes que van sorgint i avaluar els objectius. Es parla del nivell d'assistència, la actitud i el grau d'implicació dels infants i joves en les activitats, els conflictes o incidències que sorgeixen, el projecte artístic, etc.

Als **objectius generals** i transversals a tots els tallers d'aquest projecte són:

- Contribuir i ajudar als infants a millorar la seva autoestima la qual els hi donarà autonomia en els diferents àmbits de la vida.
- Treballar en equip.
- Facilitar el coneixement i la col·laboració entre els infants d'edats diverses i la valoració i el reconeixement del treball de cada un.
- Contribuir a la presa de consciència de la responsabilitat individual dins del grup.
- Requerir, explícitament, el compromís amb la tasca comunitària.
- Exigir el respecte per les persones i el bon ús del material.
- Educar per l'expressió i el gust estètic.
- Conscienciar en la valoració de la diversitat com a font de riquesa.

- Conscienciar sobre els elements comuns de músiques, tradicions i cultures, aparentment molt allunyades.
- Promoure el reconeixement social de la tasca comunitària.
- Fomentar el contacte i l'intercanvi amb altres col·lectius que també entenguin l'art com a procés col·lectiu i comunitari.

Per treballar cap a aquests objectius generals, Xamfrà traça una altra sèrie d'**objectius específics**:

- Utilitzar la música com a eina extraordinària que permeti la simultaneïtat d'expressions diverses.
- Utilitzar les arts (música, dansa i teatre) com “experiències educatives”, relativitzant l'objectiu artístic.
- Fer ús de la música i les arts escèniques de manera comunitària, rebutjant intencionadament el concepte d'especialització.
- Fomentar la creativitat dels nens i nenes (improvisació i creació).
- Desenvolupar capacitats d'atenció, concentració, coordinació, etc.
- Treballar a partir de l'anomenada intel·ligència emocional (motivació, autovaloració, expressió, etc.)
- Gaudir emocionalment i estèticament.
- Adquirir criteris propis (entesos com a quelcom dinàmic i canviant)
- Descobrir la importància de la expressió les possibilitats del moviment, del gest, de la veu i el cos.
- Mitjançant el mestissatge artístic, viure el mestissatge social com quelcom quotidià i positiu.

L'assoliment dels objectius és un procés llarg, no obstant això, la contribució que pot fer un centre d'aquestes característiques en pro de la dignitat dels individus, de la seva condició de ciutadans, i, en conseqüència, en pro de la pau i la bona convivència, no és quelcom a menystenir des de la nostra perspectiva d'actuació socioeducativa.

El que diferencia Xamfrà d'una escola convencional de música o d'arts escèniques a més dels objectius i la informació que ja hem descrit anteriorment, és la metodologia, l'organització i la sensibilitat dels professionals que hi treballen.

Xamfrà, tant en els tallers amb els usuaris com en les diverses tasques dels professionals, sempre treballa en equip, de forma coral, amb horitzontalitat i amb la transversalitat dels objectius que hem esmentat.

No hi ha una jerarquia entre els professionals i no es fan distincions entre els usuaris. Si un nen vol entrar a mig curs perquè acaba d'arribar al barri, encara que no sàpiga música se l'intentarà integrar dins els tallers que vulgui participar. I Integrar-lo significa fer-lo sentir part del grup, motivar-lo a participar, buscar estratègies per potenciar les seves capacitats, estimular la seva autoestima dins el grup, etc.

Com deia, Angels Roger; - *la música en grup ofereix moltes possibilitats i opcions a l'hora d'integrar a tothom indiferentment dels seu nivell musical, la seva cultura o tradició en aquest terreny d'expressió, etc.* Així doncs, aquest espai de cooperació sempre respecta i deixa espai a totes les capacitats i ritmes de progrés individual.

El fet de treballar amb aquesta metodologia facilita el coneixement personal i col·lectiu, el contacte entre els infants, fomenta la cooperació i la satisfacció personal i compartida per les tasques realitzades. El treball en equip en aquesta línia fa que el compromís, el rigor, el respecte, l'acceptació de tots, etc., arribin a ser necessitats ja que sense aquestes actituds els projectes col·lectius no funcionen. Així doncs es treballen normes, pautes de convivència i hàbits d'una forma molt subtil i tanmateix molt significativa.

Aquesta metodologia col·lectiva al voltant d'un projecte comú demana disciplina i compromís, però al mateix temps, ajuda a sentir-se part d'un col·lectiu i a desconnectar de possibles situacions dures. Permet aprendre a relacionar-se, a compartir, a resoldre o tractar conflictes de convivència que poden sorgir davant la divergència i/o la diversitat, etc.

El projecte comú entre usuaris i professionals esdevé un instrument de motivació, un fil conductor en el temps i una via de comunicació i cooperació entre els tallers i els individus que hi participen.

A través de la manifestació d'aquests llenguatges, que son al mateix temps un element motivador, col·lectiu i compartit i una via d'accés a les emocions, es treballen projectes artístics que permeten que els infants i joves gaudeixin vivències

en les quals la seva participació i aportació individual ajuda a fer créixer i a fer realitat el resultat col·lectiu.

Aquest resultat, fruit del compromís i l'enreixat d'esforços individuals, es presenta públicament als veïns de la ciutat la qual cosa comporta un reconeixement social de l'esforç que permet l'autoavaluació, tant dels individus com del col·lectiu, i per extensió, del Centre i del barri. Potser cal dir també, que a diferències d'una escola de música, en aquesta, no hi ha ni exàmens de nivell ni audicions individuals de final de curs.

Els professionals del Xamfrà han pogut comprovar que aquesta línia educativa a través de l'art com un llenguatge comú i comunitari permet als infants i joves trobar en l'expressió musical (vocal o instrumental) i essència (dansa, teatre, escenografia, etc.) una via de comunicació entre ells i amb l'entorn que afavoreix de manera clara el coneixement i la valoració mútua, el respecte, la convivència i el sentiment de pertinença a una societat que els reconeix i valora el seu esforç.

Som molts els que ens preguntem si aquesta pràctica musical col·lectiva i comunitària, utilitzada com a instrument educatiu, pot contribuir significativament a caminar cap a l'apoderament d'una societat potencial.

Xamfrà també ha apostat pel treball en xarxa. Intenta buscar complicitats amb entitats del barri i altres projectes d'integració social que permetin optimitzar recursos humans i materials i millorar els diversos projectes. De fet, tenen relació amb altres entitats educatives, culturals i socials, així com amb altres centres de formació artística i educativa. A més a més, el Xamfrà forma part de la secció d'educació de *Tot Reval*; agrupació que integra a més de 50 entitats i fundacions del barri i que té la seva seu al CCCB.

El centre també compta amb el treball d'alguns voluntaris i amb la participació d'estudiants de pedagogia musical de l'Escola Superior de Música de Catalunya que hi realitzen les seves pràctiques.

Els professionals del Xamfrà, tot i tenir un títol superior en l'àmbit musical, també han de tenir, imprescindiblement, inquietuds i sensibilitat per a les problemàtiques socials del barri.

Durant un temps, Xamfrà va contractar els serveis d'un educador social per tal de poder acostar-se més a l'entorn i a les famílies, per resoldre conflictes que poguessin sorgir i per ajudar a pensar la pràctica quotidiana d'aquest centre, entre d'altres tasques. Tot i així, l'experiència no va acabar de funcionar. Sembla ser que l'educadora contractada no acabava de desenvolupar les funcions que li havien estat assignades o no ho feia amb la suficient eficàcia i al cap d'un temps varen decidir no comptar amb aquesta figura professional. No obstant, no descarten tornar a intentar descriure el perfil que tindria un educador social dins aquest centre i les tasques que hauria de realitzar, moltes de les quals, ara per ara, les realitzen els professors del centre o la seva coordinadora.

En el cas que en algun taller s'hi apuntin nens provinents de casals o centres del barri, l'Educador responsable d'ells els acompanya i participa en les sessions de treball.

A més de ser un projecte innovador al nostre país, Xamfrà és una de les poques entitats del barri que aconsegueix una interrelació real entre la població de diferents nacionalitats i classes socials del barri. Un problema comú d'altres entitats o serveis socioeducatius del barri és que es converteixen en "guetos" d'aquella part de la població amb menys recursos.

La Fundació L'Arc Música duu a terme la gestió i el seguiment del centre. També és l'encarregada d'elaborar una memòria anual per les entitats col·laboradores i busca els recursos públics i privats que possibiliten el manteniment del Centre.

La difusió de les activitats que desenvolupa Xamfrà, també és un element essencial per tal d'acostar aquells infants amb menys possibilitats d'estudiar música o de fer extrascolars cap el Centre. Així doncs, s'intenta informar, en certa manera, de forma estratègica, en totes les entitats educatives i socials del barri per tal de fer arribar la informació a aquelles capes de la població amb més dificultats socioeconòmiques.

També es promou la col·laboració amb altres entitats de dins i fora del barri per tal de dur a terme activitats que ajudin a acostar les famílies al Centre (demanar-los col·laboracions puntuals a l'hora de organitzar espectacles, celebracions, tallers, xerrades, etc.) Molt sovint, els propis infants es converteixen en mediadors per poder fer-ho realitat.

6.2 ART-CREA; PROJECTE CULTURAL D'INTERVENCIÓ SOCIAL COMUNITÀRIA A GIRONA

Aquest projecte, tot i treballar mitjançant diverses disciplines artístiques, és interessant per aquest treball ja que a més de ser proper i moure's en l'àmbit del desenvolupament cultural comunitari es desenvolupa al voltant d'una metodologia i d'uns objectius que recorden força les línies estratègiques apuntades en el bloc anterior.

Art-Cra és un projecte sociocultural adreçat a joves del barri del Pont Major que pretén potenciar la seva capacitat creativa, d'autonomia, llibertat i reflexió.

Objectius generals:

- Desenvolupar la confiança en sí mateix i ser conscient de sí mateix.
- Pensar creativament i crear expressió.
- Prendre la praxis de la responsabilitat de decidir, planificar els recursos i la gestió.
- Oferir un espai als joves que potenciï la seva capacitat creativa, d'autonomia, llibertat i de reflexió.
- Crear i exposar projectes artístics emmarcats en els nous conceptes de l'art contemporani.
- Esdevenir un recurs social i referent per aquells joves que tinguin la necessitat de crear un espai propi, on tingui cabuda la seva expressió plàstica i creativa.
- Treballar contemplant disciplines artístiques diverses.

Art-Crea compara l'acte creatiu amb un viatge ja que tant en un com en l'altre, el seu trajecte, és el veritable procés d'aprenentatge, el camí pel qual avancem.

Diguem que en la fase prèvia d'aquest projecte, es forma una idea abstracta del viatge, i és aquesta idea embriagadora, aquesta força, la que ha d'impulsar a pujar

al tren, o dit d'una altra manera, la que ha de motivar als participants a endinsar-se en Art-Crea.

La idea del projecte *Art-Crea* es va gestar, a principis de 2002, al voltant de l'associació *Batibull*, que fa deu anys que treballa amb infants i joves en l'àmbit del lleure participatiu i actiu.

Segons Raquel Morón, la decisió d'impulsar aquest projecte i no un altre va sorgir, en primer lloc, de la necessitat existent a Girona de crear un espai propi i participatiu, on tinguessin cabuda tots aquells joves amb ganes d'expressar-se i crear a través de l'art. En segon lloc, *Art-Crea* pretenia consolidar un grup de joves dinàmics i emprenedors que, a través de la imaginació i la implicació, poguessin crear, opinar i expressar arguments que incidissin de manera constructiva en l'entorn en què vivim. En definitiva, un objectiu que es fonamenta en la concreció de valors crítics cap a la societat en què ens movem a través del llenguatge artístic.

En l'àmbit metodològic, el projecte proposa un treball multidisciplinari (expressió musical, plàstica, corporal/ dansa, mitjans nous i expressió literària), per la riquesa d'expressió dels diferents llenguatges. Amb la conjunció d'aquestes disciplines es pretén que els joves puguin acabar creant un projecte artístic emmarcat en els nous moviments de l'art contemporani (*performances*, *action-painting*, accions, instal·lacions, etc.) que proposen la llibertat formal i l'experimentació com a únic model d'aprenentatge artístic i que donen més importància a tot el procés creatiu i no tant als resultats.²⁸

Per tal de fer factible aquesta idea, l'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Girona va cedir un espai (el Mas Abella) i va subvencionar bona part del projecte.

El gener de 2003 es va iniciar *Art-Crea*. Hi varen participar onze joves d'edats compreses entre els 18 i els 25 anys; joves que provenien de diferents nivells socioculturals i de diferents sectors geogràfics de Girona i rodalies. D'aquesta manera, es va crear un grup prou heterogeni i amb unes expectatives diferents sobre el projecte. Cap d'ells no tenia cap experiència prèvia en el món de l'art però des de bon principi varen mostrar interès i ganes d'expressar-se i de participar.

²⁸ Mayugo, Carme. Pérez, Xevi. Ricard, Marta. (Coord). (2004). Joves, Creació i Comunitat. *Finestra Oberta* n° 41. Fundació Jaume Bofill.

Cal dir que la proposta que s'oferia, arriscada i lliure, exigia la implicació i responsabilitat dels participants vers els compromisos que s'anaven adquirint durant tot el procés. Es van treballar diferents tallers artístics i creatius, alguns d'ells, dirigits per la persona responsable del projecte i, d'altres, proposats i desenvolupats pels propis participants. A part del treball que es va fer durant el curs, van haver-hi col·laboracions amb altres entitats i associacions, com per exemple el grup *La Humildad de los Dioses*, que va fer una proposta escènica i musical al Centre Cultural La Mercè, una proposta que va ser completada per *Art-Crea*.

El grup també va desenvolupar el seu projecte artístic de manera pública al Centre Social *La Màquia* de Girona, a través d'una instal·lació/*performance*, on es va plasmar el que havien viscut al llarg de les sessions i es va convidar altres artistes joves de la ciutat a mostrar el seu treball.

El mes de juliol, i com a cloenda d'aquesta primera experiència, alguns participants d'*Art-Crea* van fer en un intercanvi cultural a Berlín, al *Centre Cultural Artístic Pumpe*, juntament amb altres joves de la ciutat de Girona, als quals també es va convidar a participar-hi. En aquest intercanvi es va treballar de manera multidisciplinària (teatre, música, pintura i dansa) al voltant d'un tema social europeu "l'Alie-nació".

Així doncs, a partir de l'experiència de la primera fase, es va consolidar el projecte *Art-Crea*, que va donar lloc a una segona fase que definida en dos eixos d'actuació:

- La creació de projectes artístics emmarcats en els nous moviments de l'art contemporani.
- La realització de tallers artístics i creatius al Centre Cívic Pont Major.

La primera proposta es va du a terme per iniciativa de sis joves actors i promotors d'edats compreses entre els 18 i els 25 anys, alguns del quals havien participat a la primera fase i algun altre en l'intercanvi internacional. Aquests joves promotors varen començar a treballar com a grup cap a l'octubre de 2003 amb la preparació dels tallers artístics i creatius pels joves del barri de Pont Major i amb les seves propostes artístiques. El lloc de trobada d'aquest grup va ser al Mas Abella, que s'ha utilitzat com a espai de trobada, però que també és un lloc on han treballat

individualment les seves disciplines. Un espai de reflexió, d'intercanvi d'idees, de propostes, on també s'han convidat altres artistes joves.

En la segona proposta de realització de tallers artístics i creatius al Centre Cívic Pont Major es va dur a terme una proposta de la directora del Centre Cívic que consistia en desenvolupar l'experiència d'*Art-Crea* amb joves d'edats compreses entre els 15 i els 16 anys al barri de Pont Major.

Pont Major és un barri que es troba a la perifèria de Girona. A part d'un nucli primigeni, més antic, avui dia està format, sobretot, per blocs de pisos que van ser ocupats, en primer lloc, als anys 60 per la immigració provinent bàsicament del sud d'Espanya. Durant els darrers anys, s'ha anat repoblant per una segona immigració de persones provinents d'arreu del món. Al barri, s'hi detecten problemes de pobresa, marginació i un cert racisme latent. Això afecta els joves del barri que a causa d'aquest fet i del seu nivell socioeconòmic, formatiu i cultural, tenen poques possibilitats d'integrar-se al món laboral i que, quan ho aconsegueixen, sovint és en condicions molt precàries. Es tracta d'un sector amb un risc d'exclusió força elevat, i que tendeix cap a conductes delictives.

Per això es considerava molt necessari crear un espai lúdic i educatiu per a aquests joves, com a alternativa a la situació actual. Un espai on se sentissin protagonistes i capaços de crear, organitzar i assumir responsabilitats cap a si mateixos i cap a la seva col·lectivitat.

Com a presentació al Centre Cívic i, per extensió, al barri, el grup de joves promotors va preparar una instal·lació al local, oberta a tothom i que permetia que els joves experimentessin, d'una manera lliure i individual, les diferents disciplines (expressió plàstica, musical, etc.). La instal·lació consistia a anar passant per diferents habitacions dins les quals hi havia una proposta diferent. Era una manera de captar el seu interès, engrescar-los i fer-lo participar d'una manera directa en allò que se'ls proposava i no fent xerrades i publicant anuncis com s'acostuma a fer.

Després d'aquesta introducció, que va tenir molt èxit, els tallers es van engegar el febrer de 2004 i treballaren en les següents disciplines: Expressió plàstica, expressió corporal, expressió musical i nous mitjans (vídeo, projeccions, etc.).

Els joves promotors que varen dirigir els tallers artístics i creatius es varen convertir en referents constants pels participants.

Durant el darrer curs, varen passar diferents joves pels tallers però, consolidant-se finalment un grup més o menys estable de sis persones. En aquest sentit, va ser difícil engrescar-los en una activitat continuada, ja que era el primer cop que es creava un espai dirigit a ells dins el barri. Finalment, aquest grup va preparar el seu projecte artístic: una posada en escena de les diferents disciplines que van estar treballant, on el fil conductor del projecte eren ells mateixos.

Era el moment clau, en què se'ls demanava la seva implicació, la seva responsabilitat i que creguessin en ells mateixos. També era un moment clau per la comunitat que els envolta, ja que tindria l'oportunitat de veure que els joves tenen moltes coses a dir, que només cal deixar-los un espai on puguin expressar-se i on se'ls escolti.

6.3 AMÈRICA LLATINA, TERRITORI DE PROJECTES SOCIOEDUCATIUS A TRAVÉS DE L'ART

A Amèrica llatina hi ha una realitat d'actuació social molt fort a nivell d'experiències que donen respostes a través de l'art i busquen produir canvis i transformacions en la comunitat. Segurament sorgeixen per la necessitat de trobar alternatives als models vigents que creen exclusió i per la manca de suport de les institucions públiques en la creació d'estratègies i polítiques que afavoreixin l'equitat i la justícia social, entre d'altres motius.

Amèrica Llatina, ha estat una de les majors impulsores de projectes socioeducatius a través de l'art. Durant el meu període de pràctiques a Argentina i en el posterior viatge que vaig fer per Sud-Amèrica vaig poder conèixer algunes experiències realment interessants que em varen engrescar a seguir investigant sobre aquets tema. Vaig poder col·laborar amb l'associació del “*Culebrón Timbal*”, la qual desenvolupava projectes que vinculaven l'art, l'organització comunitària i el conflicte social com a fet creatiu i impulsaven dispositius de producció cultural en el marc de mobilitzacions, campanyes, trobades amb fins polítics i socials, tallers i activitats artístiques i esportives, etc. També em va sorprendre el treball pioner de

l'ONG “*Cre-arte*” en l'àmbit de les persones amb discapacitat a l'hora de generar espais de transformació a través de les possibilitats creatives, culturals i artístiques dels usuaris.

Cal dir, que a diferència d'Europa, existeixen xarxes consolidades i projectes multisectorials relacionats amb l'art i la transformació social. Així doncs, podem trobar la Xarxa Llatinoamericana d'Art per la Transformació Social, l'Articulació Llatinoamericana Cultura i Política, la Xarxa Llatinoamericana de Teatre i Comunitat, etc.

A continuació explicaré de forma breu les dues experiències més conegudes d'aquest continent: El projecte de percussió impulsat per Carlinhos Brawn al barri del Candé, al Brasil i el Sistema Nacional d'Orquestres Juvenils i Infants de Veneçuela.

6.3.1 Percussió al Candé (Brasil)

La pel·lícula “El milagro del Candé” dirigida per Fernando Trueba, mostra el projecte de desenvolupament comunitari a partir de la música i sobretot de la percussió, en aquesta zona del Brasil. Bahia, la regió en la qual està situat el Candé es caracteritza per a ser una terra de festa, molt musical i amb un fort esperit comunitari. Al 1994, Carlinhos Brawn, entre d'altres membres de la comunitat, van aconseguir instaurar l'Escola *Pracatum*, la qual impulsava diferents projectes relacionats amb la música per a la comunitat.

L'objectiu principal de l'escola *Pracatum* és que els nens del Candé tinguin una educació digna, i a conseqüència, una vida més estable i la inquietud de voler tenir un projecte de vida propi. Aquesta institució disposa d'una escola de música oberta a tothom així com diversos programes pel desenvolupament de la comunitat.

A partir de la formació i l'animació sociocultural a la zona es dona peu a la cohesió social i a la creació d'una identitat col·lectiva més forta i amb noves perspectives de futur.

Aquest projecte vol ser un agent multiplicador en el qual les persones que se'n beneficien es formen per poder ajudar a la comunitat i puguin formar a noves

generacions. És a dir, aprendre i tenir la humilitat i el compromís de transmetre allò que s'ha après per tal de que tothom se'n pugui beneficiar i no es perdi pel camí. Alguns parlen de l'efecte mirall, el qual consisteix en ser bona persona per transmetre coses bones i generar-ne en els altres.

La música al Candeal és un exemple excel·lent de com utilitzar aquest llenguatge artístic a favor de la capacitat de la comunitat per tal de que esdevingui autònoma. En aquesta zona la música ha servit perquè la comunitat estimi al seu barri i s'organitzi per tal de millorar-lo. La música ha servit com a teràpia col·lectiva, com a missatge de força i esperança, com a estratègia davant els conflictes, etc.

La idea d'apoderar a la comunitat i els seus membres per tal que aquests, el dia de demà, tinguin la força per tirar en davant els seus projectes i les seves inquietuds i ho puguin explicar a les noves generacions satisfets i orgullosos. Tenir expectatives, ganes de compartir, ser crítics, ajudar a la comunitat, adquirir habilitats per saber fer front al conflicte, etc, són alguns dels valors més importants que es transmeten dia rere dia al Candeal.

A més de les activitats més relacionades amb la música i la percussió existeixen cursos i accions concretes que es van proposant des de la mateixa comunitat, com per exemple, un curs de política i participació social per tal d'adquirir coneixements crítics pel desenvolupament del Candeal o la construcció d'una plaça pública on s'hi puguin celebrar actes en bones condicions.

6.3.2 Sistema Nacional d'Orquestres Juvenils i Infantils de Veneçuela

El Sistema Nacional d'Orquestres Juvenils i Infantils de Veneçuela té com a missió fonamental la formació humanista a través del treball col·lectiu musical. Aquest sistema es va fundar a mitjans dels anys 70 com un model d'educació musical massiu que propicia la integració social dels infants i joves a través de l'art. Actualment, la xarxa d'orquestres i cors d'aquest sistema dona formació musical a més de 250 mil infants i joves de Veneçuela.

El fundador i constructor d'aquest sistema pioner és el Mestre José Antoni Abreu; professor, músic, economista i polític veneçolà guardonat amb de diversos premis de

caire social per aquest projecte. José Antoni Abreu està convençut que l'art és patrimoni de tothom i per això ha treballat i està treballant exitosament perquè creixin les orquestres i els cors en cada un dels pobles de Veneçuela. Abreu considera que a través de l'experiència de fer música en col·lectiu, l'Infant, entra en contacte amb els valors humanistes fonamentals i universals. De fet, explica que l'estètica té molt a veure amb l'ètica i que per tant, l'experiència estètica del fet musical ajuda a cultivar l'ànima bella com a ideal de l'educació. Una ànima oberta a la bellesa.

El diagnòstic que està darrera d'aquesta idea i darrera de l'organització, es que l'art és un valor en si mateix i és un objectiu a assolir per a la realització de qualsevol individu, però que està totalment absent dels contextos de pobresa com a pràctica educativa i com a espai de formació.

Així doncs, l'objectiu és també el fet de poder donar oportunitats per a la producció cultural a qui no les té, integrar a les persones excloses i promoure iniciatives on aquestes persones pugui expressar-se i ser reconegudes més enllà de la seva capacitat de generar riquesa.

Quan algú aconsegueix entusiasmar-se i prendre interès per alguna cosa comença a projectar-se, a construir un projecte de vida possible i a imaginar. Es tracta de trencar la idea que un noi en risc d'exclusió social no pot, per exemple, tocar el violí.

A partir de la creativitat es pot eliminar el prejudici de que si un és pobre haurà de viure tota la vida pobre i mai tindrà res. L'art pot propiciar i afavorir el conreu d'una sèrie de valors personals que fan més fortes a les persones que se'n beneficien davant aquests prejudicis. Algunes d'aquestes persones potser acabaran dedicant-se a la música però els que no ho facin també aprendran que són importants per a la seva comunitat i com a individus voldran progressar en allò que els interressi i aconseguir així, més aprenentatges i més benestar.

Així doncs, el valor formatiu i cívic d'aquest sistema no només és per formar músics sinó per crear ciutadans. Futurs homes i dones amb una consciència social individual més sòlida, àmplia i profunda. El sistema d'orquestres s'ha convertit en un vehicle de transformació humana per afrontar els grans reptes de la societat actual.

Segons Abreu, la consciència moral d'un país depèn, en gran mesura, de la projecció humanística en el sistema educatiu. Un equilibri entre l'educació humanista i l'educació tecno-científica contribueix a que les persones estiguin més i millor preparades per entendre el repte de l'existència. Així, poden col·laborar d'una forma més adequada als reptes socials actuals.

Abreu també explica la dificultat existent per convèncer als ministeris i a la gent en general que aquest tipus de projectes no només són culturals sinó que tenen una clara funció social i comunitària. Denuncia el fet que no es consideri una injustícia social que un nen pobre no tingui accés a l'educació musical que té plenament un nen ric.

El documental "Tocar i lluitar" referenciat a la bibliografia, sumament interessant, mostra en profunditat aquesta gran experiència de música comunitària i d'educació a través de la música.

IV CODA

7 VALORACIÓ FINAL

Havent recorregut aquest llarg camí de recerca, de preguntes, de reflexions i en definitiva, de creació, arribo al final d'aquest treball. Aquest bloc de conclusions finals hauria d'ajudar a tancar aquest trajecte i possibilitar el fet de compartir amb els lectors aquelles reflexions personals que encara em queden al pap i que potser poden acabar de digerir algunes qüestions.

La temàtica d'aquest treball pot semblar, pels poc amants de la música, massa específica o poc significativa dins del món de l'educació social. Tanmateix, quan hi aprofundeixes, entres dins d'un immens ventall de possibilitats i recursos que, al meu entendre, poden ser molt útils per a nosaltres, els educadors socials, i per la nostra pràctica socioeducativa.

Espero que aquest treball, a més de complir, amb més o menys mesura, els objectius establerts, relacionats amb la creació d'una eina divulgativa per educadors socials interessats en utilitzar la música com a eina i/o estratègia d'intervenció, pugui despertar la curiositat d'alguns que no ho estiguin d'interessats i/o contradir aquells que creuen que la música és només per divertir-se.

Crec que l'objectiu general d'aquest treball s'ha complert i m'ha acompanyat des dels inicis fins el final d'aquest projecte. Pel que fa als objectius específics, crec que també s'han assolit sense problema. Tot i així, aquests objectius més concrets, s'han anat acomodant al llarg del treball en funció de la informació que m'ha semblat més significativa i apropiada per l'elaboració coherent del treball.

Durant la carrera d'Educació Social que he cursat a Girona no hem tractat mai aquest tema i crec que podria ser interessant plantejar el fet d'integrar-lo en algun espai formatiu. Hi ha altres universitats que ofereixen assignatures optatives encarades a l'estudi teòric i pràctic pel desenvolupament d'activitats i capacitats musicals, la millora de la sensibilitat artística, la capacitat de comunicació, expressió, integració grupal mitjançant la música, etc. De fet, a la Univesitat de Girona s'han cursat assignatures relacionades amb l'art (plàstic) i d'educació social i algunes pràctiques transversals sobre teatre i circ en l'àmbit socioeducatiu.

Abans d'iniciar el treball em vaig plantejar acabar-lo amb una proposta pràctica més concreta, com per exemple, un projecte per un col·lectiu del món de l'educació social. Durant el procés de recerca però, em vaig veure obligada a centrar-me en cercar informació que em servís per explicar totes les funcions socioeducatives de la música que volia comunicar, i així, consolidar una fonamentació teòrica de base. A partir d'aquí, vaig decidir crear unes línies estratègiques per poder justificar i extrapolar a l'educació social totes aquestes funcions esmentades i seguir amb una línia que donés coherència i continuïtat al treball. Així doncs, vaig desestimar la possibilitat de crear un projecte concret. Tot i així, a partir d'aquest treball i dels aprenentatges que m'ha aportat no descarto la possibilitat de pensar en un futur projecte més específic que posi a la pràctica les idees que m'han anat sorgint al llarg del treball.

Considero que aquest projecte, tot i referenciar-se en diversos autors prou destacats, és molt personal i va integrant la meua opinió, directe o indirectament, en tots els blocs que el conformen. Aquest fet possiblement el fa menys objectiu però a la vegada el fa crític i original. També considero que és un text força pedagògic ja que va narrant totes les qüestions que van sorgint, sense presses, donant-hi voltes i afegint matisos. Aquest tipus de narració, més o menys encertada, sens dubte és fruit del propi procés d'aprenentatges que he fet mentre cursava el treball.

Personalment crec que en les darreres dècades la música i el món que l'envolta s'ha "prostituit" molt. Se li ha donat a la música un ús subliminal en el cinema i la publicitat i se l'ha utilitzant de fons en les grans fàbriques i superfícies comercials, per fomentar el treball, augmentar el consum, regular la velocitat dels treballadors, etc. Els consumidors, quasi sempre de forma inconscient, tenim un fil musical de fons que ens va conduint i ens agradi o no, aquest ús subliminal de la música forma part de les nostres vides.

La música feta amb excel·lència i rigor continua pertanyent a una part petita de la població, la resta de gent, segueix les tendències de la música "barata" del moment. Jugar i crear amb aquesta disciplina artística sembla una tasca pròpia de bohemis i estudiosos i compartir-la amb la gent sembla només cosa dels esplais.

Havent treballat des d'una dimensió més humanista i social la qüestió musical espero poder haver aportat alguns arguments en contra d'aquestes certeses que avui dia acoten el món de la música i, al meu entendre, l'empobreixen.

Crec que és necessari que socialment hi hagi una redefinició de la funció de les arts per no continuar caient en el mediocríssim, l'hedonisme i el consumisme que envolta, avui dia, les disciplines artístiques. Programes com *Operación Triunfo* o *Fama*, per exemple, demostren el poc compromís i serietat amb què ens relacionem amb el món de les arts.

També volia comentar que m'he trobat amb molta gent que confon, d'entrada, l'educació a través de la música, la música comunitària o les funcions socioeducatives de la música amb la musicoteràpia. Aquesta darrera teràpia és prou coneguda, en canvi, la resta d'aplicacions que he comentat són més desconegudes i qüestionades. Crec que hi ha molta gent que pensa en aquestes aplicacions més socials de la música però no tenen la informació ni els conceptes necessaris per imaginar i exposar un discurs social i transformador de la música, la qual cosa condueix a caure en l'error d'acotar-ho tot a l'àmbit de la musicoteràpia.

Ja per acabar voldria invitar als lectors d'aquest treball a pensar sobre l'ús transformador de les arts i a començar aquesta descoberta des de la pròpia experiència íntima i personal. Comptar amb recursos personals d'autoajuda i de transformació ens facilitarà, sense dubte, al fet de poder caminar amb una actitud més positiva davant les adversitats de la nostra feina i a crear-nos estratègies de resiliència i gestió emocional.

8 AGRAÏMENTS

M'agradaria donar les gràcies a totes les persones que d'alguna manera o altre m'han ajudat a realitzar aquest treball i a complir un repte personal.

A en Caye, per la seva professionalitat i implicació, però sobretot, per creure en les idees i en les persones. A en Ramon, la Montse, l'Helena i en Gongui pel seu acompanyament i suport incondicional. A l'Àngels i a l'Alba per poder compartir amb elles els nostres coneixements. A la Clara i a la Clàudia pel suport bibliogràfic. A la Rosa i en Salvador per l'assessorament sobre la terminologia musical de les diferents parts del treball. A l'Íngrid per ser la més oportuna i també a tots aquells que més indirectament m'han recolzat en algun moment o altre.

Gràcies a tots!

9 BIBLIOGRAFIA

9.1 Llibres

- Cirici, Enric. (2002): *Cançons per a un temps de silenci. El fenomen social de la nova cançó*. (1^a ed.). El prat de Llobregat: Rúbrica Editorial.
- Del campo, Patxi. (coord) (1997): *La música como proceso humano. Colección música, arte y proceso*. (1^a ed.). Salamanca: Arnau.
- Feixa, Carles., Saura, Joan Ramon., Castro, Javier. (2003): *Música i ideologies: mentre la meua guitarra parla suaument*. (1^a ed.). Barcelona: Secretaria General de Joventut, Universitat de Lleida.
- Hargreaves, David. (2002): *Música i desarrollo psicológico*. (2^a ed.). Barcelona: Editorial Graó.
- Lacárcel, Josefa. (1995): *Psicología de la música i educación musical*. (1^a ed.). Madrid: Visor Distribuciones, S.A.
- Levitin, Daniel. (2008): *Tu cerebro y la música: El estudio cinetífico de una obsesión humana*. (1^a ed.). Barcelona: RBA Libros.
- Maideu, Joaquim. (1997): *Música Societat i educació: recull d'escrits i al·locucions sobre educació musical i música tradicional*. (1^a ed.). Berga: Amalgama edicions.
- Ochoa, Ana María. (2003): *Músicas locales en tiempos de globalizacion*. (1^a ed.). Buenos Aires: Norma.
- Sacks, Oliver. (2009): *Musicofília: Històries de la música i del cervell*. (1^a ed.). Barcelona: RBA Libros.

- Siankope, Joseph., Villa, Olga. (2004). *Música e interculturalidad*. (1ª ed.). Madrid: Ministerio de educación y ciencia, Los libros de la Catarata.
- Valls, Manuel. (1963). *Música i Societat: Notes per a un estudi de la funció social de la música* (1ª ed.). Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- Viñes, Carles. (2001). *Música i skinheads a Catalunya: El so de la política*. (1ª ed.). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Willems, Edgar. (1981). *El valor humano de la educación musical*. (1ª ed.). Buenos Aires: Paidós Studio.

9.2 Artículos i treballs

- Agudelo, Graciela. (2002). La música: un factor de evolución social y humana. Consejo de la Música en México (CIM/UNESCO). *Forum Panamericano y Coloquio sobre Educación Musical*.
- Arroyo, Mercedes. (1991). La ciudad en la música del siglo XIX: La difusión de imágenes e ideas especiales. *Ciencia e ideología en la ciudad*. Vol.2. págs. 139-150.
- Boix, Emili (2003). La legitimació de les tries lingüístiques en el camp musical juvenil a Catalunya. Universitat de Barcelona. *Segon Congrés Europeu sobre Política Lingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- Fernàndez, María del Carmen. (2006): El papel de la música en la sociedad y la educación. *Revista digital de investigación educativa*. Sevilla.
- Giraldez, Andrea. (1997). Educación musical desde una perspectiva multicultural: Diversas aproximaciones. *Revista Transcultural de Música*.
- Mayugo, Carme. Pérez, Xevi. Ricard, Marta. (Coord). (2004). Joves, Creació i Comunitat. *Finestra Oberta nº 41*. Fundació Jaume Bofill.

- Pérez, Monica. (2002). La educación a través del arte en la Educación Social. Los espacios laborales y la investigación en educación a través del arte. *Revista interuniversitaria: Pedagogía Social*. (nº 9). pàgs. 287-298.
- Rubio, Noemí., Serra, Laia. (2009). De Community music a música comunitària. Ruta de recerca de Comunitària.
- Ruiz, Sara (2008). Art i Part. La figura del/la professional de l'educació social en processos de desenvolupament cultural comunitari. *Treball de Pràcticum d'Educació Social*. Universitat de Girona.
- Valls, Mar (2004). Música per ajudar a aprendre. Un recurs per a l'autoconeixement i el creixement personal. *Treball de Pràcticum de Pedagogia*. Universitat de Girona.

9.3 Diccionaris i enciclopèdies

- Música. (1991). *Gran Larousse Català*. (vol. 7, pàg. 3432). Barcelona: Edicions 62.
- Música. (1988). *Gran enciclopèdia catalana*. (vol. 16, pàg. 29). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Música. (1992). *Diccionario de la lengua española*. (pàg. 1004). Madrid: Espasa-Calpe.
- Música. (2007). *Diccionari de la llengua catalana, Institut d'Estudis Catalans*. (pàg. 1152). Barcelona: Edicions 62.

9.4 Pàgines Web

- www.redcientifica.com
- www.artetransformador.net
- www.lacasaamarilla.org
- www.educablog.es
- www.granollers.cat
- www.crearte.cl
- www.ub.es

9.5 Pel·lícules i documentals d'interès

- Esto és ritmo. *Simon Battle*.
- El milagro de Candeal. *Fernando Trueba*.
- Tocando al viento. *Mark Herman*.
- Habana Blues. *Benito Zambrano*.
- La música del corazón. *Wes Craven*.
- *Tocar i Luchar*. *Alberto Arvelo*.
- Song around de world del moviment *Playing for change*.

9.6 Altres webs d'interès

Artfactories

<http://www.artfactories.net>

És una plataforma internacional de recursos destinats als espais culturals i artístics sorgits de projectes ciutadans i fonamentats en una implicació directa amb les comunitats.

Banlieues d'Europe

<http://www.banlieues-europe.com>

Aplega responsables d'associacions, ciutats, experts i investigadors, operadors culturals i artistes sensibilitzats en el tema de la intervenció artística als barris desafavorits i adreçada als grups socials més exclosos.

Creative Communities

<http://www.creativecommunities.org.uk/home.html>

Treballa en els camps de l'art i l'educació, els intercanvis culturals i la regeneració urbana; promou l'establiment de comunitats creatives i sostenibles, en les quals la creativitat i l'aprenentatge juguen un paper essencial pel seu desenvolupament personal, social i cultural.

La Friche

<http://www.lafriche.org>

Situat a Marsella, no és ni un centre cultural, ni un teatre ni una sala de concerts, ho és tot al'hora. L'objectiu és esdevenir un laboratori on s'inventin noves pràctiques artístiques, socials i urbanes.

Trans Europe Halles

<http://www.teh.net>

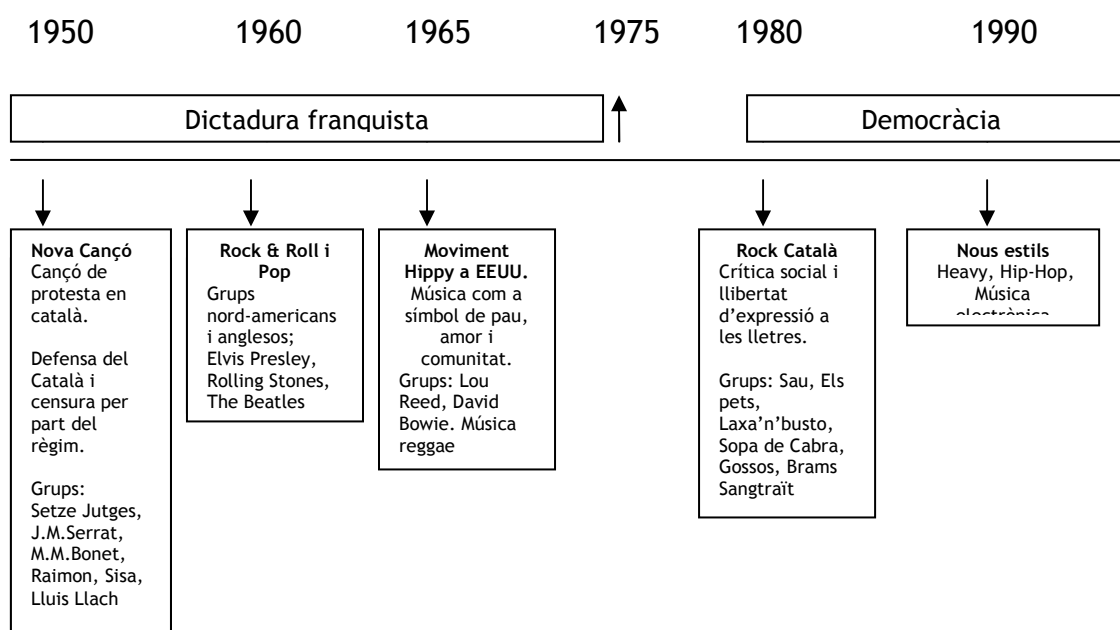
És una xarxa europea de centres culturals independents.

10. ANNEXES

~ ANNEX I ~

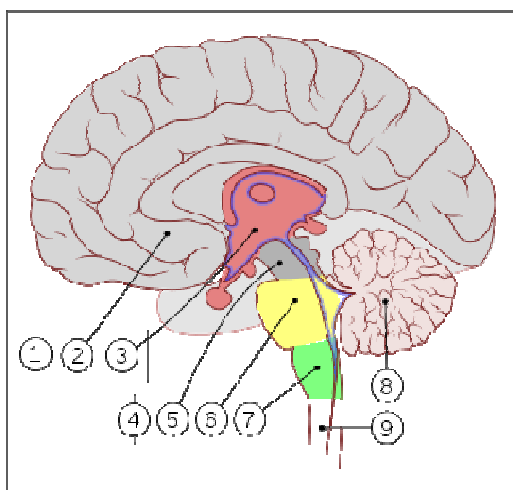
Línia Històrica del Segle XX

La nova cançó i la música popular a Catalunya

~ ANNEX II ~

Parts del cervell

1. Telencèfal
2. Diencefal
3. Tronc de l'encèfal
4. Mesencèfal
5. Protuberància
6. Bulb raquidi
7. Cerebel
8. Medul·la espinal

~ ANNEX III ~

Articles de diari d'interès

40 vida & artes EL PAÍS, lunes 23 de noviembre de 2009

tendencias | talentos | diseño | moda | estilos | gastronomía |

Armas por instrumentos

El movimiento Playing for Change organiza dos conciertos solidarios en España con más de un centenar de músicos

A. INTXAUSTI
Madrid

Cambiar armas por instrumentos. Arrebatat a los niños de la violencia ofreciéndoles un lugar donde crear música es lo que trata el movimiento Playing for Change al construir la escuela Ntonga en Gugulethu (Sudáfrica). Y aún más, apoyar a aquellos que la utilizan como instrumento para ganarse la vida de forma digna. ¿El objetivo? Que el arte sirva para abandonar la miseria y alejar la violencia de sus vidas.

Mientras en Gugulethu construyen la escuela, en otra parte de Sudáfrica, Johannesburgo, edifican un centro de artes con la ayuda del poeta Lesego Rampolokeng. El centro estará destinado a aquellos que desean expresar sus sentimientos a través de la escritura. Además, esta organización está reconstruyendo los refugios tibetanos en Dharamsala y Katmandú. El proyecto surgió a raíz del documental *Playing for change-peace through music*, de los directores Mark Johnson y Jonathan Walls, con el que querían demostrar que la música es capaz de unir a personas de razas diferentes. "La música tiene el poder de romper los muros entre cultu-

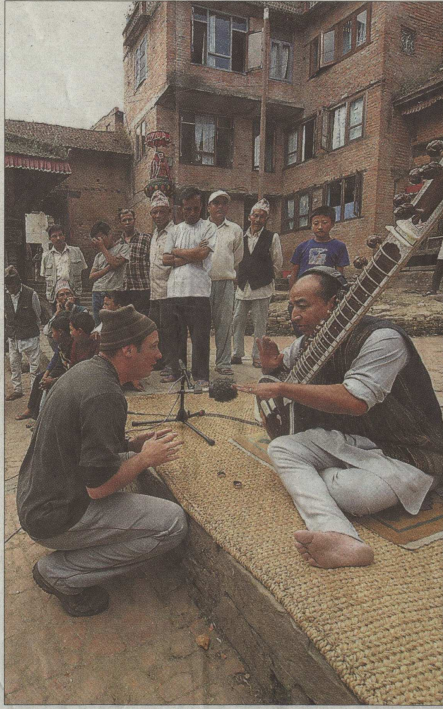
que los músicos creaban de forma absolutamente libre.

En España este movimiento se implantará con la celebración de dos conciertos solidarios: el 11 de diciembre en Sevilla (El Fuerte) y el 17 de diciembre en Madrid (La Caja Mágica). En ellos actuarán Alejandro Sanz, Raphael, Amaia Montero, Macaco, Nena Daconte y Kiko Veneno. La banda Play for Change estará acompañada por artistas callejeros que tocan en España y que a través de esta organización pueden encontrar el apoyo necesario para ganarse la vida con dignidad.

La agrupación musical que actúa en este tipo de conciertos solidarios está formada por artistas de los cinco continentes como Grandpa Elliot, icono de las calles de Nueva Orleans. Su música ha sido una de las fuerzas rehabilitadoras de la ciudad después del Katrina. El movimiento lo forman más de cien artistas que nunca han estado reunidos sobre el mismo escenario.

El músico estadounidense Grandpa Elliot.

Rodaje del documental *Playing for change*.

Un coro llamado Esperanza

Natumayini significa esperanza en suajili. Esta voz africana, llena de exotismo y alegría, empuja a los treinta jóvenes ugandeses que forman el Coro Uganda Natumayini a recorrer más de quince ciudades españolas en su quinta gira por nuestro país y en vísperas de acabar un año lleno de triunfos. Tras haber pasado por Valencia, Madrid, Ciudad Real o Pamplona, este domingo actúan en el Palau de la Música en el marco del Festival del Mil·lenni, y hasta el 3 de enero aún llevarán su música a Soria, Logroño, Cuenca o Aranjuez.

Y es que estos chicos, procedentes de un orfanato en Kireka (una barriada de Kampala) son el

La ONG Música para Salvar Vidas fundó el orfanato que da cobijo y enseña a los chicos del coro

fruto de un proyecto a largo plazo para encontrar su propio futuro en Uganda. "En Africa hay mucha pobreza, pero también se respira alegría, sonrisas, perdón y amor", explica Elisabeth Michot, presidenta de Música para Salvar Vidas, la ONG que fundó el orfanato que da cobijo a estos chicos y que coordina la gira junto a la empresa de difusión musical Art et Musique. Con este espíritu, presentan una actuación palpitante de voces delicadas y percusión al ritmo del baile del cortejo de Runnyegye del este de Uganda o la danza del guerrero de Ruanda.

Del gospel a los cantos africanos modernos, este espectáculo de ritmos y colores concentra en dos horas el trabajo de años y, sobre todo, es el vivo reflejo de un proyecto social y educativo de largo aliento. "La música y la danza son actividades terapéuticas", se-

ñala Michot. Añade con orgullo que uno de los chicos llegó con síntomas severos de autismo al hogar de acogida, y que ahora es uno de los bailarines más brillantes del grupo. Las estremecedoras historias de todos ellos no han frenado toda la ilusión que traen consigo, a pesar de haber sufrido situaciones aterradoras. El hogar les devuelve la digni-

profesional, Aba Taano, que este año ya ha paseado por países como Hungría o Estonia, y que el pasado 20 de diciembre grabó el concierto de Navidad celebrado en la iglesia de San José de Madrid, que Televisión Española retransmitirá durante la mañana

de domingo día 27 (a las 9 horas).

La emoción arrolla a estos jóvenes de entre 7 y 20 años al llegar a Europa y salir al escenario, rescatados de la pobreza más amarga y con profundas carencias afectivas. "Nace en ellos un sentimiento muy puro de compromi-

so con el resto de los chicos y con otras asociaciones y orfanatos", un punto clave para aprender a salir adelante en la tierra que aman, Uganda, asegura Michot. Vienen a España durante sus vacaciones escolares, después de trabajar y estudiar música durante todo el año en el orfanato que les guiará y acompañará hasta que sean capaces de abrirse camino en la vida. Michot lamenta la escasez de recursos económicos que padece su ONG y que limita notablemente el número de niños que podrían optar a un futuro digno. Los chicos del centro, su afán por aprender y los socios de la ONG en España, actualmente 64, hacen posible este proyecto humanitario.

El público catalán tendrá la oportunidad de escuchar a estas jóvenes promesas de Uganda en

El día 20 grabaron el concierto de Navidad que RTVE emitirá durante la mañana de este domingo

te domingo. Allí el coro Natumayini ofrecerá un repertorio de las más bellas canciones africanas, al compás de bailes tribales originarios de Kenia, Ruanda y Uganda. El quinteto Aba Taano, grupo vocal de dos chicas (soprano y mezzo) y tres chicos (tenor y dos bajos) interpretará tres temas en diferentes idiomas africanos, una novedad en la actuación de este año. Los beneficios se destinarán a la ONG Música para Salvar Vidas, que también coopera con otros orfanatos de Uganda para sacar de la miseria a niños huérfanos que viven en la calle y darles la oportunidad de tener un futuro lejos de la miseria.●

LA VANGUARDIA 31

25-26 DICIEMBRE 2009

CULTURA

LUIS BONTACH

Resum:

Aquest treball intenta, a través de la definició de la música, l'exploració de les funcions socials que ha tingut al llarg de la història i les propietats i les aplicacions que pot tenir a nivell socioeducatiu, explicar la importància de no entendre la música com un mer bé de consum, sinó com una experiència i una disciplina de la qual tothom, tant a nivell individual com a nivell col·lectiu, pot beneficiar-se i de com els educadors socials podem entendre aquesta perspectiva per tal de crear estratègies per propiciar-la i portar-la a terme a través dels nostres projectes i /o acompanyaments socioeducatius.

Descriptors:

- Música
- Intervenció educativa
- Educació social